

Å være færing er å være meg

Nasjonal identitet på Færøyene

Ida Tolgensbakk Vedeld

Hovedoppgave i folkloristikk, IKOS, UiO

Høsten 2005

Takk til alle vennlige og åpne mennesker jeg har møtt på Færøyene, særlig til dere som jeg baserer denne oppgaven på. Samtalene med dere har vært utrolig spennende og givende.

Takk til Geir, min beste venn, ektemann og store faglige forbilde, som har mye av ansvaret for at dette prosjektet lot seg gjennomføre. Takk til både Geir og til min datter Ea for at de var feltassistenter i Tórshavn.

Takk til jentene i kollokviegruppa mi og pauseromskollegaene i 3.etasje.

Takk til Turið Sigurðardóttir og Eyðun Andreassen på Fróðskaparsetur Føroya.

Takk til min grundige og tålmodige veileder Bjarne Hodne.

Ida

Innholdsfortegnelse

Felt og problemstilling 1

Nasjonalstaten i Norden 1

Færøyene 2

Problemstilling 4

Metode og materiale 5

Kvalitativ metode 5

Forskerrollen 6

Avhandlingens materiale 7

Samtale og fortelling 12

Eksempler som grunnlag for analyse 13

Språk 14

Anonymisering 15

Teoretisk utgangspunkt 17

Identitet og nasjonalitet 17

Bakhtin 20

Kulturelle landskap 21

Tre dimensjoner 24

Å være fra Færøyene 27

Anthony D. Smiths nasjon 29

Et hjemland 30

Felles myter og historiske minner 36

En felles kultur 40

En felles økonomi og felles rettigheter og plikter? 45

Konklusjoner 54

Å være færøying er å ikke være dansk 57

”Sum Føroyingur verður roknaður hann, ið...” 57

Grensedraging og stereotypier 59

Etnisitet på Færøyene 62

Symbolske grensemarkører 64

Færøysk og dansk 79

Konklusjoner 82

Å være færøying er å være meg 83

Hans Andrias 85

Ebba 87

Bergtóra 88

En nasjonal "Gjør-det-selv"-pakke? 91

En typisk færing, det er meg 93

Individualisering 94

Grenser for individualisering? 95

Nasjonalismens individualisme 98

Den uunngåelige nasjonaliteten 98

Konklusjoner 99

Å være færing 101

Nasjonal identitet på begrepsnivå 102

Nasjonal identitet på relasjonelt nivå 103

Nasjonal identitet på individuelt nivå 104

Avhandlingens konklusjoner 105

Litteraturliste 109

Informantene 113

Annet primærmateriale 113

Felt og problemstilling

Nasjonalstaten i Norden

I internasjonale sammenligninger har de nordiske landene blitt beskrevet som homogene, fredelige kulturer med relativ liten grad av interetnisk spenning (Tägil 1995:7). Verken historisk eller nåtidig er beskrivelsen av spenningsløs homogenitet særlig presis. Få stater i verden kan rose seg av å være ”virkelige” nasjonsstater, i betydningen stater der ett ”folk” alene okkuperer ett enhetlig landområde, eller, sagt på en annen måte, stat der befolkningen (i det vesentlige) utgjør en språklig, kulturell og historisk enhet. Det er alltid en fare for at selve ideen om nasjonen skygger for vår evne til å se klart hvordan moderne vestlige stater faktisk er bygd opp. Det kan i denne sammenhengen være nyttig å skille mellom *nasjonalstat* og *nasjonsstat*. Det sistnevnte begrepet står da for en stat som sammenfaller nøyaktig med grensene til en nasjon, mens en nasjonalstat er en stat som legitimerer seg i nasjonale termer, men som ikke er kulturelt homogen (Smith 2001:17). De nordiske statene kan se svært homogene ut, men de er helt klart heterogene nasjonalstater, med flere nasjoner representert på samme geografiske område.

Norden er ikke noe unntak fra regelen om at verdens stater er flernasjonale. For det første har nasjonale og regionale identiteter her, som andre steder, vist seg å kunne være høyst flyktige både i tidligere tider og i dag. Nordiske identiteter har blitt forstyrret av mangfoldige grenseforandringer (Tägil 1995:4). Nå svenske Skåne, Blekinge og Halland er eksempler på landområder som historisk har byttet nasjonalitet flere ganger. I moderne tid kan det være verdt å legge merke til at Danmark ”mistet” Schleswig og Holstein i 1846, og Russland ”mistet” Finland i 1917. Norge skilte seg fra Danmark i 1814 og fra Sverige i 1905. Men på ett punkt skiller Norden seg til gjengjeld definitivt ut fra andre områder i Europa. Man har en lang tradisjon for ikkevoldelig løsning av konflikter, en tradisjon som kan sies å ha lange røtter, og som har holdt regionen fredelig siden den finske borgerkrigen i 1918-1920 (Archer og Joenniemi 2003:6).

For det andre er det slik at også i det tilsynelatende stabile og ensartete Norden, eksisterer det betydelige minoritetsgrupper som på forskjellig vis forstyrrer bildet av homogenitet. Det gjelder

den svenskspråklige minoriteten i Finland og den samiske urbefolkningen i de nordlige delene av både Norge, Sverige og Finland. Og det gjelder sist men ikke minst de tre nordiske autonome regionene (eller nasjonene) Åland, Færøyene og Grønland.

I faglitteraturen blir ofte Danmark beskrevet som et etnisk homogent, kulturelt ensartet og sammenvevd samfunn (for eksempel Østergaard i Jørgensen og Klaudi 2002:49-50). I virkeligheten er Danmark en form for trenasjonsstat, eller eventuelt, som enkelte politikere mener, en slags kolonistat med to underordnede områder (se for eksempel Hoydal 2000). Det er mange ulike måter å definere en nasjon på. Noen forskere tar utgangspunkt i den aktuelle gruppas etniske opprinnelse, andre i språk eller andre kulturelementer. Både grønlendere og færinger må etter de fleste slike definisjoner kunne karakteriseres som egne nasjoner. De er egne etniske grupper, blant annet med egne språk som klart skiller seg fra dansk.

Færøyene

Denne oppgaven skal handle om nasjonal identitet på Færøyene. Færøyene er en øygruppe i det nordlige Atlanterhavet som består av til sammen 17 bebodde øyer. Landområdet er på omkring 1400 treløse, men gressrike, kvadratkilometer. Her lever det omkring 48 000 mennesker, 15 000 av dem i hovedstaden Tórshavn. Man snakker færøysk, et moderne nordisk språk som ikke umiddelbart forstås av skandinaver, men til en viss grad av islendinger. Den viktigste næringsveien er fisk.

Under andre verdenskrig ble Færøyene okkupert av britiske styrker. De ble dermed avskåret fra all kontakt med Danmark, og måtte organisere et midlertidig selvstyre. Da krigen var slutt, ble det avholdt en folkeavstemning, der resultatet var et knapt flertall for full selvstendighet. Denne folkeavstemningen ble avvist, en ny ble holdt, og Færøyene fikk i 1948 sin *hjemmestirelov*. i innledningens § 1 fastslår på dansk at Færøyene er ”et selvstyrende Folkesamfund i det danske Rige”. I den færøyske oversettelsens § 1 står det at man er et ”sjálvstýrandi tjóð í danska ríkinum”. Tjóð er et ord som på norsk ville oversettes med nasjon. Hva *folkesamfund* egentlig betyr, er det vanskeligere å bli klok på. Dansk embetsverk har insistert på at det i alle fall ikke tilsvarer FNs engelske begrep *nation*. Hva slags ordning Hjemmestireloven er, kan også være vanskelig å bli klok på. Den kan nok godt beskrives som ”et kommunalt selvstyre av usedvanelig

vidtrekkende konsekvenser” (Ross, i Nauerby 1996:62). Blant de ting hjemmestyreloven ikke sier, er om den er bilateral eller ikke. Det er altså uklart om partene gjensidig kan trekke seg ut av eller avslutte fellesskapet, eller om denne makten utelukkende ligger i København. I 1973 meldte Færøyene seg ut av EF etter at Danmark hadde meldt seg inn, men det er tvilsomt om dette hadde vært mulig i dag.

I dag er Færøyene, sammen med Grønland, en delvis selvstyrt del av det danske ”Rigsfællesskab”. Utenriks, forsvar og de fleste andre ”harde” politiske områder styres fra København. Skattlegging, skolevesen og andre ”indre” anliggender bestemmes av færingene selv, gjennom Hjemmestyreloven og hjemmestyreregjeringen Landsstýrið. I Nordisk Råd har Færøyene sin egen plass, mens i de fleste andre sammenhenger er det danske utsendinger som taler Færøyenes sak.

I 1992 gikk det færøyske banksystemet konkurs. En voldsom, økonomisk depresjon fulgte, som førte med seg høy arbeidsløshet og dramatiske offentlige innstramminger. Mange mistet hus og hjem, og 10 prosent av befolkningen emigrerte. Mange mener at skylden lå på danske bankhender, andre mener at problemene skyldes færøyske myndigheters ansvarsløshet – enkelte skylder på selve den manglende politiske selvstendigheten (se Hoydal 2000). Uansett fikk selvstyrebevegelsen vind i seilene. En folkeavstemming om spørsmålet ble varslet i 2000, men avblåst etter at danske myndigheter satte svært harde økonomiske krav til en eventuell avviklingsordning. I min feltarbeidsperiode ble det anslått at noe under halvparten av befolkningen er for selvstyre, mens noe over halvparten ønsker fortsatt politisk fellesskap med Danmark (Lyck 2003:76). Likevel kan mye tyde på at det i 1946 ble startet en prosess som ikke kan reverseres¹.

¹ Man har med rette kritisert forfattere som skriver om nasjonalisme for sine innledende historiske framstillinger. Dette kan være et opplagt hinder for kritiske betraktninger, i det man virkeliggjør sitt eget tema (Holy 1996:10). Ved å beskrive en kortversjon av den færøyske historien har jeg indirekte hevdet at det finnes en Færøysk enhet. Det er mulig jeg blir en del av en diskurs i stedet for å egentlig studere den. Jeg mener det uansett vil være vanskelig å ikke ta stilling til diskusjonen man forsker på. Gjennom stillingstakingen blir man uunngåelig med i debatten. Folklorister har tradisjonelt alltid hatt et historisk perspektiv i sin forskning. Det er naturlig når man i utgangspunktet studerer endringer og prosesser. Problemet oppstår når man forholder seg til en såpass vid kulturell konstruksjon som nasjonen. Man kan risikere å i for stor grad ta nasjonalismens virkelighetssyn til seg som sitt eget. Denne avhandlingen baserer analysen sin på informanter som tar Færøyene som enhet for gitt. Jeg mener dette rettferdiggjør den korte innledende historiske oversikten.

Nasjonalstaten som styringssystem og statsdannelse har i våre dager blitt så mangfoldig at selv Stillehavsstaten Sao Tome og Príncipe, med 187 000 mennesker på 1000 kvadratmeter, i dag er et medlem av FN. Montserrat Guibernau kommenterer: “The criteria for deciding what is to be considered a”viable” nation have substantially changed since a time when most national movements aimed at the creation of large nation-states.” (Guibernau 1999:22).

Et godt eksempel på Guibernaus poeng er Færøyene. Selv om slett ikke alle, verken myndighetene eller enkeltfæring, ser for seg at denne nasjonen bør være en selvstendig stat, er det liten tvil om at den oppfattes som en nasjon.

Problemstilling

Hensikten med avhandlingen har vært å se på nasjonsbegrepets innhold fra et individuelt nivå. Utgangspunktet, og et premiss for problemstillingen, er at en nasjon er en symbolsk enhet som består av mange ulike mennesker. Alle vil ha hver sin identitet, og også hver sine tanker og ideer om hva de oppfatter som nasjonens identitet. Den færøyske befolkningen er ikke en homogen enhet, selv om de må kunne kalles en nasjon. Færingar kan ikke tillegges et verdenssyn uten variasjoner. Likevel er det noe som holder gruppa i hop. Det finnes overlappinger og fellesstrekk i synet på det færøyske. Fokus for avhandlinga er å prøve å analysere enkeltmenneskers opplevelse av seg selv som medlemmer av nasjonen Færøyene, i nasjonalstaten Danmark.

Hovedproblemstillingen for avhandlingen er: *hvordan uttrykker færingar seg om sin nasjonale identitet?*

Metode og materiale

Siden avhandlingen skulle se på enkeltmenneskers uttrykk, var det naturlig å benytte seg av en kvalitativ metode. Nasjonsbegrepets innhold skulle analyseres fra et individuelt nivå.

Datagrunnlaget for denne avhandlingen er derfor et kvalitativt orientert feltarbeid basert på intervjuer.

Kvalitativ metode

En styrke ved deler av den humanistiske forskningen er at den gjennom kvalitativ metode tar for seg den enkeltes utsagn. Det er mennesket som sosial aktør sin egen forståelse, og hans eller hennes egne tolkninger av handlinger og kulturelle uttrykk som gir mening til nettopp handlingene og uttrykkene. Færing og færøyskhet var tema, og dermed var det naturlig å snakke med nettopp færing selv. Analysene er i all hovedsak basert på personlige intervjuer.

Kvalitative metoder kjennetegnes av dybdeanalyse av et forholdsvis lite antall kildeenheter. Tilnærmingen er fortolkende, og søker å forstå meningen i det som undersøkes. Eller rettere, man søker de menneskene man forsker på sine egne meningskonstruksjoner. Kvalitativ metode går ut fra en begrepslig-induktiv modell for kunnskap. Med utgangspunkt i denne modellen vil også mitt fag, folkloristikk, være blant de fag man kan kalle begrepsdannende. Man prøver å komme fram til gode begreper som kan beskrive det man forsker på. Slike begreper bør være troverdige, bekreftbare og overførbare på lignende fenomener. De skal beskrive, forklare og framfor alt søke å gi forståelse av egenskaper ved det man forsker på.

Man starter med en problemstilling, som godt kan være teoretisk, men man jobber empirinært og altså induktivt. Man må være innstilt på å forkaste eller i det minste endre på problemstillingene underveis. Andre typer spørsmål kan kreves for at de svar man kommer fram til skal være gode og meningsfulle. Problemstillingen er under utvikling parallellt med datainnsamlingen. Dette var i høyeste grad tilfelle med denne avhandlingen.

Den kvalitative metoden vil være gjennomgripende for alle analysene i denne oppgaven. Men analysen foregår på tre forskjellige nivåer. For det første analyseres informantenes forhold til

selve begrepet nasjon. For det andre ser jeg på den personlige og praktiske opplevelsen av nasjonen. På det tredje nivået av analyse, ser jeg på den personlige opplevelsen av å være et individ i en nasjon. På de forskjellige nivåene vil ulike delmetoder brukes. Alle har den kvalitative tilnærmingen til felles.

Forskerrollen

I kvalitativ metode er forskerens forståelse oftest subjekt-subjekt-orientert. Dette gjelder både i selve intervjusituasjonen, og i den større helheten av forskningsprosjektet. Det betyr ikke at forskeren/intervjuers rolle er likestilt med den intervjuedes. Maktutøvelsen foregår på to plan. Ett plan er tydelig og synlig for informanten, nemlig selve forskerens stilling i intervjusituasjonen. Et helt annet plan av maktutøvelse finner sted i selve avhandlingens analyser. Det er viktig å være klar over at makten alltid ligger hos forskeren, med alle de kildekritiske og ikke minst etiske implikasjonene dette nødvendigvis fører med seg. Tema og dermed de data som kommer fram i et intervju, vil alltid være et resultat av en viss grad av provokasjon (Pool, i Vasenkari 1991:61) Sitatbruken i oppgaven, forsøker å kompensere for dette. De innledende spørsmålene er forsøkt gjengitt så fullstendig som praktisk mulig, sammen med hele informantens utsagn.

Faglitteraturen legger mye vekt på forskerens maktposisjon. Man vil som høyt utdannet forsker ofte oppleve å ha både posisjonsmakt og sosial makt i forhold til informantene. Men, som Johansen og Fossum (2004) har påpekt, kan man som ung kvinne oppleve at den klassiske framstillingen av intervjusituasjonen som sterkt asymmetrisk med forskeren på topp, ikke stemmer med virkeligheten. For meg ble de forskjellige intervjuene en interessant øvelse i ulike typer av maktbalanser. I utgangspunktet gikk jeg inn i alle intervjusituasjonene med samme plan: å høflig, ydmykt og vennlig få informantene til å dele det de selv ønsket om egen selvoppfatning med meg. I praksis formet – naturlig nok – informantens posisjon og personlighet hvilken plass jeg som forsker fikk i samtalen. Noen av informantene mine insisterte på at jeg skulle være ”sjef” for samtalen. Andre behandlet meg som den unge jenta jeg er, i tillegg til å være forskeraspirant. To av informantene, begge kvinner, var eldre og høyere utdannet enn meg, og inntok en moderlig tone. Det gjorde at intervjuene ble mye styrt av informantene, men det ble likevel mer enn nok plass til mine spørsmål og innvendinger. En annen informant, en ung mann, tok en opplagt

maskulin, flørtende og beskyttende rolle overfor meg, i så stor grad at forskerrollen min ikke kunne opprettholdes sosialt. Jeg ble tvunget inn i rollen som søt disippel. Intervjuet med ham ble likevel interessant, fordi han som oppvarter ga meg mye av seg selv når jeg stilte spørsmål. Jeg synes alt i alt at det ikke var et stort problem å miste autoritet i intervjusituasjonen. Fordi jeg tok meg god tid, fikk jeg alltid svar på det jeg var ute etter, og informantene som på denne måten tok kontroll, virket komfortable med situasjonen. Det er ikke nødvendigvis et problem at intervjuer og informant har ulike mål med intervjuet.

Forskningsetisk kan det være problematisk å på denne måten tilsynelatende overlate ansvaret for intervjuet til informanten. Man risikerer blant annet at informantene glemmer at man som forsker i siste instans sitter med den avgjørende makten. Menneskene jeg har samtalt med, har gitt meg sine tanker og meninger. Jeg kan i ro og mak studere utsagnene deres som tekster, til bruk eller misbruk. Likevel mener jeg å ha mitt på det tørre, i og med at temaet for intervjuene er såpass lite kompromitterende. I tillegg var informantene klare over at de kunne trekke seg fra prosjektet mitt, eller be meg om å stryke ting de ikke ønsket på trykk.

Avhandlingens materiale

Materialet for avhandlingen er til sammen elleve intervjuer, mellom en og to timer lange, med mennesker som oppfatter seg selv som færøyske. I tillegg kommer mange, mer uformelle, samtaler, blant annet med en informant til. Analysen er dermed basert på til sammen tolv hovedinformanter. Alle intervjuene ble fanget opp på minidisk og/eller notatblokk i 2003 og 2004.

Høsten 2003 bodde jeg en måned i den færøyske hovedstaden Tórshavn, og den påfølgende sommeren tok jeg ved et oppfølgende feltarbeid del i Olaifeiringen² samme sted. Dette siste feltarbeidet ga en verdifull anledning til å teste ut tidligere funn i samtale med nye og gamle informanter. Likevel stammer det klart mest omfattende og mest sentrale grunnlaget for denne oppgaven fra høsten 2003.

² Olai feires til minne om Olav den Hellige 28-29 juli, og er Færøyenes nasjonaldagsfeiring. Parlamentet åpnes, årets store båtrace arrangeres og man holder fest i flere dager.

I tillegg til de muntlige kildene mine, forholder jeg meg også komparativt til noen skriftlige kilder. Jeg har sett på de mest brukte turistbrosjyrene, nemlig Politiken og Ferðaráð Føroyas utgivelser, i tillegg til Ferðaráð Føroyas offisielle inernettsider.

Jeg har også benyttet meg mye av en liten brosjyre kalt *Føroysk mentan – sum vit síggja hana* – ³. I det vesle heftet beskriver klasse 1HHA ved handelsskolen i Kambsdal med enkle ord hva de opplever å være typisk færøysk. Kapitlene har overskrifter som ”Hva er Færøylene for oss?”, ”Drikkemønsteret” og ”Det superfærøyske”. Her er alle klisjeene, men også mer personlige bidrag og betraktninger. På mange måter ligner dette heftet som kilde veldig mye på intervjuene mine i tema og form.

De skriftlige kildene brukes komparativt, som sammenligningsgrunnlag i forhold til informantenes utsagn. De fleste av informantene hadde et ganske klart bilde av hvordan Færøylene presenteres utad, og mange hadde lest *Føroysk mentan – sum vit síggja hana* – .Samlet gir dette materialet et bilde av de mer offentlig kjente og gangbare synspunktene på hva som er færøysk.

Intervjuer

Et kvalitativt intervju er en samtale med et formål. Samtalen kan være strukturert eller ustrukturert. Intervjuets genrelogikk fordrer spørsmål som krever svar. Man ønsker å få fram informantens holdning til de fenomener som intervjuet har som tema. Det kan finnes flere fruktbare innfallsvinkler til slike intervjuer. Det vil for eksempel variere hvor strukturerte intervjuene er i formen. Forskeren kan ha en lang og detaljert liste over konkrete spørsmål som skal besvares kort og presist av informanten, eller intervjuet kan ha form som en uformell samtale. Hva vi vanligvis forstår med kvalitativt intervju ligger gjerne et sted midt mellom disse

³ Færøysk kultur – som vi ser den. Heftet ble utgitt på færøysk, dansk og engelsk i 1999 av Ferðaráð Føroya, og har blitt trykt opp igjen mange ganger. I følge initiativtakerne er brosjyren en av de mest populære blant færinger selv, og er blant det turistmateriell som oftest er med når færinger skal ha med seg noe for å presentere seg i utlandet på en leir, konferanse eller lignende. Initiativtakeren på Turistrådet savnet en brosjyre ”som forklarede lidt om kulturen på Færøerne, de mere bløde verdier og den mentaliteten, som turisterne møder, når de møder færinger”(Urd Johannesen, epost 11.7.05). Hun fortsetter: ”Det er selvfølgelig en svær opgave, det er svært selv at beskrive, hvordan man er, det er jo heller øjnene udefra, der har lettere ved at se ”hvem man er”. Det jeg først og fremst ville undgå var at sådan en stiv og ”selvhøjtidelig” antropologisk forklaring, som typisk glemmer den unge generationen, og de værdier, som den har. Jeg ville ikke, at det skulle være for ”retro” men gerne tage udgangspunkt i dagligdagen hos mange færinger” (Johannesen 11.7.05).

ytterpunktene. Kvalitative intervjuer baserer seg gjerne på en intervjuguide som gir tema og sentrale spørsmål. Dette gir grunnlag for samtalen mellom informant og forsker. Men rekkefølge og vektlegging kan variere etter hvordan informanten svarer. Det er et poeng at forskeren må være smidig, og kunne tilpasse seg den enkelte informant. Mine intervjuer med færinger kan godt beskrives som den strukturen Rubin & Rubin kaller ”elv med sidestrømmer” (1995). Elva er det kjente hovedtemaet, i mitt tilfelle færøysk nasjonalitet, mens informantenes svar bestemte retningen på sidestrømmene. De mer tilfeldige sidestrømmene ble for eksempel færøyske matretter, hvalfangst og – helt uventet for meg – eneboliger og nordisk DNA. Det sier seg selv at oppfølgingsspørsmål blir viktige i slike intervjuer.

Jeg hadde i utgangspunktet ingen kriterier for utvalget av informanter, bortsett fra at informantene selv måtte regne seg for å være færøyske. Likevel har jeg endt opp med en 50–50 fordeling mellom kvinner og menn, mellom yngre og eldre mennesker og mellom folk som er tilhengere av selvstyre og folk som ikke er det. Jeg har altså fått en relativ spredning i hva slags mennesker jeg intervjuet.

Ett av intervjuene er gjort i Oslo, mens de ni andre er utført i Tórshavn, i oktober 2003. Jeg fikk kontakt med to av de intervjuede via felles bekjente, en av mine informanter kjente jeg fra før, mens resten ble ”tilfeldig” oppsøkt. Jeg tok kontakt med mennesker på arbeidsplassene deres, på gata eller på kafeer. Da jeg oppsøkte folk for å spørre om de ville snakke med meg om nasjonalitet, oppdaget jeg til min store glede og overraskelse at alle jeg spurte, svarte ja. Kun én gang ble jeg vist videre til den forespurtes kamerat, med den begrunnelsen at denne visstnok ville være både mer kunnskapsrik og mer nasjonalistisk. Ved tre andre anledninger henvendte jeg meg innledningsvis til grupper av mennesker med den hensikten å ikke virke for påtrengende. Da gjorde gruppepresset, eventuelt egoet, at jeg fikk de informantene jeg fikk. Dette betyr at omtrent halvparten av de intervjuede ble ansett av seg selv eller andre å være ”spesielt egnet” for avhandlingen min.

Spørsmålene

I intervjusituasjonene opplevde jeg som sagt at informantene tok styringen over mye av samtalen.

Dette var delvis et bevisst valg, idet jeg ønsket at informantene skulle få komme til orde i størst mulig grad. Jeg lot dem bestemme hva som var viktige tema innenfor rammene av en samtale om nasjonalitet. For de fleste intervjuene sin del var dette veldig vellykket, selv om noen informanter ble overrasket over min relative passivitet. De prøvde å gjette seg fram til hva jeg ville at de skulle si, eller ba om at jeg skulle stille dem mer håndfaste spørsmål: ”Jeg vet ikke helt hva du vil vite”. Den arenaen de fleste forbinder intervjuet med, er avisenes journalistinitierte intervjuer, som jo nettopp preges av at journalisten stiller en rekke konkrete spørsmål, som fra en liste. På den andre siden var de fleste av informantene mine komfortable med å få snakke fritt rundt de temaene jeg presenterte. Min forsøksvis undrende og forsiktige tilnærming til spørsmålene kunne gjerne bli tatt som en anledning til å forklare meg hvordan verden så ut. Noen brukte situasjonen til å misjonere for egne politiske meninger, andre prøvde å overbevise meg om hvordan nasjonalitetsbegrepet burde brukes i forskning. Nasjonalitet er ikke et udebattert tema på Færøyene. Mange informanter ga meg gjennomtenkte analyser av sin egen nasjonale identitet. Intervjuene bar i det store og det hele preg av at temaet var velkjent og lett å prate om.

Tre spørsmål ble stilt alle informantene på samme måte:

Kan du si noe om hvorfor du er færing?

Kan du si noe om hvordan du er færing?

Hva er en typisk færing?

Disse tre spørsmålene var utgangspunkt for den videre samtalen. I tillegg var de aller fleste – på eget eller mitt initiativ – innom følgende tema:

Selvstyrespørsmålet

Krakket i 1992

”Turistbildet” av Færøyene

Grindefangst

Jeg var opprinnelig opptatt av hvordan færinger kognitivt balanserer kontrasten mellom å være danske statsborgere på papiret, og færinger av ”nasjonalitet”. Intervjuene ga meg et ganske raskt svar på denne problemstillingen. Informantene mine inkorporerte ikke sitt danske papirmedborgerskap i sitt eget selv bilde i det hele tatt. Gjennom å spørre, og framfor alt å lytte, fikk jeg vite at denne offentlige tildelingen av en identitet nærmest ble ignorert eller i beste fall latterliggjort av de færøyskdanske ”undersåttene” som jeg intervjuet. Slik anvendte jeg intervjuene som kilde til å luke bort en del av min opprinnelig feilaktige forforståelse. Dette samsvarer faktisk med den opprinnelige hensikten til hermeneutikken, en metode utviklet for å eliminere feillesninger av tekster. Ut fra at jeg i løpet av de første intervjuene mine kunne fjerne spørsmål om dansk medborgerskap fra spørreguidene mine, kunne de seinere intervjuene konsentreres mer om færingerenes selvforståelse som færinger. Dette forandret altså både problemstilling og metodebruk. Jeg vil si dette er et typisk trekk ved kvalitativt orientert forskning, nemlig det komplekse og prosessuelle ved selve framgangsmåten. Det gjelder hele veien fra problemstilling, via datainnsamling og analyse til ferdig fagtekst. Som Maria Vasenkari beskriver det:

The production of data and knowledge, its interpretation in the written study are not separate phases, but rather, they affect one another from the beginning of the research to its end. (1999:51)

Observasjon som utfyllende kilde

Det var vesentlig at intervjuene fant sted på Færøyene, og at jeg kunne observere informantene ”hjemme”. Jeg benyttet meg av slik deltagende observasjon både i intervjuperioden og ved det oppfølgende feltarbeidet. Det jeg her mener med deltagende observasjon, er at jeg da jeg foretok intervjuene, bodde og arbeidet samme sted som mine informanter. Jeg hadde anledning til å se med egne øyne ting informantene mine snakket om, og til å delta i opplevelser de selv forklarte at de opplevde som viktige for sin nasjonale identitet. Men jeg var ikke en deltager i den forstand at jeg egentlig deltok i den enkelte informants personlige hverdag.

Cato Wadel (1991:45) har delt forskerens roller i slike feltarbeid i fire, nemlig lærling/arbeidsroller, samtaleroller, tilhørerroller og tilskuerroller. For å maksimere utbyttet av deltagende observasjon bør man kunne gå inn i alle fire roller. Jeg beholdt en noe distansert

turist/besøkerrolle gjennom hele mitt opphold på Færøyene. Likevel hadde jeg mye utbytte av å vekselvis være både samtalepartner, intervjuer, tilskuer og til en viss grad også deltager.

I feltdagboka ble uformelle samtaler og andre feltobservasjoner av mer tilfeldig slag nedtegnet. Jeg brukte også en del energi på å skrive om situasjonen rundt hvert enkelt intervju så umiddelbart som mulig etter at jeg var ferdig. Det har vært svært nyttig å gå tilbake til feltdagboka for å se min egen førsteforståelse. Mine tanker om hva som var gode intervju spørsmål, hva som ”virket” i praksis og hva som ikke virket, ble også skrevet ned fortløpende.

At jeg fikk observere informantene mine på hjemmebane, at de kunne kontekstualisere informasjonen de ville gi meg direkte i sine omgivelser, samt at jeg kunne observere det samme som informantene mine har vært en stor styrke i arbeidet med denne oppgaven.

Samtale og fortelling

Det at temaet nasjonalitet var ”i vinden” på Færøyene når jeg var på feltarbeid, satte preg på intervjuene på flere måter. Det var tydelig at selv om formen var fremmed, hadde informantene snakket om Færøyene som nasjon mange ganger før. Informantene brukte ofte konkrete eksempler for å forklare hva de mente om de forskjellige temaene, og disse tok gjerne form av korte eller lengre fortellinger. Fortellemåten bar da ofte preg av at fortellingene hadde vært i bruk i lignende situasjoner eller samtaler før.

Et intervju kan være en veksling mellom ”prosa” og ”poesi”. En utlegning om en informants politiske holdninger kan for eksempel illustreres, rettferdiggjøres eller kontrasteres av en historie fra media, eller om en venninnes ferie. Så kan politikken tas opp igjen, eller avløses av et nytt tema. Av og til opplevde jeg også at en fortelling ble tatt opp igjen flere ganger i løpet av intervjuet, fordi akkurat den historien ble oppfattet å ha særlig god forklaringsverdi.

Fortellingene så oftest ut til å være av den tradisjonstypen Bjarne Hodne har karakterisert som *kommuniserte minner*. Med kommuniserte minner forstås da ”egne eller andres personlige minner om hendelser og/eller opplevelser som er fortalt/fortelles til andre” (Hodne 1983:14).

Fortellingene kunne få rent upersonlig, anekdotisk form, og ligne sagnbrokker. Andre hadde mer vage tegn på standardisering gjennom tradering. Fortellingene kunne for eksempel være mer eller mindre strømlinjeformete, eller ha ”punch-lines” som tydelig var innøvd gjennom gjentatt gjenfortelling av hendelsen.

Kommuniserte minner har en egen verdi som kilder i og med at de kan gi informasjon om mer enn informantens egne vurderinger av det som fortelles. Eriksen og Herzberg Johnsen skriver at ”Slike muntlige kilder gir uttrykk for folks oppfatninger og vurderinger av egen eller andres situasjon, og de skapes mellom mennesker i samme enhetskultur.”(Eriksen og Herzberg Johnsen 1993:8).

Fortellinger som har oppstått eller blitt bearbeidet og tradert *mellom mennesker* bringer en ny dimensjon av kollektivitet inn i materialet. Det gjør dem særlig egnet til kunnskap om ”(...)vurderinger, holdninger og normer i miljøet”(Hodne 1981:43). De kommuniserte minnene har brynet seg på et korrigerende kollektiv, og kan derfor regnes som mer konsensuelle enn ikke-kommuniserte minner. For min analyse spiller sannhetsgraden i slike fortellinger liten rolle. Informantenes hensikt med å fortelle var alltid å understreke et poeng, eller å forklare en holdning. Det er det meningsbærende aspektet som her har relevans for analysen.

Eksempler som grunnlag for analyse

I denne oppgaven vil jeg i teksten presentere informantsitater, eksempler på utsagn fra intervjuene med informantene, som skal illustrere analysen. Eksemplene er som sagt forsøkt gjort fyldige, for å gi et så helhetlig inntrykk som mulig av samtalekonteksten.

Sitateksemplene er valgt fordi de er typiske, enten for den enkelte informants holdninger til et tema, eller illustrerende for hva flere av informantene har fortalt meg. De ytringene jeg velger å sitere, er utsagn som på noen særlig måte var representative for hva flere informanter ga uttrykk for. De informantene jeg kaller Marianna og Ebba brukes mye på denne måten. De var artikulerte og pratsomme informanter som kom inn på tema, og hevdet meninger, som gikk igjen også i mange av de andre intervjuene.

Enkelte ganger har jeg valgt å bruke ytringer som skiller seg ut ved å være avvikende eller opponerende i forhold til resten av materialet. Jeg opplyser da spesifikt om dette. Flyvbjerg er en av dem som har beskrevet såkalt *avvikende case* som grunnlag for analyse av materiale (Flyvbjerg, i Vedeld 2005:18). Selv om Flyvbjerg skriver om eksempler på situasjoner observert i deltagende feltarbeid, mener jeg at mine avvikende eksempler kan rettferdiggjøres på samme måte. Uvanlige ytringer eller meninger kan vanskelig brukes som grunnlag for generalisering i seg selv. Til gjengjeld er de nyttige i den forstand at de tydeliggjør det normale. Gjennom at jeg observerer, eller at informantene gir uttrykk for, at deres utsagn er avvikende, blir jeg fortalt noe om hva som er alminnelig. Særlig de informantene jeg kaller Bergtóra og Janus, bidro med ytringer og beskrivelser som skilte seg ut.

Noen informanter bruker jeg mer enn andre, eller spesielt til noen analysetema. Dette har varierende grunner. Noen informanter var mer presise og tydelige enn andre og er derfor brukt mer til eksempelgivning enn andre, som kanskje har uttalt omtrent det samme, men på en mer uklar måte. Andre informanter har jeg brukt nettopp på grunn av tvetydighet i ytringene. Hans Andrias var for eksempel en åpen og impulsiv informant. Han tenkte høyt i intervjuet, og har derfor motstridende uttalelser som gjør han til et interessant analyseobjekt. Det gjelder særlig tema der faren er stor for at informantene generelt prøvde å leve opp til det de oppfattet at var mine forventninger.

Språk

Mine informanter har færøysk som morsmål. Mitt morsmål er norsk. I planleggingsfasen ønsket jeg å kunne utføre intervjuene på færøysk. Det viste seg å være praktisk ugjennomførbart innenfor rammene av en hovedoppgave, selv om jeg behersker skriftlig færøysk og kan følge tema for en samtale. Språkbarrieren var likevel ikke et problem, siden færinger har høy språkkompetanse. Praktisk talt alle færinger over grunnskolealder forstår og snakker dansk. Mange har dessuten kjennskap til andre nordiske språk. Intervjuene ble derfor utført på forskjellige varianter og blandinger av skandinaviske språk. I ettertid ser jeg at dette på mange måter var fruktbart for oppgaven minn. Mange nyanser kan leses av mine, og særlig informantene, veksling mellom danske og færøyske ord og uttrykk, og små digresjoner om

betydninger av forskjellige språklige vendinger.

Jeg har valgt å gjøre en forholdsvis grov transkripsjon av hvordan informantene mine snakker. Jeg har forsøkt å markere innslag av tydelig dansk eller andre språk med skrivemåten så langt det har latt seg gjøre. Latter, pauser, og skifter av toneleie er markert i parenteser der det har vært analytisk interessant.

Anonymisering

Jeg har anonymisert informantene mine ved å gi dem nye navn⁴, og ved i oppgaveteksten å utelate partier som kunne identifisert dem. Navn på personer og steder er for øvrig delvis slettet fra selve minidiskene. Dette gjorde jeg informantene mine klar over med en gang. De ga til gjengjeld uttrykk for å ha et helt ubekymret forhold til at intervjuene skulle brukes til forskning, og at de ville bli lagret, tilgjengelig for seinere bruk. Jeg har likevel valgt å anonymisere intervjuene grundig. Dette fordi Færøyene tross alt er et lite samfunn. Om ikke alle kjenner alle, er det i alle fall mange som kjenner mange. Selv om svært lite av det man vanligvis ville forstå som sensitive opplysninger har kommet fram i intervjuene mine, er det ikke alle meninger og fortellinger som det vil føles like godt at andre kan lese på trykk. En av informantene mine tok også kontakt med meg under det oppfølgende feltarbeidet og ba meg ikke legge for stor vekt på uttalelser han hadde kommet med om enkelte færøyske politikere. Dette har jeg tatt hensyn til.

⁴ Alle informantene er oppkalt etter færøyske forfattere eller kunstnere, hentet fra Turið Sigurðardóttirs artikkel "Färöisk litteratur" (1993).

Teoretisk utgangspunkt

Problemstillingen for avhandlingen er hvordan færingar uttrykker seg om sin nasjonale identitet. Dette krever en avklaring av noen begreper. *Identitet* og *nasjonalitet* er naturlig nok de viktigste. Den russiske forskeren Mikhail Bakhtins teorier om *flerstemt kommunikasjon* benyttes for å undersøke de mange individuelle uttrykkene for den nasjonale identiteten. Disse inngår i en større sammenheng, som i denne avhandlingen omtales ved hjelp av metaforen *kulturelt landskap*. Alle disse begrepene vil defineres i det følgende.

Identitet og nasjonalitet

Identitet er et vanskelig begrep å definere, og kan derfor være ullent å bruke analytisk. Etymologisk spiller ordet på likhet, på samme-het. Det er også slik man vanligvis bruker det, nemlig om et menneske eller en symbolsk persons helhet og likhet over tid og sted. På latin kan "sammehet" uttrykkes på to forskjellige måter, nemlig som *idem* eller som *ipse*. Filosofen Paul Ricoeur bruker disse til å skille mellom identitet som *mêmeté* (eng. sameness – likhet) og identitet som *ipséité* (eng. selfhood – selv) (Ricoeur 1992:116). Innenfor både matematikk og filologi er identitet det forholdet som er mellom to like ting. Identiteten til et menneske er det man oppfatter som stabilt ved selvet, det at man er seg selv (lik), og har en bevissthet om dette. Det er viktig å være klar over at menneskers identitet inneholder et element av uforanderlighet, men at denne i bunn og grunn er illusorisk. Identiteter endres over både tid og rom, og individet kan ha flere overlappende identiteter, også i konflikt med hverandre. Som Gillis har argumentert for: Identiteter er ikke ting vi tenker på, men ting vi tenker *med*. (Gillis, i Spencer og Wollman 2002:61). Anthony Giddens skriver:

Selvets refleksive prosjekt, som består i at oppretholde sammenhengende, men konstant reviderte biografiske fortellinger, finder sted i en kontekst af mangfoldige valgmuligheter, der filtreres gjennom abstrakte systemer. (Giddens 1996:14)

Identiteten vil være svaret eller svarene på spørsmålet "hvem er jeg" og er en tolkning av hva et individ er, sosialt og psykologisk (Guibernau 1996:72). Denne tolkningen vil definere minst to ting; hva individet er likt med og hva det skiller seg fra. Atskilthet er det nødvendige motstykket

til tilhørighet.

Lik/ulikhetsaspektet ved individets identitet vil også kunne utvides til å gjelde noe som er større enn selvet. Kollektive identiteter finnes på mange plan. Det kan være lokalt, regionalt, nasjonalt – eller helt andre grupperinger. De enkelte medlemmene av en gruppe vil alltid være unike, men den kollektive identiteten baseres på de enkeltfaktorene som overskrider ulikhetene. Det kan dreie seg om felles interesser, historie, ritualer, fortellinger, symboler eller annet. Slike kollektive identiteter eller gruppetilhørigheter kan dannes i små grupper med tett sosial kontakt, eller de kan oppstå eller dannes i store grupper med mange mennesker som ikke møtes. Fellesskapet må da oppleves gjennom forestillingsevnen i stedet for gjennom konkret kontakt.

Det er dette Benedict Anderson refererer til i sin berømte karakteristik av hva en nasjon er, nemlig *an imagined community*, et forestilt fellesskap (1991:5). Det er snakk om en fellesskapsidentitet basert på at man ser likhet, altså felles identitet, med individer man ikke har direkte kontakt med. Montserrat Guibernau skriver om den nasjonale identiteten at

The process of identification with the elements of a specific culture implies a strong emotional investment. All cultures single out certain parts of a neutral reality and charge them with meaning. Individuals are born within cultures that determine the way in which they view and organize themselves in relation to others and nature. (Guibernau 1996:75)

Selv om jeg ikke støtter et så deterministisk syn på nasjonal identitet som det Guibernau uttrykker ovenfor, er det viktig å understreke at en identitet som først er etablert, er relativt stabil. Den kan verken uten videre forandres eller byttes ut. Identiteten vil være psykologisk viktig for selvet. Man vil forsvare den hvis den føles angrepet. Det gjelder både ens personlige identitet, og de kollektiver man knytter identiteten til.

Jeg holder meg i hovedsak til et konstruktivistisk syn på nasjonalitet. Nasjonalisme defineres som en ideologi som har til hensikt å oppnå eller bevare politisk og/eller kulturelt hegemoni over en eksisterende eller tenkt nasjon, altså en bevegelse som arbeider for opprettelsen eller bevaringen av en nasjon((al)stat). Nasjonalisme er altså den prosessen som skaper nasjonen (se for eksempel Gellner 1997:3-4). Som ideologi er den moderne og vestlig. Det er likevel ikke til å komme bort fra at nasjonalistiske bevegelser, også på Færøyene, legger vekt på sin nasjons opphav i eldgamle tider. Dette blir en rettferdiggjøring av nasjonens eksistens, og gir krav på en slags naturrett til et

område. Dette kan være så vitenskapelig tvilsomt det bare vil. Det oppleves likevel som både sant og virkelig for de som tror. Analysene mine er orientert mot opplevd virkelighet. Den færøyske nasjonens ”virkelige” opprinnelse eller oppfinnelse ligger utenfor mitt fokus. Viktigst for denne oppgaven er det at ”När en nation först er etablerad, (...), så framstår den som en självklarhet, med den utforming, de avgränsningar och de historiske ankarfästen den nu en gång har fått.” (Blehr 2000:13). Selv om nasjonalstaten Færøyene (ennå) ikke eksisterer, er nasjonen Færøyene høyst reell.

Den innflytelsesrike nasjonalismeteorikeren (og antikonstruktivisten) Anthony D. Smith ser nasjonalstatens røtter i førmoderne ethnier. Et viktig poeng å minne om i denne sammenhengen kan være at den store forskjellen mellom slike ethnier og dagens nasjoner kanskje først og fremst ligger i det ”discursive universe in which it operates and realizes itself”(Eley og Suny 1996:10). Det er først i moderne tid at nasjonalstaten slik vi kjenner den er mulig, nettopp fordi man først i moderne tid har bygd opp selve begrepet om nasjonalstater. Også Smith er enig i at nasjonen kun kan blomstre i en moderne æra.

Et tema som har vært viktig i forskningen på nasjonalitet er en oppdeling i to forskjellige nasjonalismer, og dermed to forskjellige nasjonstyper (se for eksempel Blehr 2000:14, eller for en annen inndeling: Hodne 2002:15). Man har gjerne skilt mellom en etnisk og en borgerlig, eller eventuelt en kulturell og en politisk nasjonalisme. Ofte knyttes denne dikotomien implisitt til en idé om hva som er ”bra” og ”dårlig” nasjonalisme. Begrepene er ment å si noe om hvilke følelser som aktiviseres i forhold til nasjonene, og noe om på hvilket grunnlag nasjonalstaten bygger. Men som Tom Nauerby sier det: “(...) the central point of the predominant doctrine is precisely the linking of the two aspects. What characterises nation-building is the strive towards a convergence between the cultural and political unit.” (1996:3).

Man må være klar over nettopp dette: at alle nasjoner bærer i seg begge elementene. Sagt med Tom Nairn: ”all nationalism is both healthy and morbid. Both progress and regress are inscribed in its genetic code from the start” (1977:347-8). Det tvetydige er nærmest karakteristisk for nasjonalitet – det synes alltid å være plass til å legge vekt på snart det ene, snart det andre.

Bakhtin

Metodisk og teoretisk støtter jeg meg på Bakhtins begrensede hermeneutikk. På den ene siden er det en nødvendig del av prosessen med å forstå tekstene at jeg evner å se denne verdenen gjennom dens egne øyne (Bakhtin 2004:7). På den andre siden er det viktig at man som forstående person befinner seg utenfor objektet som skal forstås. Virkelig forståelse er avhengig av en viss form for blikk utenfra. Dette standpunktet er omdiskutert. Geir Vedeld (2005, kapittel 1) argumenterer for at nettopp det å være ”innenfor” åpner for nye muligheter for forståelse. I denne avhandlingen har jeg valgt å støtte meg til Bakhtin, men mener ikke ensidig at man må være en fremmed for å forstå sitt materiale.

Mikhail Bakhtins teorier om at alle ytringer er ledd i en kjede av talekommunikasjon (1998:27), vil danne grunnlaget for mye av analysene. Bakhtin argumenterer i ”Spørsmålet om talegenrene” for at det er ytringen som må studeres som språkets grunnleggende enhet (1998:1)⁵. Ytring forstår han da som en språklig enhet med mening, og han ser den som et ledd i en aldri avsluttet kjede av talekommunikasjon, alltid svarende og alltid avventende nye svar. Hvert meningsbærende utsagn eller ytring er altså grunnleggende dialogisk.

Mine informanternes ytringer gjenlyder, og henter både form og innhold fra tidligere ytringer med samme tema. Bakhtin skriver: ”Alle ytringar er først og fremst karakteriserte ved sitt tematiske innhald.” (1998:27). I tillegg er det slik at man aldri vil hente de ordene man bruker, eller den stilen man velger, direkte fra språket som om det skulle være et nøytralt system. Tvert i mot er det slik at man oftest henter ordene sine fra forutgående ytringer i samme talekommunikasjonskjede. Vi husker, siterer og svarer på andres ytringer i mye større grad enn hva vi intuitivt tror (Pomorska 1984:ix).

På den andre siden må man aldri overse at ytringer alltid er konkret manifestert i tid og i rom, og at de tross sin dialogiske natur alltid har en unik avsender. Informantene mine, og ytringene deres, er enestående. Analysen må ta hensyn til dette.

Stemmene som lyder i kildene mine er mangfoldige. Med Bakhtins uttrykk er de enkelte ytringene polyfoniske. I intervjuene kan man for eksempel finne ideer om nasjonalitet som

⁵ Ikke for eksempel setningen.

historisk sett stammer fra ulike tider og diskurser, i tillegg til informantenes personlige meninger og nye erfaringer. Ytringene er på samme tid opphav til og del av kjeden av talekommunikasjon.

Ytringer kan aldri forstås utenfor sin historiske kontekst. På den andre siden er de heller ikke begrenset til den. Ytringer vil gjenlyde av sin talekommunikasjonskjede, og i tillegg allerede bære i seg viten om respons. Ytringer er altså åpne i begge ender.

Kildene analyseres i denne avhandlingen som ytringer med flere stemmer. De må også analyseres i termer av hvem de er rettet til, og hva de svarer på. Ikke minst gis det et bilde av hva slags rom disse stemmene lyder i, og hva slags talekommunikasjonskjede de er en del av. Summen av den kjeden, den historiske konteksten og det kulturelle rommet som eksisterer på Færøyene har jeg valgt å kalle *kulturelle landskap*.

Kulturelle landskap

I menneskelige samfunn er det til enhver tid et utall tegn, ord, samtaler, debatter, fortellinger og tankebaner i spill mellom enkeltmennesker og mellom grupper. Dette er ikke ”strømninger” som svever rundt i det blå på egen hånd, men ord og handlinger utvekslet mellom personer, utspilt i tid. En måte å visualisere den samlede mengden av slike kulturelementer på, kan være å kalle dem kulturelle landskap.

Bildet av et landskap er nyttig fordi det gir assosiasjoner til rom; det er i prinsippet ingen grenser for hva eller hvor mye man kan fylle et slikt landskap med. Landskap består også over tid.

Kulturelle landskap er ikke flyktige, men er i alle fall midlertidig bestandige. Med begrepet kulturelle landskap ønsker jeg altså å omfatte både de kulturelementene som er i bruk nå, og de som var i bruk tidligere. Det populære begrepet diskurs blir i denne oppgaven unngått, på grunn av begrepets sterke bånd til språk. En slik konnotasjon til språk ville sannsynligvis vært noe hemmende i beskrivelsen av denne avhandlingens materiale.

Store deler av kulturelementene i et samfunn vil være delt av mange. Mye vil være overtatt fra tidligere generasjoner. Et begrep som betegner dette fellesgodset, er kulturarven. Denne vil man i samfunn med et offentlig obligatorisk utdanningssystem (som det færøyske) institusjonelt og

systematisk få del i. Kulturarvens litteratur er for eksempel en rik kilde til forklaring og fortelling. Interessant i sammenhengen er også mediebildet, som i et moderne samfunn (som det færøyske) vil være forholdsvis likt delt av alle. Medieoppslag er ofte grunnlag for både privat og mer offentlig debatt. Dermed er de gjerne kilde til både diskusjon av og omforming av de kulturelle landskapene.

Kulturelt landskap velges framfor begrepet kulturarv, fordi det tydeligere åpner for at det er mulighet for å vite om, men ikke være enig og ikke engang delta.”Jeg ser deg og kjenner til din historie og dine begrunnelser, men jeg står et annet sted, og har min egen historie og mine egne begrunnelser”. Begrepet kulturarv har også en viss slagside mot det fysiske, mot materiell kultur, som kan arves gjennom generasjoner. Et kulturelt landskap består først og fremst av menings- og begrepsdanning, selv om det spilles ut i det fysiske rom.. Kulturarv er et anakront begrep. Jeg mener at kulturelt landskap i større grad ivaretar de synkrone aspektene ved kultur. Kulturarv kan ses som en del av kulturelle landskap, og sistnevnte begrep får en analytisk nyttig diakron betydning. Dette gjør begrepet vesentlig videre enn kulturarv.

De kulturelle landskapene som her skisseres, vil endres over tid. Assosiasjoner til ord og uttrykk vil endres med nye tider, innovasjon på teknologisk så vel som kulturelt plan vil endre menneskenes rammebetingelser, og dermed de kulturelle landskapenes form, størrelse og innhold. Kulturelementer vil gå i glemmeboken, men kan i skriftsamfunn som det færøyske også hentes opp igjen ved behov.

Å bruke metaforer kan føre til at man fanges av ord. For å unngå de slutningsfeil som kan oppstå når man assosierer rundt slike metaforer, kunne man lage helt nye begreper, altså nye ord, for hver konkret bruk. Ulempen blir at slike ord kan være lukkede. Med presisjon kan man stenge for kreativ tenkning. Assosiasjoner kan være både et gode og et onde. Jeg har med vilje valgt et begrep som er åpent for assosiasjon. Jeg håper dette kan hjelpe meg å signalisere at min bruk av begrepet kulturelt landskap bare er ment som et tankeverktøy, ikke som en beskrivelse av virkelighet.

Mens jeg intervjuet, kunne jeg av og til høre ”ekko” av ting jeg hadde hørt andre informanter si,

ting jeg hadde lest om Færøyene i mine forberedelser til feltarbeidet, eller lignende. Jeg kunne også se at informantenes ideer om nasjonalitet og kultur var preget av tankemønstre fra for eksempel nasjonalromantikken. Noen ganger var informantene selv bevisste på dette, andre ganger ikke. Disse ekkoene er det jeg mener å beskrive som at de er hentet ut av de tenkte lagrene for kulturell kunnskap som de kulturelle landskapene utgjør. Fordi mennesker i samme kultur deler mye av det samme kulturelle landskapet, vil deres beskrivelser og tolkninger ligne hverandre og ”snakke” med hverandre når de beveger seg innenfor samme tema. Når informantene mine kommenterte for eksempel språket som en viktig del av sin nasjonalitet, gjorde de alle det på nesten samme måte. Andre tema kunne de ha forskjellige og til og med motstridende holdninger til, uten at min følelse av samstemthet dem i mellom forsvant. De sto på forskjellige steder i det kulturelle landskapet, men de hadde likevel oversikt over andre færingers mulige holdninger til temaet. De kunne kommentere forskjellige typer meninger, og velge sin egen.

Dette sammenfaller på mange vis med Mikhail Bakhtin sine tanker om at alle ytringer er ledd i en kjede av talekommunikasjon (Bakhtin 1998:27). Ytring forstår han da som språklig uttrykk med mening, språkets grunnleggende enhet. Han skriver: ”Ytringa representerer talarens aktive posisjon i ei eller anna tematisk sfære. Alle ytringar er difor først og fremst karakteriserte ved sitt tematiske innhald.” I vårt tilfelle vil da Bakhtins ”tematiske sfære” kunne leses som ”kulturelt landskap”. To ting Bakhtin peker på er viktige i denne sammenhengen. For det første er det klart at når informantene formulerer seg, tar de ikke ord som ”nasjon” eller ”familie” (eller hvilke som helst andre ord) løst ut av ordboka eller ut av språket som nøytralt system (:30). De tas (som regel) fra andre ytringer. Slik er alle ytringer grunnleggende dialogiske, både i den forstand at de alltid ytres av noen, til noen, og i den forstand at ord alltid vil ha en gjenklang av den tematiske og språklige helheten som ordet vanligvis er en del av (:31). Som del av en kjede av kommunikasjon er ytringer alltid dialogiske. Ytringene tar alltid på ulike måter standpunkt til andre ytringer i den aktuelle kommunikasjonssfæren (:35). Det kulturelle landskapet som aktualiseres i samtalene mine med færingar, er grunnlag for alle ytringene informantene kommer med. Bakhtin skriver:

Ei ytring må først og fremst vurderast som eit svar på tidlegare ytringar innanfor den aktuelle sfæren

(ordet "svar" forstår vi her i den aller vidaste tydinga av ordet). Ho imøtegår dei, stadfester dei, utfyller dei, stør seg på dei, førset at dei er kjende og reknar med dei på ein eller annan måte. (Bakhtin 1998:35)

Intervjuene mine må altså ses som fundamentalt dialogiske. De er en del av en større samtale, en sfære, eller et kulturelt landskap. Visse stemmer vil være sterkere enn andre, og visse forestillinger vil være dominerende. Likevel er det kulturelle landskapet såpass vidt, også i den spente politiske situasjonen på Færøyene, at flere stemmer kan høres på en gang. I tillegg må man ikke miste av syne at informantene mine, som alle andre, er sine egne individer, med sine egne personlige meninger. Deres ytringer er også alltid individuelle, og alltid unike.

Det analytiske arbeidet i denne oppgaven, vil i stor grad gå på å identifisere vanlige assosiative bindinger mellom ord og mellom tema i intervjuene. Hva slags begrepsapparat og kulturell arv informantene tar i bruk i forbindelse med samtaler om nasjonalitet blir viktig. Kort sagt, gjennom problemstillingen – *hvordan uttrykker færinger seg om sin nasjonale identitet?* – vil det bli gitt et bilde av det kulturelle landskapet som informantene mine tar i bruk.

Tre dimensjoner

Ut fra materialet ser det ut til at informantene forholder seg til et kulturelt landskap om nasjonen som har minst tre dimensjoner. De vil bli behandlet hver for seg, som tre ulike kapitler i oppgaven, med hver sine nivåer av analyse og ulike metoder eller verktøy for behandling av materialet.

Informantene ser for det første ut til å forholde seg til et romantisk nasjonsbegrep med røtter i den færøyske nasjonalistiske bevegelses spede begynnelse seint på 1800-tallet.

For det andre knytter de seg aktivt til sin samtids debatt om løsrivelse fra Danmark, og alt hva det innebærer av motstridende meninger og interesser. Denne debatten er i aller høyeste grad preget av nasjonalromantikkens ideer, rett og slett fordi det er fra denne epoken den henter det meste av sitt begrepsapparat. I tillegg opererer informantene her med et ganske detaljert stereotypisk bilde av sin egen gruppe, og kanskje særlig av den gruppen de ser som typiske dansker.

Sist men ikke minst, lever de i et nytt årtusen, der individet på mange måter har fått en ny og framskutt plass. På en slik scene kan nok nasjonsbegrepet fort føles tungt og gammeldags i

enkelte sammenhenger. Det er likevel ikke utdatert. Færingene jeg møtte var kreative og fant muligheter i nasjonen.

De tre dimensjonene har samlet, som jeg skal vise, konsekvenser for hva slags karakteristikk færingene setter på sin nasjonale identitet, hvordan, og med hvilke ord. Bakhtin kaller dette en talegenre. Den nasjonale identiteten setter grenser, som kan brytes, men som likevel er forholdsvis stabile. Det gjelder ikke bare for hvordan man praktisk ordlegger seg i en samtale om nasjonalitet, men også hvilke tankekonstruksjoner som er logiske og mulige.

I det følgende analysekapittelet, *Å være fra Færøyene*, vil jeg ta for meg informantutsagn som sier noe om hva færingene forestiller seg at en nasjon egentlig er. Dette vil jeg sette opp mot forskjellige teoretiske synspunkter på nasjoner og nasjonalitet. Deretter, i de to neste analysekapitlene, tar jeg for meg to tema som var gjennomgående for flere eller alle intervjuene. Det gjelder henholdsvis den delen av den nasjonale identiteten som knyttes til diversitet, og den siden av den nasjonale identiteten som knyttes til individualitet. Jeg har valgt å se disse to temaene i lys av henholdsvis teorier om etnisitet og teorier om modernitet. Dette er den overordnede analysen av intervjuene. I tillegg knytter jeg informantenes utsagn til annen forskning om Færøyene som kulturområde, og forskning om nasjonal identitet mer generelt. Dette for å prøve mine intervjuers troverdighet som eksempler på tankegang om færøyskhet, og for å se om disse eksemplene kan tenkes å være overførbare ut over seg selv.

Man kan som sagt si at oppgavens gang følger tre nivåer i informantenes identitetsbygging. Det første er et overordnet nivå av ideer om hva en nasjon faktisk er. Det andre er det mellommenneskelige – spørsmålet om hvordan informantenes egen nasjonale identitet aktualiseres og oppleves i tenkt eller reelt møte med andre nasjonaliteter. Man kan kalle det et relasjonelt nivå. Det tredje nivået er på det helt personlige eller individuelle plan, der identitet skapes og opprettholdes – og der nasjonaliteten konkret tilpasses selvets skiftende kvaliteter. Avhandlingen beskriver altså tre dimensjoner i det kulturelle landskapet. Det er selve nasjonsbegrepet, løsrivelsesdebatten og det moderne, såkalt globaliserte samfunnet. Analysen tar for seg tre nivåer: begrepsnivået, det mellommenneskelige nivået og det individuelle nivået. Disse vil i de tre analysekapitlene studeres i lys av begrepene identitet, nasjonalitet, kulturelt

landskap og polyfoni. I tillegg suppleres de tre analysenivåene metodisk av hver sine begreper.

Å være fra Færøyene

Dette kapittelet skal forsøke å gi et inntrykk av hvordan informantene i denne avhandlingen bruker begrepet nasjon, og hva slags bilde de har av hva en nasjon er eller skal være. Hvordan ser nasjonen som fenomen ut i informantenes kulturelle landskap?

Det er flere ulike historiske og nåtidige impulser som har gitt det nåværende kulturelle landskapet sin karakter. Dette kapittelet vil forsøke å skissere hvordan dels nasjonalromantiske, dels kontemporære ideer kommer til uttrykk hos informantene, og peke på hvordan kjeden av kommunikasjon som aktiveres i intervjuene har både korte og lange historiske røtter.

Det færingene i dag ikke uventet forstår med en nasjon, er preget av nasjonalromantikken begreper og tankesett. Nasjonalromantikken var en kulturell strømning, nærmest en bevegelse, som oppsto i et Europa preget av opplysningstid og Napoleonskriger. Nasjonalismens logikk satte *folket* i sentrum. Et folk ble forstått som en gruppe mennesker med et grunnleggende fellesskap, som regel basert på rase, språk, religion og kultur. Hvert slikt folk burde ha råderett over sitt eget land. Ideen om nasjonsstaten var slik sett den politiske konsekvensen av nasjonsideen. Mange så det som et ideal at grenser for nasjon og stat skulle sammenfalle.

Johann Gottfried Herder anses som grunnleggeren av det som kan kalles kulturell nasjonalisme⁶. Han introduserte mot slutten av 1700-tallet begrepet *Volksgeist*, altså folkeånd. Hvert folk, hver nasjon, var innehaver av en slik sjel eller ånd, som var unik og karakteristisk for dem selv. Herder mente at denne folkesjela kom til uttrykk gjennom språket og kulturen. Han nevner dans, dikt, kunst og folkløse som medier for *Volksgeist*. En sentral forestilling var også det naturlige ved nasjonalstaten. Nasjonen ble regnet som den riktige basisen for statsmakt.

Miroslav Hroch har definert en ”fase A” i oppbyggingen av moderne nasjoner. Intellektuelle begynner i denne fasen å samle inn folkløse, driver historieskriving, språkforskning og så videre. Dette blir så, noe seinere, grunnlaget for mer politisk bevisste forsøk på å fremme en nasjons

⁶ Rousseau framstilles gjerne som den politiske variantens far.

interesser i en statlig sammenheng (Hroch 1996:63). Færøyenes nasjonalbevegelse må også sies å ha sitt utspring i en slik kultur-intellektuell interesse for det nasjonale. Historikeren Hans Jacob Debes kaller denne tiden, fra omkring 1875, den færøyske nasjonalbevegelsens kulturelle periode (2001:148).

Den færøyske teologistudenten Frederik Petersen var med på å starte det første Føringafelag⁷ i København i 1876. Han er en av mange tidlige færøyske nasjonalister som åpenbart hadde lest Herder. Han skrev til en venninne at han håpet

At man skridt for skridt vil arbejde sig fram til en større friskhed og fyrighed og stadig komme til en klarere bevidsthed om, hva det er at være færing, til bevidstheden om, at man er et eget folk, hvor fåtallig det også kan være, og som sådant værne og pleje sine virkelige folks-kendemerker og søge at udvikle dem så frodig som mulig. (fra Debes 2001:149)

Smått om senn kom også selvstendighetsspørsmålet opp. Spørsmålet om Færøyene burde være en nasjonalstat ble en viktig del av det kulturelle landskapets assosiasjoner til begrepet nasjon.

Til begrepet nasjon hører begrepene suverenitet og stat. Den danske statsviteren Jakob Heltoft har i sitt speciale om Færøyene vist at det eksisterer en nærmest uløselig assosiasjonsrekke mellom de tre begrepene. Denne sammenstillingen har fått sitt kanskje sterkeste uttrykk i FNs bestemmelser om folkenes selvbestemmelsesrett (Heltoft 2004:24). Heltoft kaller dette ”Den nationale kobling” (Heltoft 2004:23), og peker på at det ”opstår en fælles indre logikk mellem de tre grundsten suverænitet, stat og nation, en logikk, der farver den måde, hvorpå vi tænker og bruger begreberne.” Dette gjelder både på et idéplan og i det praktiske livet. Koblingen mellom begrepene legger grunn for den tette sammenhengen mellom det kulturelle fellesskapet og det politiske fellesskapet som utgjør nasjonalstaten. Det er ”den nationale kobling” som er grunnsteinene i nasjonalistiske bevegelsers arbeid for å opprette nasjonalstater, så også på Færøyene. Folkenes selvbestemmelsesrett har på Færøyene som andre steder blitt tolket også som en slags moralsk selvbestemmelsesplikt.

Spørsmålet om – og i hvor stor grad – Færøyene skal ha selvstendighet som nasjon, har preget det kulturelle landskapet på øyene i minst 150 år. Det er ikke mindre tilfellet i dag. Da jeg var på

⁷ Nasjonal forening, først nærmest en studentklubb i København, seinere spydspissen i den nasjonale bevegelsen på Færøyene.

feltarbeid, var det en pro-selvstyre-regjering som satt i Tórshavn, og de dramatiske forhandlingene i 2000 satt friskt i minnet hos de fleste.

Anthony D. Smiths nasjon

Nasjonalismeforskeren Anthony D. Smith benytter seg av en definisjon av nasjon i 5 punkter. Jeg vil påstå at den ligger nær opp mot det man kan kalle en common-sense-oppfatning av nasjonen. I det følgende vil Smiths liste⁸ bli satt opp mot mine informanternes uttalelser. Analysen ser på om Smiths generaliserende definisjon er overførbar på informantenes ideer om Færøyene.

Smiths nasjon er en navngitt populasjon, med

1. Et hjemland, eller et historisk territorium
2. Felles myter og historiske minner
3. En felles offentlig (masse)kultur
4. En felles økonomi med territorial mobilitet for medlemmer
- og
5. Felles rettigheter og plikter

(Smith 2001:13)

Til sammen kan man da si at det er disse fem elementene som bygger opp det som er rammene for nasjonens felles kulturelle landskap. Det vil i Smiths forståelse være disse fem som må være på plass for at man kan definere et kulturområde som en nasjon, og det er disse fem dimensjonene som til sammen danner grensene for hva innbyggerne oppfatter som nasjonalt.

⁸ Zygmunt Bauman er en av de argeste kritikerne av vanen med å sette opp lister over hva en gruppe "må" ha for å "være en nasjon". Han skriver: "Two widespread practices must be the first to go (...) the effort to arrive at an "objective definition" of the nation or an inventory of traits which a group must possess "to be a nation" (...)"(Bauman 1992: 677). Jeg velger her å bruke Smiths inventarliste som et analytisk grep for å undersøke informantenes uttalelser, men mener ikke dermed at disse er nødvendige eller absolutte krav for at Færøyene skal kunne defineres som en nasjon.

Et hjemland

Jeg er født her

Jeg stilte alle mine informanter spørsmålet ”hvorfor er du færing?”. I praktisk talt alle tilfellene ble svaret en variant av ”fordi jeg er født her og har bodd her hele mitt liv”. Her er noen eksempler:

Marianna:

I: Du er færøysk.

M: Ja.

I: Du regner deg som færing.

M: Ja.

I: Kan du si noe om hvorfor du regner deg som færing?

M: Det er fordi jeg er født på færøyene. Min mor og min far er færing. Og jeg har boet det meste av mitt liv på færøerne. Rett og slett, ja. (1)⁹

Ebba:

I: Du er færing. Du er færøysk.

E: Ja.

I: Kan du si noe om hvorfor du er færøysk? Hehe.

E: Hvorfor? Det må først og fremst være fordi jeg er født her. Hehe. Altså... jeg har boet her siden jeg var født.

I: Mm. Rett og slett.

E: Jeg har godt nok boet fem år i Danmark også, men, likevel så er jeg færing, synes jeg. (2)

Guðrið:

I: Kan du si noe om hvorfor du er færøysk?

G: Det er vel fordi at... mine foreldre var færing. (N)

William:

I: Kan du si noe om hvorfor du er færing?

W: Nei, hvorfor jeg er færing? Hehe... Det må være fordi jeg er født og oppvokset her oppe

I: Fordi familien din kommer herfra?

W: Ja, altså, det er det første. Man blir født færing. Det er altså –

⁹ Når jeg siterer informantene, markerer et tall i en parentes ved sitatets slutt hvilket spor på minidysken sitatet kommer fra. Tall etter en / henviser til minutt-tall. Alternativt står det en (N), og det refereres da til skriftlige notater.

I: Rett og slett.

W: Ja, det tror jeg nok. (2)

Christian:

I: Om oppgaven.

I: Hvorfor er du færing?

C: (HALLO! til en annen besøkende – pause mens han går ut av rommet for å snakke med vedkommende.) Du spør, hvorfor jeg er færøysk.

I: Hvorfor – er du færøysk.

C: Ja, det er kort fordi jeg er født på Færøerne og jeg bor på Færøerne. Jeg taler færøsk språk. Altså, jeg føler at jeg har en hundre prosent færøsk identitet. Selv om jeg har bodd i utlandet i flere år, hva. Jeg har til eksempel bodd på Island i flere år, hvor jeg har studert. (2)

Denne forholdsvis korte formuleringen, ”jeg er født her”, rommer mye interessant, selv om den har en så standardisert form at den må kunne karakteriseres som en talemåte. Både ”født” og ”her” er meningsbærende. Først ”her”:

Nasjoner er uløselig knyttet til geografisk sted. Samme hvor mye Ernest Renan fastslo allerede i 1882 at ”a nation is a soul, a spiritual principle” (Renan 1996:52), så trenger nasjoner et sted å bo. En vesentlig del av common sense – definisjonen av en nasjon er et krav til et hjemsted for befolkningen. Også eksilnasjoner forholder seg til et sted på planeten¹⁰. For færing dreier det seg om en øygruppe i det nordlige Atlanterhavet..

Og her må man altså være født for å kalle seg færing. Eller var det omvendt, at man blir færing fordi man er født her? Materialet for denne avhandlingen tyder på at ingen av delene kan stemme. ”Jeg er født her” menes slett ikke bokstavelig talt. Det er ikke uvanlig for færing å rent fysisk å ha kommet til verden i et annet nordisk land. For eksempel er den mest profilerte selvstyrepolitiker i den seinere tid, Høgne Høydal, er født i København. Det er rimelig å anta en god del implisitte parenteser bak utsagnet ”fordi jeg er født her”. Den viktigste vil kan hende være ”av etnisk færøyske foreldre”. Få av mine informanter tok opp tema som adopsjon eller innvandring i løpet av mine intervjuer, og jeg la heller ikke spesielt opp til det.

Hoveddikotomien når det gjelder nasjonalitet på Færøyene ligger utvilsomt i paret dansk/færøysk. Men det er grunn til å anta at man på Færøyene, som ellers i Norden, har en ide

¹⁰ Selv om enkelte nasjoner i diaspora, eller for eksempel sigøynernasjonen forstyrrer bildet her.

om etnisk slektskap som konsentrisk beveger seg fra ”slektninger” i Skandinavia, seinere i det nordlige og så det sørlige Europa, og til slutt med hvite/kaukasiske mennesker i for eksempel USA.

Jeg har bodd her hele mitt liv

Det interessante med ytringen ”Jeg har bodd her hele mitt liv”, er at for de fleste av informantene var utsagnet rett og slett ikke sant. Alle informantene, utenom to, har bodd i utlandet i forholdsvis lange perioder. For omtrent halvparten dreier det seg om studier eller reiser av en varighet på minst to år i utlandet. For den andre halvparten dreier det seg om lange (5-30 år) arbeidsopphold utenfor Færøyene.

Veldig mange færinger må dra utenlands for å ta høyere utdanning. Slik får de et par år eller mer i et annet nordisk land i forholdsvis ung alder. I de siste årene har også mange begynt å dra til Skottland eller mer ”eksotiske” steder. I følge Holger Arnbjerg på Altjóða Skrivstovan¹¹ er det omkring 1500 færinger som tar høyere utdanning i Danmark og omtrent 150 i andre land. På Færøyene er det til sammenligning omkring 500.

Men også færinger som ikke utdanner seg drar utaskjærs. Mange jobber noen år på trålere i Nordsjøen før de slår seg til ro med hus og familie. Og atter andre blir på sjøen, eller tar jobber i andre nordiske land i perioder. Statistikken her er høyst usikker. Færinger bosatt i Danmark regnes jo av myndighetene som dansker (og omvendt). Jógvan Mørkøre ved Froðskaparsetur Føroya kunne opplyse meg om at estimatene over antall færinger i København varierer fra seks til ti tusen. En tredjedel av innbyggerne i den danske fiskerbyen Hanstholm skal visstnok være færinger.

Hans Andrias var en informant som la mye vekt på at det landet der man har sin familie og sitt daglige opphold preger deg:

Hans Andrias: (...) Jeg kender sønen her nede, jeg kender – der hvor jeg skal seile, jeg vet hvor jeg skal fiske, jeg er lokalkendt, da blir alt nemmere. Jeg blir nok færøysk, av det, ik? (2/10)

Han hadde tilbrakt 30 år av sitt liv som fisker med base på Grønland og New Foundland, sammen

¹¹ Kontoret for utenlandsstuderende på/fra Færøyene

med andre fiskere fra de forskjellige land. En annen av informantene mine hadde bodd ti år i Nord-Norge, altså en veldig stor del av hennes voksne liv, men hadde siden vendt tilbake til Færøyene. En tredje informant hadde bodd på Grønland i hele oppveksten, riktignok da i noe det er mulig å karakterisere som en færøysk koloni.

Likevel; å ha Færøyene som sin "base" er tydelig noe som gir mening i informantenes distinksjoner mellom hvem som er "vi" (medlemmer av nasjonen), og hvem som er "de andre" (utlendinger). Det var altså bare to av informantene mine som virkelig hadde bodd på Færøyene hele sitt liv. Men alle forklarte likevel sin færøyskhets med at de "alltid" hadde bodd her.

Hva er det dette kommer av? Dels tror jeg dette er en talemåte man finner i hele det nordiske språkområdet. Det er altså snakk om et slags munnehell som folk ikke nødvendigvis legger så mye i. Dels er det mulig at informantene opplever utsagnet som sant, tatt i betraktning av deres livshistorie som, samme hvor langvarige deres utenlandsopphold har vært, har ført dem tilbake til Færøyene. De har underveis i utenlandsoppholdet opprettholdt kontakt med familie og venner "hjemme", de har kanskje snakket færøysk jevnlig, enten innad i husholdet hvis de flyttet sammen med familien, eller i en færøysk klubb av noe slag. De har lest færøyske aviser, eller på annen måte holdt seg informert om færøyske forhold. De har med andre ord aldri flyttet vekk fra Færøyene mentalt. Som Orvar Löfgren skriver: "Somliga förflyttningar betyder mycket – andra går spårlöst förbi – och det är inte resans längd som er avgörande" (1997:31). Selv om de rent praktisk har oppholdt seg i et "fremmed" land, har de ikke selv blitt fremmede. Bare en av informantene, Bergtóra, forklarte at hun følte seg fremmed "hjemme" på Færøyene. Hun hadde bodd lenge i Danmark, og følte hun var blitt mer dansk enn mange andre færinger likte. Dette var noe hun dels så som en byrde i samhandlingen med andre færinger, dels så som en fordel, fordi hun mente en del "danskheter" var av det gode.

Færinger i utlegd

Jeg fikk i løpet av feltarbeidet flere ganger høre historier om utflytta færinger. Det kan se ut som om disse historiene utgjør en egen slags folkløregener. De kan deles i tre grupper.

Den første gruppa historier jeg skal kommentere, er egenopplevde fortellinger om hvordan man

blir ”mer færøysk” av å være ute. Konfrontert med det fremmede, velger mange å søke seg til andre færingar. Det er for eksempel vanlig å delta i færøyske foreningar av forskjellige slag. Mange danske byer har et samlingssted for færingar, gjerne en søndagsskole eller en kafé. Min informant Bergtóra fortalte at hun hadde nesten bare færøyske venner da hun bodde i København. Hennes barn gikk i færøysk søndagsskole, og selv gikk hun mest på færøyske diskoteker. Bergtóra beskrev det å føle seg mer færøysk ute enn hjemme slik:

B: Nei, det merkelige ved det, det er at når man bor i Danmark, så er man så *mejet* færing, så er man *færing*, hva?! Så er man slet ikke, overhodet ikke dansk, neineinei, og alt det der, hva? Så er man faktisk kommet tilbake til Færøerne så føler man slet ikke at man er så færøysk, som man troede – inn – at man var. (5)

Marianna kommenterte også dette:

I: (...)Men – så, dere var på – færøysk hus, er det det, det heter?

M: Føroyahúsið. Det ligger på Vesterbrogade.

I: Jeg har blitt pekt på det en gang.

M: (Beskriver veien.) Så ligger det, med et lite færøysk flagg. Nå kjenner du flagget. Så ligger det der.

I: For – man har – det er en slags kafé der, er det det?

M: Ja, det er en kafé, og du kan gå inn der og lese aviserne, de færøyske avisene. Det betyr også noget. Å følge med på det som skjer på Færøyene. Du møter andre færingar. Du kan dele, dine tanker med – som lettere kan forstå, end en dansker, som vilde si, hva er det du lenges etter? Eller ... Så skal jeg forklare det hele, og de har ikkje nogen mulighet, for at forstå, sammenhengen i det hele. Eller så det – kulturelle – som vi får så forferdelig felles, når vi er utenlands, som slet ikke er felles når man tenker over det! (8/10)

Etter dette siste utsagnet smilte Marianna ironisk og lente seg tilbake i stolen. Det var tydelig at hun syntes det var noe litt tåpelig ved at man føler fellesskap ute, men kanskje ikke så mye hjemme. Likevel beskrev hun det som en helt reelt opplevd følelse i alle beskrivelsene fra sitt Danmarksopphold.

Den andre gruppa historier er om de som reiser ut og tar det nye landets nasjonalitet. Jeg har bare hørt slike historier om folk som har emigrert til Danmark, men det utelukker ikke at lignende fortellinger finnes om utflyttere til for eksempel Island. Det latterliggjøres at disse menneskene enten har glemt, eller prøver å overse, sin ”egentlige” identitet. Min informant Ruth fortalte om

sin sønn, som har gjort danske av seg, at på en tur til Paris hadde han ment at de burde presentere seg som dansker, for ingen visste vel hvor Færøyene var. Men Ruth hadde ment, at der gikk grensen! Denne historien skulle illustrere hvor tåpelige slike mennesker er, som prøver å skjule sitt virkelige jeg – og den hadde dessuten en moral: Det hadde vist seg at franskmennene godt visste om Færøyene, og ikke minst hadde lagt merke til det færøyske fotballaget. Å være færing skal man ikke skamme seg over eller skjule, og det har man heller ingen grunn til. Ruths fortelling bar i stor grad preg av å være et kommunisert minne. Det var tydelig at hun forventet mitt bifall til historiens moral. Og hvem kan vel argumentere mot verdien i å være ærlig om hvem man er? Denne ytringen, for å bruke Bakhtins ord, forventet positiv og bekreftende respons.

Den siste fortellingstypen handler om studenter som er ute noen år, og så kommer tilbake som ”nyfrelste” løsrivelsestilhengere. Slike historier har også et latterliggjørende element, en antydning om at disse unge menneskene ikke vet så mye om hverdagens harde realiteter hjemme, eller om at de har lest for mye. En av informantene mine hadde faktisk valgt å dra til Norge for å studere, i stedet for til Danmark, rett og slett for å unngå en av disse fortellingenes kanskje skarpeste innbakte kritikk: Å bli selvstyretilhenger mens man studerer ”på den danske statens regning” kan virke utakknemlig.

Hans Andrias beskrev slike studenter på denne måten:

H: Å, nå. Det er som jeg pleier å si, det er sånne som tar ut og – som man sier – som tar ut og ”leser til at blive færing”

I&H: ler

H: Det vil si, de største nasjonalister, det er de som har lest i Danmark, eller som har lest et eller annet, som har boet – det er dem som er selvstyre – som jeg sier, de tar ut at lese for at blive færing (ler). (2/35)

Fortellingene om de ”superfærøyske” kan kanskje sies å ha røtter tilbake til 1800-tallet, da den færøyske nasjonalbevegelsen ble dannet. I likhet med i Norge og på Island måtte man til København for å ta høyere utdanning, og det var i disse eksilgruppene man fikk mennesker som kom tilbake til Færøyene med nye ideer om nasjonalitet. Det var for eksempel i ”Føringafelag” i København at man skrev den første færøyske nasjonalsangen.

Felles myter og historiske minner

Punkt nummer to i Smiths nasjonsdefinisjon er at nasjonen som gruppe deler felles myter og historiske minner (2001:13). At den færøyske nasjonen skal ha felles myter og historiske minner er en påstand som nok er for teoretisk til at det skulle komme helt direkte til uttrykk i intervjuene i denne avhandlingen. Men indirekte møtte jeg flere ideer om at man som færing har et felles opphav, et felles startpunkt som går lenger tilbake enn ens egen eksistens.

Naturen former menneskene

Informanten Christian mente at:

C: [Det er] naturgivne omstendigheter, som har skapt identiteten. Altså, det er naturgivne omstendigheter, folkets historie, og levevis. (9)

Menneskene på Færøyene har i følge Christian altså fått en bestemt identitet eller karakter som følge av de levekår de har hatt til felles gjennom århundrene. Flere av informantene mine nevnte at det omskiftelige færøyske været gjør noe med menneskene som bor der. Det er en ganske alminnelig påstand som jeg har hørt også i andre situasjoner, at dette har gjort færingene til mennesker som tar ting med ro, og godt vet at ting kan bli utsatt lenge på grunn av værromslag. Ebba brukte dette som en forklaring på forskjellen mellom dansker og færingar:

E: At vi er måske litt mer tålmodige, og – måske litt mer bevisst om at vi kan ikke – allting. Det vet jeg ikke om er naturen, det kan kanskje være det. Vi kan ik – vi har tit det der uttrykk, altså hvis det er i radioen at det skal være en eller annen koncert, en udendørskoncert, et eller annet – så er det ”hvis vejret er til det”. (8)

Ideen om at landskapet former nasjonen er et klassisk eksempel på en nasjonalromantisk ide fra europeisk 1800-tall (Frykman og Löfgren 1994:55). Man tenkte seg at barskt klima og livsforhold gjør menneskene tøffe og hardføre, og omvendt. Herder skriver:

Hine *romere* kunne være som ingen anden nation; gøre, hvad *ingen* gør efter, de var *romere*. På en *verdenshøj*, og alt omkring dem *dal*. På højen lige fra ungdommen, *dannet* til *romerånden* og *virkende* i den – kan det undre? Og kan det undre, at et *lille hyrde* – og *agerfolk* i en af jordens dale ikke var et *jernhårdt dyr*, der kunne handle således? Og kan det undre, at dette atter havde *dyder*, som den ædleste romer ikke havde, og at den ædleste romer, på sin høj, trængt af nøden, kunne vedtage *grusomheder* med koldt blod, som hyrden i den *lille dal* ikke bar i *sjælen*. (Herder 1991:90, kursivering i original)

Selve uttrykket ”med værforbehold” ble også nevnt av andre informanter som eksempel på noe typisk færøysk. Dette var ikke ment som en karakteristikk av klimaet i seg selv, men som en beskrivelse av hvordan man ordner seg sosialt eller kulturelt under de omstendighetene man lever med.

I: Er det noe typisk færøysk, du driver med?

William: Typisk færøysk? Altså, hvis jeg skal lave noget, så er det ”i morgon” – altså, vi har alltid mejet god tid. ”Hvis været tillater”, det er mejet typisk færøysk, hvis det ikke er storm eller vind, så gør vi det i morgon, altså. Ikke så mejet stress. (2)

Klasse 1HHa sier det slik:

Tað er heldur trupult at búgva í einum oyggjasamfelag – serliga við okkara veðurlagi. Alt hetta setir sín dām á okkara verumáta.

Det er ganske besværlig å bo i et øysamfunn – særlig med det været vi har. Alt dette setter sitt preg på vår væremåte. (1999:5)

En pussig detalj som kan være verdt å nevne i denne sammenhengen, er Politikens turistguide fra 2000 (Johannesen), som ser en kobling mellom Færøyenes værforhold og færingenes økonomiske beslutninger på tidlig åttital:

I tusind år har færingene måttet kæmpe mod elementernes rasen og historiens åg på de utsatte øer. Derfor er det ikke mærkeligt, at det lille samfund ligesom mange andre red med på bølgen, da højkonjunkturen kom til Færøerne. (Johannesen 2000:5)

Om forfatteren, Steen Ulrik Johannesen, mener å si at færingene har hatt det så tungt i det tusenårige stormværet at de hoppet på mulighetene for rikdom uten å tenke seg om, eller om været har lært dem at det gjelder å holde seg på bølgetoppene, eller noe annet, er noe uklart. Et tilsvarende utsagn kan man finne i Ferðaráð Føroyas turistguide fra 2003:

Livet var ofte hårdt på Færøerne med tungt arbejde i marken og på havet, og man lå udsat for alle slgs trusler fra mørke, storm og brænding. Det gav grobund for en dyb religiøsitet, der stadig præger den færøske hverdag og giver forbindelser langt tilbage i tiden, helt tilbage til dengang kristendommen kom til landet. (Ferðaráð Føroya 2003:26)

Det barske og ustabile været på Færøyene kan som man ser brukes som forklaring på både jappetid og dyp religiøsitet.

Historien former menneskene

Historie var et tema som dukket opp gjentatte ganger i intervjuene mine, men som aldri fikk noen dominerende plass. I den grad Historien var til stede, var det som forklarende kraft. En av mine informanter utbrøt, da jeg forklarte at jeg ville skrive om hvorfor færinger er færinger, at ”det er fordi nordmennene ikke ville betale sin gjeld for tusen år siden!”.

Jeg ble flere ganger møtt med ideer om historisk slektskap med islendinger og – kanskje særlig fordi jeg selv tydelig var norsk – med nordmenn. Denne tanken ble ofte brukt til å forklare hvorfor man burde være selvstendige og uavhengige av Danmark. Færinger er jo ikke særlig nær dansker – de er jo vikinger, i slekt med nordmenn og islendinger fra gammelt av! Jeg spurte innehaveren av en butikk om hva som er typisk færøysk. Han svarte:

Nei, færinger, de er definitivt mer som norsker. Det er jo et historisk faktum også! Ikke kjenner jeg så mye til Norge, egentlig – men det mener jeg bestemt, at færinger og norsker har mye til felles. (N)

Det er mulig at det er en viss forskjell i historieforståelse mellom de færinger som er for løsrivelse fra Danmark og de som er mot. Tilhengere av fortsatt samband, og de som var tvilende, refererte for eksempel til de båndene de mente at eksisterte historisk sett mellom de to landene. Jeg spurte Oddvør om hun følte tilknytning til dansker, eller for eksempel mer til islendinger eller nordmenn. Hun svarte:

O: Nei... mer til danskene. Det er jo så mange kulturelle bånd... Det er et kulturelt fellesskap. (N)

Dette er vanlig retorikk fra for eksempel det politiske partiet Sambandsflokkurin. Man mener altså at man opp gjennom hundreår med politisk fellesskap med Danmark, handelsforbindelser, eller lignende, har opparbeidet seg et kulturelt og sosialt fellesskap (som vil lide under en eventuell løsrivelse). På den andre siden kan den langvarige historiske tilhørigheten også brukes som forklaringsmodell med motsatt fortegn. Informanten Súsán mente at færingerne er blitt et dukknakket og forsiktig folk. Hun beskrev beskjedenhet og mangel på initiativ nærmest som et nasjonalt problem. Forklaringen på dette fant hun i historien. Det danske styret på Øyene hadde kvalt økonomisk initiativ og fått folk til å miste troen på at de kunne ta skjebnen i egne hender.

Dansk undertrykking i så mange hundre år har i Súsans øyne skyld for dagens færøyske psyke (N).

Det kan altså virke som om de historiske minnene på Færøyene er et kulturelt landskap som er gjenstand for debatt heller enn for konsensus.

Hvor ble det av religionen?

Det levende religiøse livet er noe som utlendinger gjerne reagerer på i møte med Færøyene, og som alltid kommenteres i turisthåndbøker og lignende. Færøyene regnes for å være et religiøst samfunn. Likevel nevnte få av informantene dette. Religionen og troslivet glimret faktisk med sitt fravær i intervjuene. Dette må kunne sies å være påfallende. En av de ting som jeg under feltarbeidet kunne se at virkelig skiller det færøyske samfunnet fra for eksempel det danske, er den levende kirken. Gatene var svært, svært stille på søndag formiddag. Det finnes ingen statistikk over kirkegjengere, men Tórshavns mange kirker var fulle hver søndag. Blant de som ikke går til gudstjeneste, var det svært mange som lyttet til høytiden i radioen. Også de færøyske fjernsynssendingene la stor vekt på religiøse programmer av forskjellig slag. Sist, men ikke minst har Færøyene mange levende og synlige frikirker: først og fremst brødremenigheten, som 10 prosent av befolkningen tilhører.

Likevel er altså ikke dette noe som opptar informantene spesielt når de skal snakke om sin nasjonalitet. Det kan være mange grunner til dette. En kan være at religion og tro anses å være litt for privat til at man kan snakke med en fremmed om det sånn helt uten videre. Jeg tror imidlertid det er noe annet som er grunnen til denne påfallende tausheten. Jeg tror færinger rett og slett anser troslivet som en så naturlig og selvfølgelig del av hverdagen at man ikke ser noe påfallende ved det. Flere av mine informanter nevnte gudstjeneste eller søndagsskole for barn i regi av færingeforeningene som en av de måtene de holdt kontakt med hjemlandet på når de hadde bodd lengre perioder i Danmark. Slik jeg oppfattet dem, var det ikke først og fremst det religiøse som knyttet dette båndet, men heller det sosiale: å møte andre færinger. Gudstjenesten var formodentlig også viktig, men om det var kun gudstjenesten det dreide seg om, kunne de jo heller ha oppsøkt den nærmeste (danske) menigheten. Det er uansett grunn til å tro at informantene ikke

ser noe oppsiktsvekkende ved sitt trosliv. Bare få av informantene nevnte religion, selv om det er sannsynlig at de hadde det som en sentral del av ukerytmen sin.

En felles kultur

Smith ser ut til å bruke kulturbegrepet i en ganske snever forstand når han i sin nasjonsdefinisjons punkt 3 setter opp ”a common public culture”. Det dreier seg om den offentlige massekulturen, den ”borgerlige offentlighet” som danner et felles ståsted og møtepunkt for større masser av ulike mennesker i nasjonen. Mine informanter nevner lite som kan knyttes til et slikt begrep. Da jeg forsøkte å spørre spesifikt om temaet, fikk jeg avvisende svar. Et eksempel er Janus:

I: Man hva tror du det gjør at mennesker – Hva er det som har lært deg, å være færing, på en måte? Er det skoleverket, er det din familie?

J: Nei, den som har lært meg, at være færing, det er de andre mennesker, som jeg har været sammen med. Og det er en kombinasjon av forskjellige ting. Og det er noe som går igjen, med kulturen, jeg har mange forskjellige venner, og også forskjellige vennegrupper, men det er en ting de har sammen, og det er den samme kultur.

I: Mm.

J: Det er den som er færøsk. Det er min mors familie er færøsk, så det er den samme kultur – og det er færøyske skåle. Så det er det som preger vores samfund. Så – av automatikk vil jeg idenitfisere meg med den kultur, og jeg vil bli en del av den kultur. Men det er menneskjer – det er forskjellige grupper mennesker, og den kontaktflate man har til forskjellige grupper mennesker. Jeg tror – det er alt er en spørsmål om kontaktflate. (5/10)

Det er mulig Janus’ begrep ”kontaktflate” kan tolkes i retning av en form for offentlig kultur.

Men det ser mer ut som om han mener den personlige, daglige omgangen med nære relasjoner.

Intervjuet fortsatte med en definering av kultur:

I: Men – Denne kulturen, hva er det den består i, tror du?

J: Er den?

I: Åh, hvordan skal jeg si det – Hva er det den kulturen består av? Hva er den færøyske kulturen?

J. Det er vaner. Det er hva vi kan lige at gøre. Det er hva vi kan lige at spise. Vore spisevaner. Hvordan vi oppfører oss. Overfor hverandre. Jeg tror de lover vi har, de er viktige. Sivilisasjonen. Så vores kultur – er en del av en større kultur, på verdensplan. (5/10)

Seinere nevnte han også andre kulturelementer:

J: (...) Men hvis jeg er i utlandet, så kan jeg godt finne på at tale om grindefangst, eller færøyske dans. Eller andre ting, som vi har i vores kultur. (5/31)

Janus sier her at blant annet lovverk, matvaner og fritidssysler inngår i det han forstår med ”kultur. ”Hvordan vi oppfører oss” kan muligens knyttes til Smiths ”public culture”, selv om meningen vel ligger mer mot ”manerer”. William knyttet også kulturbegrepet til væremåte:

I: Er det [en typisk færings levevis] annerledes enn, for eksempel dansker, eller?

W: Ja, det er ikke helt samme kultur, og – og humør, og sånn altså. På Færøerne så hilser alle på hinannen, vi kjenner alle hinannen. I Danmark, så går alle forbi hinannen, sånn – det er ikke så stort. (2)

Christian hadde også et løst og vidt kulturbegrep:

C: Man skal inn i den her vekslevirkning med utlandet – man skal gjøre gode kontrakter – samarbeide, fordi at det – jeg forstår ikke hvorfor man skal ha en egen stat her mitt ute i Atlanterhavet, og så – jeg vet ikke om det er bedre, det er opp til andre, men jeg vet at vi må samarbeide, og vi må ikke isolere oss, altså. Men vi skal bevare vores kultur, og det kan man gjøre uansett om man er selvstendig eller sammen med andre.

I: Hva syns du er det viktigste i den færøyske kulturen – hva er det som er det viktigste å bevare?

C: Viktigst å bevare? Det må være språk ... språk, og alt det som er færøysk altså. Nettopp det her – levevis som vi har, med båten og med – at man er i forbindelse med naturen, altså. Har sin fryser fullt av mat – det er viktig, tror jeg. At man ikke helt – bruker den fastfood og mikroovnskultur, altså. Selv om det er fristende med pizza og pasta og pita og det her. Så foretrekker jeg færøysk mat. (8)

Her nevnes både gammeldags matauk, tradisjonskost og språk. Sammenstillingen av språk og kultur var vanlig i intervjuene. Formuleringer som ”vores språk og mentan¹²” gikk igjen. Det var ofte uklart om informantene mente at språket var en del av kulturen, eller en forutsetning for kulturen. Den følgende analysen tar for seg informantenes forhold til det færøyske språket.

Jeg snakker færøysk

Språket ble knyttet sterkt til nasjonsbegrepet i intervjuene. Ikke sjelden var det språket som definerte hvorfor informantene mine var færinger. Oddvør svarte på spørsmålet ”hvorfor er du færøysk?” med å si at ”det er vel mest målet¹³”. I tillegg pekte hun på hodet sitt og la til at det

¹² *Mentan* er det færøyske ordet for *kultur*.

¹³ *Mál* er det færøyske ordet for *språk*.

nok også kunne være noe med tenkemåten. Men, først og fremst, mente hun, er det målet. Ruth sa det på denne måten:

Ruth: Språket, det *er* jo vores identitet, hva? (...) Hvis vi hadde snakket dansk, da vet jeg slet ikke om vi hadde været færing. (N)

Språket var også det første som ble nevnt når informantene på en eller annen måte skulle ramse opp det som de mente gjorde færing annerledes enn andre folk. Det ble også trukket inn som en slags etnisk definerende faktor:

I: Du sa at din danske venn, hun som snakker dansk. Altså, jeg har inntrykk av, at man er dansk, selv om man flytter til Færøyene. Selv om statsborgerlig, så er man visst færing hvis man flytter hit. Men tror du det tar lang tid, å bli færing? Eller?

M: så er spørsmålet det, om man blir færing? Hvad er det, å bli færing? Nei, jeg trur ikkje det. Nei, jeg tror at hun alltid vil være en dansker på Færøyene.

I: Men hennes barn, eller har hun barn?

M: Tre barn, voksne. To av dem bor i Danmark, og en bor på Færøyene. Han er færing.

I: Han er færing!

M: Etter min oppfattelse, så er han færing, ja.

I: Det er ganske morsomt, det der, hvor lang tid det tar.

M: Det tar lang tid, det tar generasjoner. (2)

Hva som er grunnen til at Mariannas venn ”alltid vil være en dansker på Færøyene” kommer ikke helt klart fram. Men vi får i alle fall vite at denne kvinnen ikke snakker færøysk, selv om hun forstår språket.

På spørsmål om hvorfor han ønsket Færøyene som en selvstendig stat, svarte Jóannes:

J: Jeg mener vi har rett på at blive det. Altså, selvstendige. Etter de traktater som er så, de FN-traktater som er, så har vi rett på at bli det. Vi har et eget språk, en egen kultur og – vi er et avgrenset geografisk territorium, så –

I: Ja.

J: Og det er det som er – hva er det det heter, det som kreves for å være en egen stat. Det er for det første. Og så – jeg tror det ville være bedre for oss på lang sikt. (4)

Språket er her det første kriteriet blant de Jóannes mener er nødvendige for å fortjene å være en stat i FN-sammenheng. Dette har vært et hovedargument i løsrivelsesdebatten, særlig for Tjóðveldisflokkurin, det republikanske selvstendighetspartiet (Jonas 2002:67).

Det færøyske språket holdes i mange sammenhenger fram som unikt, i den forstand at det har holdt seg som et levende talemål på tross av at det bare ble snakket av omkring 5000 mennesker, som i mange århundrer ikke hadde noe skriftspråk å støtte seg på. Ferðaráð Føroyas offisielle færøyske turistguide, *Turistguide Færøerne*, omtaler språket som ”den færøyske kulturs stolthet” (2004:9). Det er vanlig å si at språket overlevde gjennom de færøyske danseballadene, kvadene.

Guðrið: Så det er jo – mye – for meg og mange, er det språket, og de språklige – minnesmerkerne, de språklige manifestasjonene, som er det viktige i den nationale identiteten, kulturelt sett. Det var jo også en norsk professor, Knut Liestøl, som sa at – kvadene, det var færingenes Magna Carta, altså – våres frihetsbrev. Det som beviste at vi var en nasjon som hadde en kulturell kapasitet, noe som – parallelt med islandsk håndskrifter og sagaer. (1)

William la også vekt på dette:

I: Ja – Jeg tror ikke jeg har så mye mer å spørre om. Synes du – du har sagt at du er stolt over å være færing, men synes du det er betydningsfullt, eller er det mer sånn – for fest – altså hehe.

W: Altså, jeg tror det er godt å ha et sted at høre til. Altså, femogførtitusen snakker vores språk.

I: Ja.

W: I verden, ikke os? Det er jo noget at være stolt af. Det er jo også en av de eldste språk i verden, det er oldnordisk mål, Vi taler en sånn blanding av svensk og dansk og islensk. Vi har så holdt ved at tale sådan fordi vi har været så isoleret.

I: Ja.

W: Vi har – altså –

I: Så det er noe du er litt stolt over.

W: Ja. Vores sprog. (4)

Den danske forskeren Tom Nauerby har vist at nettopp det nasjonalromantiske synet på nasjonen, staten og språket som en ”hellig treenighet”(1996:5) var det som satte i gang den færøyske nasjonalbevegelsen. Det færøyske språket var jo faktisk ikke en nasjonalt definerende faktor før både danskene og færingene sluttet å tenke på det som en bondedialekt. Nasjonalistiske ideer om nasjonalspråk måtte inn i bildet først.

Lenge var dansk det eneste skriftspråket som var tilgjengelig for færingene. Antikvarisk lingvistisk samlearbeid ble med nasjonalromantikkens ånd ganske plutselig et revolusjonært politisk arbeid. Faktisk er en av de mest avgjørende hendelser for den færøyske nasjonalbevegelsen, en pamflett

om språk: *Dansken paa Færøerne. Sidestykke til tysken i Slesvig*¹⁴ (Debes 2001:116). I mange år var det nærmeste man hadde en færøysk nasjonalsang *Hvat kann røra hjartastreingir*, som er en hyllest til det færøyske språket (Debes 2001:151). Bevaring av det færøyske språket, i tillegg til innføring av morsmålet på områder som i skolen, i kirka og i administrasjonen, var de viktigste arbeidsområdene til nasjonalbevegelsen fra begynnelsen av. Likevel ble ikke færøysk innført som undervisningsspråk i skolene og ved gudstjenestene før på 1930-tallet. I dag får det færøyske språket en stadig sterkere stilling, og har gradvis tatt over domener som tidligere var sterkt preget av dansk, for eksempel innenfor media og forvaltningen (Brunstad 1995:135).

Flere av informantene mine nevnte språket som en grunn til å søke til andre færingar, eventuelt til Føringafelagene, når de var utenlands. Bergtóra forklarte hvorfor hun vanket i færøyske miljøer da hun bodde i København:

B: (...) Jeg er slett ikke sammen med dansker – jeg har kun – hadde kun to danske venner. Jeg ville helst være sammen med færingar fordi at jeg vil gerne tale færøsk, og så fordi at – hmf – ja, hvorfor? Ja, også fordi man – har noen felles verdier likevel, ah? Og så spesielt, det med at være færøysk når man er i Danmark, det er når man holder fester, hva? Så alle de der ting, og så det der med maten, man spiser og sådant noget. Det er mer det, der gjør at man er færing, det synes jeg. (6)

Janus, en informant som på mange måter skilte seg ut fra de andre informantene, hadde også en mening om at språk er viktig for nasjonen. Han koblet det til kamp:

Janus: Jeg skulle si at, vi er ikke så meget nasjonalistiske her på færøerne. For det at være færøysk, det er sånn.. Det er bare Færøerne, det er ... helt alminneligt. Vi... har aldri skullet kjempe for vores overlevelse. Vi har aldri blevet invaderet. Vi har ikke skullet... Vi har kjempet for vor uafhængighed, men vi har aldri skullet kjempe med en krig. Og det har så.. Vi har ikke noen krig – direkte krig, som er relateret til vores nasjonale forhold. Så... Det som vi kjemper om, det har været andre ting. Men vi har... det som vi har kjempet for, vi har kjempet for vor nasjonalitet, for bare for ett hundre og halv tres år siden, var det ikke lov at tale færøysk. Men vi har likevel klart at beholde vores eget språk. Og vi har... men det er forskjellige sådan gamle ting, men vi har noe som nye ting, og vores største problem når det angår nasjonalismen, det er troen.

I: ?

J: Ikke troen, ikke religionen, men hva det at – hva man tror at man kan. (3)

Utsagnet hans er interessant. Mener Janus at nasjonalisme oppstår når man trues av fysiske angrep fra andre nasjoner? Like etterpå medgir han at færingene har måttet kjempe hardt for sin

¹⁴ Skrevet av dansken S.H. Grundtvig i 1845, som en polemisk kommentar til arbeidet med å innføre dansk skole på Færøyene.

nasjonalitet. Her mener han sannsynligvis særpreg med ordet nasjonalitet, mens han med nasjonalisme mener en form for sjåvinisme.

Flere informanter snakket om at det er en bragd at man har klart å beholde språket.

Kampmetaforer er ikke uvanlige når man snakker om minoriteters arbeid med å bevare sin kultur overfor majoritetens. For Janus er språkkampen en parallell til krig, og han setter det opp som et sidestykke til andre små nasjoners frihetskamp med våpen. Jonas Frykman skriver at "Vad som gör det nationella språket specielt är att det, så som inget annat, formår att på en gang göra något personlig och lyfta upp detta på et mytologisk plan." (Frykman 1995: 27).

Det er tydelig at det færøyske språket har en nær mytologisk plass i det kulturelle landskapet, i alle fall for mine informanter. Det brukes både som forklaring og som mål.

Når færingene jeg samtalte med trakk fram språk som en grunnleggende del av sin nasjonalitet er det fordi det faktisk oppleves som en distingverende faktor i møte med andre menneskers nasjonalitet. Men jeg vil også påstå at dette delvis er fordi man mentalt systematisk knytter kulturelementet "språk" til kulturelementet "nasjon" i det kulturelle landskapet. Dette er altså en link som har eksistert i alle fall siden nasjonalromantikken og Herder sin understreking av språk som grunnleggende for folkekarakteren. Mine informanter har beveget seg i dette kulturelle landskapet siden de var små. Gjennom for eksempel skolens morsmålsopplæring og gjennom nasjonalsangenes hyllest av språket har de fått en grunnleggende forståelse av at språk og nasjon er ett. Den assosiative bindingen mellom språk og nasjon oppleves derfor helt naturlig, og kan presenteres uten videre forklaring eller diskusjon.

En felles økonomi og felles rettigheter og plikter?

Smith sine punkter nummer fire og fem kan umiddelbart virke unaturlige å ta i bruk på en beskrivelse av den færøyske nasjonen. Færøyene har jo faktisk felles statsapparat med Danmark, felles mynt, og til en viss grad felles lovverk og for eksempel skattesystem. Likevel kom også dette elementet fram i intervjuene, om enn ganske indirekte. Først og fremst artikulert i forbindelse med to store, samtidige tema, nemlig den danske blokkstøtten, og krakket i 1992.

Det politiske systemet på Færøyene i seg selv, og for eksempel valg, ble ikke kommentert i intervjuene. Dette skyldes nok intervjuenes tema og mine spørsmålsformuleringer, men kan selvfølgelig også være et uttrykk for at det politiske systemet ikke oppfattes som direkte relevant for de intervjuedes personlige identifikasjon med nasjonen. På den andre siden er intervjuene mine langt fra blottet for praktisk politikk. Jeg fikk flere eksempler på hvordan politikere oppfattes som representanter for hele nasjonen. I og med at politikere representerer landet sitt, eller rettere statsapparatet sitt i internasjonale – altså mellomnasjonale relasjoner, ses de gjerne også som symboler for hele nasjonen, eller folket. Dette blir logisk nok problematisk når man misliker eller er politisk uenig med de som til en hver tid innehar de politiske vervene.

Blokkstøtten

Hvert år overføres en viss sum fra den danske stat til den færøyske, den såkalte *blokkstøtten*. En del av grunnen til at forhandlingene i 2000 brøt sammen, var at den danske regjering ville kutte den såkalte blokkstøtten brått ved en eventuell løsrivelse, mens færøingene hadde ønsket en mykere overgangsordning. Den danske regjeringens ultimatum ble oppfattet som fornærmende og unødvendig hardt av den færøyske befolkningen. Det faktumet at danskene bidrar med penger til det færøyske samfunnet er et sårt punkt for mange – og dessuten regnes det som usaklig å dra fram blokkstøtten i løsrivelsesdiskusjonen, i og med at færøinger jo faktisk både betaler skatt og moms, og bidrar på andre måter til den danske verdiskapingen. I forbindelse med løsrivelsesforhandlingene 2000, og også tidligere, har det vært en del av den alminnelige færøyske debatten hvorvidt danskene har tjent eller tapt penger på å ha Færøyene som en del av riket. Ulike konklusjoner vil tjene ulike sider i debatten om pengeoverføringer fra Danmark etter en løsrivelse. Det har blitt hevdet at blokkstøtten er vel fortjent for færøingene å få fra den danske stat, som i århundrer har kontrollert all færøysk handel, og beriket seg på færøyske naturressurser. Regnestykker blir satt opp som viser at danskene går i overskudd til tross for den nyere tids pengeoverføringer. Slike debatter er en sentral del av hva slags bilder og stereotyper mine informanter bruker om seg selv og dansker.

Ebba: Og så selvfølgelig også, fordi at jeg føler at tit man føler at de er litt... nedlatende overfor oss. Sånn ser ned på oss, og.. Liksom, man føler at det mangler sånn respekt. Og nå tenker jeg ikke på hver en enkelt danskerne, for jeg har jo danske venninner og sånt,

men nå tenker jeg sånn, politisk sett. At tonen tit har været, litt –

I: Hva heter det? Nedlatende?

E: Ja, nedlatende. At de er vores... far.. eller. Og også den prosessen der har været overfor selvstyret de senere år, det har også bare overbevist meg mer. (6)

Interessant er det faktum at informantene i det hele tatt beskriver økonomien i termer av ”Danmark” og ”Færøylene”, ”de” og ”vi”. Det er tydelig at den danske staten oppfattes som noe annet enn færingene. Den færøyske nasjonen står på noe vis utenfor den danske staten. Jeg hørte aldri et ”vi” som skulle inkludere også danske statsborgere eller den danske staten.

Marianna: Og det kan jeg – det hører jeg også tit, når jeg er i Danmark, at – for jeg studerer jo ved Roskilde universitet. Når vi diskuterer et eller annet. Og jeg får av og til høre – ”Du kommer jo fra Færøerne”.

I: (latter)

M: Det har jeg hørt, ikke bare en gang.

I: Og hva skal det bety? Hva mener de med det?

M: Det skal bety, at vi får alt servert. Av danskerne. Danskerne betaler så og så mange milliarder eller millioner til Færøerne. Og det er deres skattepenge. Så det at jeg får min utdanning betalt (...)

M: – det tør jeg ikke si, det har jeg ikke sagt.

I: Åh, så ekkelt.

M: Altså, det sjenerer meg ikke, for jeg kan godt forsvare meg.

I: Ja.

M: Men, men jeg har ikke lyst til at gå i den der dype diskusjon, når jeg sitter aleine som færing. Mellem førti dansker. Det har jeg ikke lyst til.(...)

M: For – vi får jo masser av penger fra Danmark, og det kan være at noe av det blir brukt til min utdanning, min mastergrad

I: Men du betaler jo også skatt!

M: Det gjør jeg!

I: Så det er jo ikke som om –

M: Men det er jo også alt det som blir importert til Færøylene. En – treet, og sømmerne som vi bruker, det blir jo avgiftet i Danmark, og det er jo milliarder! Det er det ikke noen der snakker om. (6)

Marianna har altså møtt dansker som har antydnet at hun, som del av den færøyske nasjonen, snylter på den danske staten. Hun er helt uenig i dette, og kan også begrunne sitt syn. Likevel velger hun å ikke ta det opp. Hun bruker overdrivelsen ”mellem førti dansker” for å beskrive en følelse av å være i mindretall – rett og slett å være en minoritet. Det danske kollektivet blir for sterkt, selv om Marianna ellers er en person som sier fra om sine egne meninger.

Krakket – kreppan¹⁵

De fleste av mine informanter uttrykte på en eller annen måte irritasjon over at den færøyske nasjonen på forskjellige måter – særlig siden krakket i 1992, har blitt framstilt som *nassere*, snylttere, i danske medier. Flere hadde også opplevd å bli konfrontert med dette selv.

I: Når du arbeidet som sykepleier [i Danmark] – hvordan oppfatter dansker færinger? Er det – tenker dansker om færinger på en spesiell måte – stereotypier?

E: Jeg tror mange dansker – de sier det selv altså – de vet ingen ting om Færøerne. Altså – hvordan oppfatter de oss? Altså... Selvfølgelig, det er mange færinger, som ligner på dansker, der er åpne, og tør opp at snakker altså. Men man hører det også der oppe i Nord-Jylland, at du vet – ”det er danskerne som skal betale”, og ”i har så mange vejer, i har så mange tunnele, i lever i sus og dus der oppe”, og sånt noget ting. Det har jeg da hørt. Sånn noen fordommer, altså, hvor man ikke tenker seg om, det er et ørike, altså, hvis du skal – man er nødt til å ha noen tunneler noen stede. Sånne ting har jeg mødt, men jeg har ikke møtt det på noen sånn ondskapsfull måte, altså. Det vil jeg ikke si. (9)

Informanten Ruth fortalte meg at hennes søster, som har bodd og arbeidet i Danmark som jordmor i mange år, hadde opplevd å overhøre samtaler, dansker i mellom, om de snyltende færinger. Midt under krakket hadde hun opplevd å ta i mot ”sosiale tilfellers barn”, mens de slo av vitser som ”Spar skat, skyt en færing”. Ruth utbrøt etter denne historien var fortalt: ”Og så å måtte holde det i seg, av høflighet!”. Viktig i denne sammenhengen er at Ruth gjorde et poeng av at de som sa slikt ofte var ”sosiale tilfeller”, altså mennesker som selv levde av fellesskapets goder uten å gi noe tilbake. Mens hennes søster, som arbeidet hardt som jordmor, ble beskyldt for, i kraft av å være en færing, å være en *nasser*!

Krakket i 1992 har på mange måter satt dype spor i det færøyske samfunnet. Det vil være for langt å gå nøye inn på bakgrunnen her, men noen stikkord kan være: feilslått fiske, overinvestering og at den danske bank gikk inn og tok over sin færøyske lillesøster. Om resultatene for det færøyske folket har Richard Mikkelsen skrevet:

Nationalproduktet, som færingerne skal leve av, faldt i løbet af få år med 25pct., en uhørt nedgang, som ingen annen vestlig økonomi har været ude for i nyere tid, og arbejdsløsheden steg fra nogle få procent til ikke mindre end 20 pct., eller op imod 30 pct., beregnet uden fraflytning fra øerne. Fiskerierhvervet lå stort set i ruiner efter mange års overfskning og en helt uansvarlig overinvestering i så vel fiskeriflåden som fiskeindustrien på land. Erhverved skrabede bunden i 1993 med landinger af fisk, der var de laveste i mange år. Gælden var uhyggelig stor, og det var så som så med den løbende indtjening. For mange virksomheter blev det praktisk taget umuligt at betale renter og afdrag. (...) Oven i alt dete, eller man kan

¹⁵ Krepp på færøysk oversettes best med en sammentrekning. Altså har det en noe annen valør enn det norske krakk, som godt kan ses som en eksplosjon. Det færøyske ordet minner vel snarere om en implosjon.

sige som følge heraf, kom en udvandring fra Færøerne, der kun kan betegnes som enorm. Omkring 15 pct. af befolkningen valgte at tage andre steder hen, fortrinvis til Danmark, og det var kun i kraft af betydelige fødselsoverskud, at folketallet kun falt med 10 pct. Men selv dette svarede til, at ½ million danskere forsvandt fra Danmark, eller næsten halvdelen af Københavns befolkning. (Mikkelsen 2001:59)

At den generelle tonen fra dansk hold var at krakket var noe færingene personlig måtte skyldes for, gjorde ikke stemningen bedre. Daværende dansk finansminister Lykketoft uttalte at "Der har været tale om uansvarlighed på alle planer i det færøske samfund – fra politikerne, erhvervslivet og helt ned i den enkelte familie." (Hoydal 2000:76).

Utrolig nok virker det fra mitt materiale som om mange færingar tok disse ordene helt alvorlig. En av mine informanter fortalte at i tiden etter "den sorte tirsdag" kunne hun møte mennesker som til den sedvanlige "er det ikke forferdelig" ville svare ting som "jo, men det er jo også vår egen feil". Flere informanter snakker om den dystre stemningen og den tunge tiden som kom i årene etter krakket:

Guðrið: Hver dag hørte man nyheter om den ene båt etter den andre som gikk konkurs. Svært mange måtte flytte – hele familier rykket opp med roten, og mange har ikke kommet tilbake. Ofte dro hele familien, besteforeldre og alt, men noen skolebarn kom tilbake uten sine foreldre, fordi det ble for vanskelig, med hjemlengsel og alt. (N)

I denne sammenhengen er det verdt å merke seg at historien om krakket er kilde til både stolthet og skam for informantene mine. To av informantene mine nærmest skuttet seg da jeg nevnte krakket. Jeg spurte Oddvør om hvordan hun selv opplevde krakket. Med nedslått blikk fortalte hun at hun mistet jobben, og at det var uhyggelig, "helt privat". Ord som "vores egen feil" dukket opp, og i denne sammenhengen trakk hun inn det typisk færøyske:

O: Ja, det er typisk! Om det du spurte om i stad, det typiske ved færingar: Vi er jo mejet gode til å klare oss i dårlige tider, men ikke i gode. Da kjøper vi biler, og tar opp lån... (N)

Man ser her en veldig konkret personlig kobling til en stats økonomi. Informantene mine referer altså ikke bare til ideen om fellesskap når det er til deres egen fordel. Flere brukte formuleringer som "vi har jo styret forkært". Med dette sier informantene mine at de har et personlig forhold, og tar et personlig ansvar for de felles rettighetene og pliktene som det nasjonale, politiske systemet utgjør. Politikerne gjøres i denne sammenhengen til en utvidet del av informantenes egen

identitet, i kraft av å representere nasjonen.

Det er i og for seg ikke overraskende at den økonomiske krisen knyttes til skam. Idealet om å klare seg selv, sette ”føtir undir egið borð”¹⁶ står i grell kontrast til mennesker som har for stor gjeld til å kunne beholde huset. Christian kommenterte slike skjebner på denne måten:

C: En typisk færing, har været en der ikke har satt sin formue over styr. Dessverre er det en del – måske, det gamle er væk. (7)

Det kan se ut som om han med dette mener at den opprinnelige, færøyske væremåten eller leveviset har forsvunnet, og at folk som har tatt opp for stor gjeld på noen måte ikke er ”typisk færøyske”. Å ta opp gjeld er for Christian ”ufærøysk”. Dette er vel og merke en informant som mente at det var noe lett sjokkerende ved å ønske å bo i blokk: ”Og kommer du til andre byer, som for eksempel Reikjavik eller København, så tror jeg folk VIL bo i en blokk.” (5). Christians idealer må generelt kunne karakteriseres som litt anti-urbane.

Det er tydelig at konkursene som fulgte av den dramatiske, økonomiske nedgangen på Færøyene i 1992, har blitt forbundet med mye personlig skam for mange færingar. Hva dette har hatt å si for den færøyske selvfølelsen, både på et nasjonalt og på et individuelt plan, er umulig å si. Man kan bare spekulere, men det har utvilsomt vært viktig. Den viktigste pekepinnen på det må være at selvstyredeebatten virkelig tok fart etter at det første sjokket etter krakket hadde lagt seg.

Som sagt er fortellingene om krakket også knyttet til stolthet. Flere informanter forklarte at det hadde vært en opplevelse til å vokse av.

Marianna: Men vi har jo også flyttet oss. Selvfølgelig gjør man jo det. Man får den erfaring, og man vokser også med oppgaven, også. Vi blev forskrekket. Og det setter masse sådan refleksjon. I gang. (7)

Det kunne være for dem selv personlig, slik som hos Súsán. Hun beskrev hvordan hun som erstatning for offentlige kurs som ble lagt ned, hadde vært med på å starte egne leseringer og forskjellige slags klubber – som eksisterte også ti år etterpå. Hun hadde vært ekstra forsiktig med penger og med tingene sine, slik at nedgangen i lønn ikke skulle merkes for mye. I en slik tolkning blir krakket en til en viss grad positiv opplevelse, som ga grunnlag for personlig vekst.

¹⁶ Bokstavelig ”sette føttene under sitt eget bord”, betyr noe slikt som å være selvberget.

Andre ga mer uttrykk for at de opplevde stolthet over at Færøyene som helhet klarte seg gjennom ei krise. Noen satte det i sammenheng med at færinger generelt er fleksible, og arbeidssomme:

Jóannes: Men – færøyske sjømenn, de er fleksible – så det var visst flere som dro til Norge, for å fiske på norske trålere

I: Ja, det er klart, at sjømannsyrrket er veldig fleksibelt, sånn sett.

J: Ja, og i Norge er det ingen som vil – det er mangel på det, i Norge, så – det er ikke så mange nordmenn som kan brukes til trål og sånn.

I: Hehe, nei.

J: De er ikke så – så mye, greie på det, som jeg har forstått.

I: Nei –

J: Det meste bliver gjort på fabrikker, og sånt. Det var – (?) Norske rederier, er ute etter færøyske sjømenn, for de som seiler med trålere, det er – gjør mye, lager tråd og sånn, selv, og setter det i stand igjen, og – (4/30)

Her blir altså økonomiske forhold, interessant nok, satt i forbindelse med hvordan færinger er ”av natur”.

Et ”vi”

Helt grunnleggende for tonen i intervjuene var et underliggende færøysk ”vi”. Mange forskjellige ”vi” dukker opp i løpet av en samtale. For Marianna sin del kunne det for eksempel være ”vi”, familien min, ”vi”, oss kvinner, ”vi”, mødre, ”vi”, akademikere og så videre. Men mest sentralt for intervjuene om nasjonalitet ble selvfølgelig ”vi”, færinger. Siden intervjueren ikke var inkludert i viet ble det kanskje ekstra tydelig eller ekstra viktig. Også informanter som generelt var kritiske til å sette folk i båser av nasjonalitet, eller informanter som var misfornøyde med det typiske færøyske – kanskje til og med følte seg annerledes enn de fleste andre færinger, var snare til å ta i bruk dette vesle, betydningsfulle pronomenet.

Det fantes avvik fra denne normalen. Oddvør brukte for eksempel viet sitt mer eksklusivt, til å gjelde færøyske kvinner. Hun mente generelt at færøyske menn og færøyske kvinner var svært forskjellige: ”er det ikke best å skille mellom hva som er typisk for færøyske kvinner, og hva som er typisk for færøyske menn?”. Et annet avvik var Bergtóra. Hun forklarte at hun på enkelte områder følte seg mer dansk enn færøysk. Bergtóra brukte det avstandstagende ”de” om færinger når hun skildret negative sider ved det færøyske samfunnet, eventuelt det nøytrale ”man” når hun

snakket om positive sider.

Det var i termer av ”vi” at jeg klarest kunne se fellesskapsfølelsen som nasjonen Færøyene er grunnlagt på:

Det være seg samtidig:

Jóannes: Så – jeg tror at hvis vi skal – få det som vi har rett til, og hvis våres interesser skal komme oss til gagns, så – må vi bestemme og arbeide for oss sjøl (4)

Eller historisk:

Janus: Vi... har aldri skullet kjempe for vores overlevelse. Vi har aldri blevet invaderet. Vi har ikke skullet... Vi har kjempet for vor uavhengighet, men vi har aldri skullet kjempe med en krig. (3)

Det mest interessante med det færøyske ”vi” i intervjuene må sies å være dets selvfølgelighet og hyppige bruk. Det ble aldri direkte problematisert. Tore Jonas skriver i sin diskursanalytiske hovedoppgave om den færøyske selvstyredebatte at:

Jeg har ikke funnet spor etter aktører som stiller spørsmålsteget ved selvfølgeligheten av den identiteten man har som medlem av den færøyske nasjonen (Jonas 2002: 87).

Det selvfølgelige ”vi”et er kanskje særlig tydelig når informantene snakker om krakket. Det kan av og til være litt tvetydig om informanten snakker om seg selv og sin egen familie, eller om nasjonen som helhet. Marianna sa for eksempel:

M: Men jeg kan godt tenke tilbake – Når du spør om fremtida, så kan man litt få litt sånn ondt i magen – skal vi måtte gjennomgå nittiårene en gang til? Selvfølgelig, vi har prøvd det en gang før. Jeg er en og førti år, så jeg har prøvd det en gang før. Jeg har ikke opplevd etterkrigstiden eller sådant noget, jeg er for ung til det. Men jeg gruer meg, hvis vi skal gå igjennom nittiårene en gang til. Det gjør jeg. Både fordi – Nå vet vi det på forhånd. Nå kan vi forberede oss. Annerledes, mentalt fordi vi har prøvd det en gang før. Samtidig så gruer jeg meg, for at det – Jeg ønsker ikke at mine barn, skal oppleve det. (5)

Snakker Marianna her om at hun ikke ønsker at familien skal måtte gjennomgå et krakk, eller snakker hun om at hun uroer seg på vegne av det færøyske folket? Mot slutten av sitatet som er gjengitt her nevner hun at hun ikke ønsker at barna hennes skal oppleve det. Hun fortsetter

intervjuet med å fortelle om hvordan hennes egen arbeidsplass ble satt i fare i 1992. Men innledningsvis er hun mer generell. Hun refererer til etterkrigstida som sammenligningsgrunnlag, enda dette er noe som i liten grad har påvirket hennes nære familie. Her mener jeg hun bruker et vi som går videre enn hennes egen krets. Hun identifiserer seg med hele nasjonen Færøyene, og med nasjonens felles skjebne.

En annen variant av det færøyske fellesskapet i intervjuene er tanken om nasjonen som en person. Den kom særlig til uttrykk når metaforisk slektskap med andre nasjoner i Norden skulle beskrives, og når informantene snakket om løsrivelsen fra Danmark:

I: (...)Hvordan tror du færinger blir oppfattet av andre land – av dansker – av tysker?
 Janus: det er litt forskjellig. Hvis vi kommer til Danmark, da blir vi oppfattet som – ikke riktig en koloni, men noe av det samme – Det er ”det lille land der oppe”. Men man betrakter Danmark som noe stort, noe som man virkelig vet hvordan man skal gjøre tingene. Og så kommer de lille færinger, som det blir per automatik, betraktet som litt mindreverdige. Ikke sånn direkte, men indirekte. For vi har ikke alle de ting, som Danmark har. Og jeg – tror det er det samme, når man kommer til Norge. Men som individ, så blir man respektert og behandlet på samme måte som alle andre, både i Norge, og i lille Danmark. Men når man taler om en færing, så er han en individ på en litt lavere – Men går man så den annen vej, til Island, så blir man betraktet – det er samme blod – det er vores brødre – men det har ikke klaret å få den selvstendighet – og de vil så forferdelig gjerne hjelpe – det står opp og ned. Hvis jeg kommer til Reykjavik, og jeg går i byen, og sier jeg er færing, så er alt muligt, jeg behøver ikke kjenne noen, men så når jeg går hjem igjen, så kjenner jeg mange folk, for åh, du er færing –

I: Der er noe positivt –

J: Det er et sånn lillebror/storebror forhold. De ser på Færøyene som en slags lillebror. Sådan oppfatter jeg det, de oppfatter oss. (5/25)

Beskrivelsen av Island som en storebror er logisk, i og med at også Island har gjennomgått en løsrivelse fra Mor Danmark. Brødrenasjonene i Norden har dessuten vært et begrep i alle fall siden 1800-tallet. Et vanlig bilde på forholdet mellom Danmark og Færøyene er at man ser Danmark som et bokstavelig ”moderland”. Færøyene er barnet som skal ut av redet:

I: Eh, kan du beskrive forholdet – altså, ehm, kan du beskrive forholdet mellom dansker og færinger nå? For da vi var her for to år siden, så var det veldig sånn, litt opphetet debatt, på en måte. Men nå har jeg inntrykk av at det har blitt mer rolig, i hvert fall sett utenfra

Guðrið: Ja, nå har det fallet mer til ro, mere, De opphissende begivenheter, i forbindelse med forhandlingene i 2000, de har kommet litt på avstand. For det var jo veldig

dramatisk, da det færøyske landsstyre tok til Christianshavn, for å forhandle. Og ikke fikk noen resultater. Det var traumatisk for mange færingar, de fleste færingar, synes jeg. I hvert fall for mange. Men når itden går, så kommer man mer i det. Vi har jo vært sammen med Danmark i så mange hundrede år, så... Det er klart at man... at man lever sammen i fred og fordragelighet, sånn i det daglige. Men så snart det er – dreier seg om at gjøre noen avgjørende forandringer, så kommer det derre frem. Det er et symbiotisk forhold, du kan forestille deg, et foreldre/barn... det er kanskje dumt, men det blir jo mye brukt, som metafor, altså. Et barn, der har blitt for voksent, og kan ikke gjøre seg løs. (4)

Som man ser er det en sterk grad av personifisering involvert. Nasjonen er en helhetlig kropp, en person som kan handle i verden. Den kan til og med ha familie.

Konklusjoner

Det er helt klart at rent umiddelbart ville informantene mine nok ha kunnet slutte seg til Smiths liste over en nasjons attributter om de fikk den presentert. Men først og fremst er det punkt 2 som er tydelig: stedet Færøyene. I dette ligger det navngitte fellesskapet fra punkt 1 innbakt.

Jeg synes likevel at informantutsagnene bør oppsummeres litt annerledes enn med Smiths nasjonsdefinisjon. Nasjonen for mine informanter er

Et sted

Et opphav

Et språk

Stedet er det helt konkrete territoriet, avgrenset av havet eller havrettsområdene. Opphavet er foreldrene eller familien, blodet om man vil. Språket er færøysk, talt eller skrevet. Smiths definisjon blir både for detaljert og for upresis. På den ene siden er det færøyske språket så viktig at det fortjener et eget punkt, mens på den andre siden er Smiths punkter 4 og 5 til en viss grad overflødige.

Å være færing er dessuten uavhengig av om nasjonen Færøyene blir en nasjonalstat eller ikke. Den gruppa mennesker som omtaler seg selv som færøyske kan ønske at deres nasjonale identitet blir en statsrettslig identitet, men det er ingen opplevelse av at ens personlige identitet er i fare

fordi om man er et medlem av Danmark. Ingen går rundt og er redd for sin egen personlige færøyskhet.

Som man ser blant annet av diskusjonen omkring blokkstøtten og krakket, står ”de/oss”-dikotomier sentralt når informantene mine skal beskrive sin nasjonalitet. Dette vil være temaet for mitt neste kapittel.

Å være færøying er å ikke være dansk

I det forrige kapitlet har jeg sett på hva slags betydning selve begrepet nasjon, og mer spesifikt nasjonen Færøyene, har for informantene. Jeg vil i dette kapitlet se nærmere på hvordan informantene fyller nasjonen med praktisk innhold, i det de setter opp grenser mellom sin egen nasjon og nasjonalitet, og en annen nasjon og nasjonalitet. Først og fremst dreier det seg om kontrastering mot Danmark og det danske. I det følgende vil jeg prøve å vise at i forholdet mellom Færøyene og Danmark er det en mangfoldighet av forskjellige forestillinger, som til sammen danner mer eller mindre tydelige oppfatninger av hvordan man anser at den ene eller den andre gruppen "er". For å legge innhold inn i det færøyske skaper man en kontrast. Dette andre nivået i analysen dreier seg altså om personlige vurderinger av hva det nasjonale inneholder.

"Sum Føroyingur verður roknaður hann, ið..."

I følge lovgivingen er en færøying en danske som er bosatt på Færøyene:

§ 10. Í ferðapassi og tjóðarprógvi skrivað í Føroyum til Føroying verða „Føroyingur“ og „Føroyar“ sett aftaná orðini „Dansk“ og „Danmark“. Sum Føroyingur verður roknaður hann, ið hevur danskan ríkisborgararétt og er heimahoyrandi í Føroyum.

§ 10. I et paa Færøerne for en Færing udstedt Pas og Nationalitetsbevis indføjes: »Føroyingur« og »Føroyar« efter Ordene »Dansk« og »Danmark«. Som Færing anses den, der har dansk Statsborgerret og er hjemmehørende paa Færøerne.

(Lov om Færøernes Hjemmestyre:1948)

Dette står i et sterkt motsetningsforhold for hvordan både færøyinger og dansker i praksis ser på saken. Færøyinger og dansker oppfattes som to vidt forskjellige grupper mennesker i de fleste sammenhenger. Noe av kjernen i den alminnelige oppfatningen kan se ut til å være en forestilling om en grunnleggende forskjellighet i folkeslaget, i kulturen eller i etnisiteten til de to gruppene.

Janus: Det som definerer en færøying, det er – språket, det tror jeg er veldig viktig. Det er et av de viktigste. Og så tror jeg rase har litt med det å gjøre, enten man vil det eller ei, det blod som vi kommer fra, det hvite og blå øyne, hehe, det er rase om man kan si det sådan. (4)

Ingen andre enn Janus av de jeg snakket med brukte begrepet rase, men alle prøvde med

forskjellige ord å beskrive dette mystiske ”noe” som gjorde at man følte seg annerledes, og som også gjorde at man kunne kjenne igjen en færing hvor som helst. Det er viktig her å legge merke til at Janus modifierer begrepet rase (”enten man vil det eller ei”). Han er klar over hva slags ekko dette ordet kan ha med seg, og kommenterer det, selv om jeg som intervjuer ikke gjør det. Den første som sies i dette innspillet – ”det som definerer en færing, det er i veldig stor grad språket” – er for Janus uproblematisk. Alle informantene mine slo på en eller annen måte fast at språk er en faktor i det nasjonale. Rase var Janus den eneste som nevnte, selv om det også svært lenge har vært en viktig del av forestillingen om hva en nasjon er. Historisk har ordet rase fått negative assosiasjoner. Janus var fullt klar over at rasebegrepet er lite akseptert, og oftest uvelkomment i den talegenren han og jeg beveget oss i som deltagere i en samtale om nasjonalitet. Han insisterte likevel på bruken. ”Enten man vil det eller ei” er et dialogisk innspill til den debatten Janus vet eksisterer omkring begrepet rase. Alle de andre informantene valgte å følge den politisk korrekte veien i det kulturelle landskapet. Om de snakket om forskjeller mellom grupper, brukte de ord som ”folk” eller folkeslag. Påfallende er det at de aldri brukte hjemmestyrelovens definisjon som sin egen. Den ble tvert i mot ofte kommentert i latterliggjørende former.

Janus hevdet seinere:

J: Jeg har en liten hobby, jeg kan mejet godt like at reise. Hvis jeg mistenker en for at være en færing, på en lufthavn, så kan jeg gå til vedkommende og si ” du er færing”! Og vores, min, hvis man bruker det engelske ord, success rate, det er halvtres prosent. Ja, man ser det altså – hvorfor – det er et eller annet.

I: Ja, det er merkelig, det der.

J: men jeg kan ikke helt beskrive det, eller helt forklare det, men så når jeg kommer på en gate, i ... helst ikke på Island eller sånt noe, men helst i Tyskland, Frankrike, eller litt lengre vekk, så kan man det – ah, det er en færing. (3)

Om samme sak forklarte en annen informant, Christian:

C: Ja, men da man var i København, eller da man var i – London, eller i Reikjavik – så kunne man se, nå, men der kommer det en færing gående. Jeg vet ikke hva det er – man så det bare, en gang i mellom. Sådan ser en færing ut, hva. Og –

I: Ja det er morsomt det der, at man kan liksom

C: Ja, det er – man kan se at det er der – jeg vet ikke hva det er – Hva sier man på hans gong – gå – måte at gå på, hva?

(...)

C: Gongulag

(...)

C: Man kan se det på hans – kroppsholdning eller hans – Jeg vet ikke hva det er, altså. Nå, der kommer det en av oss, altså. Kan man se. Selvfølgelig kunne man ta feil en gang i mellom, altså, men. Og man kan også se her i byen, hvem der ikke er færing.

I: Ja, det er ordentlig merkelig det der (...)

C: Ja, men jeg vet ikke hva det er for noget. Men i hvert fall har man et inst – en sådan en gefühl, for sine landsmenn. At uansett, nærmest hvor jeg er i verden, så kan jeg se – nå, men der kommer en færing gående. Men at beskrive det, det er litt svært. (12)

En vanlig definisjon av begrepet etnisk gruppe er Glazers ”a social group which consciously shares some aspects of a common culture and is defined primarily by descent” (Glazer og Moynihan 1975:4). På mange måter har begrepet etnisitet i samfunnsvitenskapene vært en avløser for det nå ubrukelige begrepet rase. Man har fått inn et element av kultur, og av kulturell (selv)bevissthet. Kroppsholdning, som Janus og Christian snakker om her, passer fint inn i dette begrepet.

Etnisitet som gruppeidentitet er i aller høyeste grad både en tildelt identitet og en valgt eller skapt identitet. På den andre siden, som bl.a. Elliot Oring har påpekt, behøver ikke en etnisk gruppe alltid å være godkjent av andre for å være meningsfull innad i gruppen – eller godkjent innad for å være meningsfull for storsamfunnet (Oring 1986:25). Det vil imidlertid være alminneligst at etniske grupper dannes på grunnlag av en slik dobbeltvirkning av ytre og indre identifikasjon og merking. Som Barth (1994:175) sier, finner det sted både tilskrivelse og selv-tilskrivelse av kulturelle trekk og kjennetegn som er ment å karakterisere gruppens medlemmer som helhet.

Jeg vil i det følgende kapittelet bruke ordet etnisitet i en vid betydning, som merkelapp på de mangfoldige kulturelle praksiser og symboler som informantene mine karakteriserte sin unikhhet med.

Grensedraging og stereotypier

Fredrik Barth hevdet i den banebrytende *Ethnic Groups and Boundries* fra 1969 at ”etnisitet er den sosiale organisasjonen av kulturforskjeller” (Barth, 1994:176). Man må altså forstå kultur for å forstå etnisitet. På den andre siden må man vokte seg for å homogenisere og essensialisere.

Barth hevdet i 1969 at menneskers valg av symboler for etnisk medlemskap i prinsippet er arbitrære, uten noen nødvendig sammenheng med kulturhistoriske fakta. Seinere har han moderert denne påstanden (Barth 1994:175). Barth skisserer en modell i tre steg som gir rom for både grensestudier av etnisitet, og for leting etter sentrale identitetsbyggere i den enkelte etniske gruppen. Modellen legger opp til at man må 1) observere kulturvariasjon, 2) identifisere prosessene som skaper og identifiserer diskontinuiteter og 3) undersøke hvordan folk betoner dem og bruker dem som grunnlag for etniske distinksjoner og fellesskap (Barth 1994:179). Mitt fokus for intervjuene med færingar om deres forhold til det færøyske ligger nær opp mot Barths tredje punkt her.

For å kunne identifisere seg med en større gruppe, velger mennesker ut visse symboler og enkelte kjernefelt som kan danne grunnlag for et bredere fellesskap. Barth skriver:

Det enkleste (sic) grunnlaget for etnisitet oppstår der folk går sammen om å skape en tilsynelatende diskontinuitet ved å understreke noen få, klart kontrasterende symboler og tegn, heller enn å identifisere seg med hele det skiftende registeret av kulturvariasjoner i befolkningen. Et slikt "innbilt" fellesskap fremmes ved at man går inn for å gjøre noen få tegn svært fremtredende og gi dem symbolsk verdi, dvs. gjennom en aktiv konstruksjon av en grense. Dette viser seg alltid å være et kollektivt arbeid, som engasjerer begge de kontrasterende gruppenes medlemmer, ikke bare den mektige og dominerende gruppen. Begge parter bidrar med stereotypisering av seg selv og de andre, og er med på å velge, og påtvinge, de symbolene for identitet som det gjøres bruk av. (Barth 1994:179)

Essensen av Barths betraktninger rundt gruppers danning og opprettholdelse er at hver enhet preges av kontinuerlig kontakt med andre grupper, og at det er nettopp endringen og utvekslingen i grensemøtene som definerer gruppene, ikke "innholdet" i gruppene i seg selv.

Hovedpoenget for analysen i dette kapittelet vil være hvordan man på Færøyene bruker kontrasterende symboler. Det vil være flere måter mennesker kan organisere slike på. Stereotypier er en versjon, og kan forstås som samlinger av slike symboler og tegn. De vil danne mer eller mindre helhetlige bilder av oss og de andre. De kan være karikerte og enkle grensemarkører, men også selvbilder av mer kompleks art. Man kan også se stereotypier fra andre vinkler, og for eksempel se dem som en form for forenklinger av en kompleks virkelighet. Man har med stereotypen en forutinntatt forestilling om en gruppe eller et menneske som ikke er basert på vedkommendes personlige egenskaper, men bare på at hun tilhører en viss gruppe (Palmenfelt 1991:197). Stereotypene letter vår intuitive forståelse av verden og av mennesker vi

møter, men vil selvfølgelig tilsløre sannheten, særlig hvis de beholdes ved personlige møter. Jeg ønsker ikke her å legge en negativ ladning i min bruk av begrepet stereotyp. Med Velure ser jeg rett og slett stereotypien som en forenklet forestilling om en gruppe som er allment kjent, men er også klar over hans tredeling: Stereotypen er første steg, fordommen – at man tror på stereotypen – er neste steg, og hvis denne troen får uttrykk i handling, vil man ha det tredje steget: diskriminering (Velure 1979:144ff). Stereotypen kan altså ha grunnleggende negative konsekvenser. Jeg vil likevel insistere på at den ikke er negativ i seg selv.

Jeg skal altså prøve å vise hvordan informantene mine beskriver at færinger og dansker ”er”. Det er snakk om til dels ganske negative forestillinger om dansker, og også, interessant nok, ganske omfattende forestillinger om hva slags negative stereotypier danskene har om færinger i retur. Dette siste kan kanskje ha sammenheng med en intens kulturkontakt som jeg snart skal komme tilbake til, med blant annet utstrakt bruk av danske medier på Færøyene. Det er ikke overraskende at nabofolk har symbolske tegn og stereotype forestillinger som markerer forskjeller mellom den egne og den fremmede gruppen. Dette er en grunnleggende faktor i arbeidet med å opprettholde gruppeidentiteter, og altså også etniske identiteter.

Ulf Hedetoft har pekt på det han kaller fremmedbildets grunnleggende relasjonelle karakter. Han understreker at selv om stereotypene har som premiss at de presenterer vesensforskjeller, er det ikke det det virkelig handler om. Fremmedbildene er ”forskudte bilder av oss selv”(Hedetoft 1990:32). Etnisk identitet er som alle andre gruppeidentiteter i stor grad bygget på kontrastering. A får mening først i møte med B, eller som Alan Dundes sier det:”There can be no self without other, no identity of group A without a group B (Dundes 1989:6). For å kunne se seg selv og å kunne diskutere seg selv trenger grupper materiale å sammenligne seg med. Slik er vi ikke, slik vil vi ikke være – eller bildet av de andre kan dreie seg om at det er slik man ønsker å være, stereotypien kan holdes opp som forbilde. At forestillingene er av en såpass negativ ladet art som tilfellet er i bildene av det danske på Færøyene, kan komme av en generell majoritet/minoritetskonflikt, og av den til dels opprivende konflikten om selvstyre på øyene. Men de kan også være årsak eller i det minste en medvirkende og eskalerende faktor til den fortsatte konflikten. Jeg skal komme tilbake til dette seinere.

Etnisitet på Færøyene

Det bor veldig få mennesker av etnisk ikke-færøysk opprinnelse på Færøyene i dag. Beliggenhet og politiske valg har gjort at færingene er praktisk talt ukjente med den asiatiske og afrikanske innvandring som de fleste andre områder i Europa opplever i dag. En liten gruppe grønlandske innvandrere har bosatt seg på Færøyene, først og fremst i Tórshavn. Ellers er den største minoriteten på Færøyene dansker. Det har så vidt så vidt jeg kjenner til ikke vært noen ”innvandringsdebatt” med påfølgende rasistiske konfrontasjoner å snakke om.

For færingar har møtene med fremmede vært med blant annet nordmenn, islendinger, folk fra Grønland og fra Storbritannia. Men først og fremst har det dreid seg om møter med Danmark, og med dansker. Dette gjelder både historisk og i dag. Det har aldri vært snakk om noen stor dansk minoritet på Færøyene. Til gjengjeld har de vært synlige, i kraft av utdanning og embeter. I tillegg må man regne dansker involvert i handel, eller besøkende Færøyene som turister. I dag består Færøyenes befolkning på omkring 48 000 mennesker av omtrent 6-7 % dansker¹⁷. Bare et fåtall av disse snakker færøysk (Wiggen 1996:162).

I tillegg møter færingar dansker og dansk kultur ved ”selvsyn” under besøk på fastlands-Danmark. Man har også en relativt intim kontakt med dansk massemedia. Dette er spesielt, i og med at færingar her får del i det danske mediesamfunnet som om de skulle være dansker: i færøyske hjem leses danske ukeblader og aviser, det høres dansk radio og TV. Disse mediene retter seg mot det danske samfunnet som om det skulle være et homogent samfunn; Politiken skriver til sine lesere som om de alle sammen skulle være dansker bosatt i Danmark. Disse møtene med det danske vil jeg påstå er annerledes enn for eksempel nordmenns møte med Sverige. I den grad den jevne nordmann får et bilde av Sverige gjennom media, så er det i all hovedsak et bilde som er ”filtrert” gjennom andre nordmenns syn på svensker og den svenske nasjonen. Nordmenn leser ikke Svenska Dagbladet. På den andre siden benytter de færøyske medier seg av en avstandstaking som av og til kan være komisk sett i forhold til de politiske forhold. Dimmalætting skriver for eksempel om ”Det danske folketing”, eller om ”Den danske utenrikspolitikk”, som om det var snakk om et fullstendig annet samfunn. Men slik føles det altså tross alt for mange.

¹⁷ Dette tallet er høyst usikkert. Andre forfattere oppgir mellom 1000 og 3000 dansktalende på Færøyene (se for eksempel Brunstad 1995:135)

Det er også viktig å ta med i denne kortfattede fremstillingen at veldig mange færingar har slektninger og venner bosatt i Danmark, eller av det man ville oppfatte som etnisk dansk nasjonalitet. Hjemmestyreløven inneholder dessuten et punkt om at det danske språket skal læres ”væl og virðiliga” (Hjemmestyreløvens § 11). Færøyske barn har derfor tre uketimer dansk fra tredje klasse, økende til fem uketimer i fjerde klasse. De aller fleste færingar er i ulik grad tospråklige, og blant andre Jonas (2002:67) påpeker at dette gjør at språket faktisk ikke kan sies å være definitivt definerende som nasjonalitetskjenne tegn utad.

Det er derfor ikke overraskende at jeg kan slå fast at mine informanternes utsagn om ikke-færøyskhet først og fremst dreier seg om dansker.

Dikotomien dansk / færøysk aktiveres i de forskjellige situasjoner. Dette kapitlet skal se på et par sentrale temaer for mine informanternes betraktninger omkring danskhet og færøyskhet. Dette er temaer som ble tatt opp av informantene selv når jeg spurte etter hva de oppfattet som typisk færøysk. Ting som slik ble påstått å være typisk færøysk, satte informantene opp i motsetningsforhold til hva de direkte eller indirekte beskrev som typisk dansk. Det første temaet som blir behandlet her er forholdet til naturen. Det eksemplifiseres ved hvalfangst og naturaliehusholdning. Det andre hovedtemaet er betraktninger rundt den typisk færøyske væremåten. Det dreier seg både om ”lynne” og omgangsformer. Til slutt vil jeg oppsummere med noen tanker om hva slags konsekvenser det kan ha for færøysk identitet å bli så sterkt kontrastert mot det som oppfattes som dansk.

Den tilsynelatende diskontinuiteten mellom grupper opprettholdes ifølge Barth på en helt spesifikk måte. I stedet for å identifisere seg med hele registeret av kulturvariasjon i gruppa, velger man ut visse ”klart kontrasterende symboler og tegn”(1994:179). Slike symboler kan antageligvis ta de forskjellige former. Jeg har allerede nevnt at man kan se stereotypene som en slags samling eller organisering av symboler. Til sammen vil da en slik gruppe tegn danne bilde av en i dette tilfellet typisk færing eller en typisk danske. De to stereotypene vil da ideelt sett forholde seg med motsatt fortegn til de enkelte symbolene. Hvis ideen om en stereotyp danske anses å være på en måte i en bestemt sammenheng, vil den stereotyp færingen anses å være helt annerledes eller motsatt. Stereotypene blir på sett og vis personer med personligheter som kan

tillegges forskjellige egenskaper og holdninger til forskjellige ting.

Symbolske grensemarkører

Forholdet til naturen var av de symbolene som informantene oftest fremhevet. Det kom til uttrykk på flere forskjellige måter. Hvordan mennesket forholder seg til naturen har i bunn og grunn å gjøre med livssyn, og med eksistensielle spørsmål å gjøre. Informantene mine snakket om natur og naturbruk med mye følelse og innlevelse. Et annet tema som jeg også vil karakterisere som et symbolsk tegn, er hvordan informantene mine framstilte danskens versus færingers temperament. Her var det tydelig at det lå mange negativt ladede personlige erfaringer bak de historiene som informantene fortalte.

Først temaet natur. Et tema som i aller høyeste grad dreier seg om hvordan mennesker bruker naturen, og som dessuten har vært gjenstand for mye debatt, er hvalfangsten på Færøyene.

Grindadráp

Så langt tilbake som man har skriftlige kilder, har man dokumentasjon på at det på Færøyene har foregått en spesiell form for hvalfangst. Hvalen ble brukt som kjennemerke på Færøyene i Olaus Magnus' Carta Marina fra 1539, og fangsten foregår fremdeles i dag. Med ujevne mellomrom dukker det i færøyske farvann opp flokker av en type liten hval, grindehvalen¹⁸. Er man heldige, lar en slik flokk, etter en del intenst samarbeid av distriktets båter og folk, seg jage opp på en strand. De blir da slaktet og delt ut til hele områdets familier etter gamle prinsipper. Denne hvalfangsten har en sterk symbolsk status som bilde på det færøyske. Det gjelder blant færinger selv, som i moderne tid for eksempel har valgt å ha hvalen som en del av logoen til blant annet Suðuroy Sparikassi og som bakgrunnsbilde på nettsidene til den såkalte Nordatlantiske Gruppe i det danske Folketinget. Og det gjelder blant utlendinger. Turister på Færøyene har gjerne forstått dette grindadråpet som et uttrykk for det ellers tilsynelatende fredelige Færøyske folkets vikinganer¹⁹. Uansett har altså grindedrapet blitt stående som det virkelig store temaet for den transnasjonale diskursen omkring Færøyene. Færingene har lenge presentert grindedrapet som noe helt unikt og sentralt for livet på Færøyene, og utlendinger har svart med aksept av denne

¹⁸ *Globicephala melas*

¹⁹ At færingene beskrives så ofte som et fredelig folkeslag er for øvrig et litt snodig fenomen. Fiskeryrket har vel aldri vært spesielt fredelig av natur – og å se grindehvalfangsten som så mye mer dramatisk enn for eksempel den livsfarlige og brutale tradisjonelle fuglefangsten, er også pussig.

institusjonen som noe grunnleggende færøysk. Nettopp denne tosidigheten er jo også fundamental for at et symbol skal oppnå nasjonal status.

Som blant andre Nauerby (1996: kap.IV) har vist, gjorde det seine 1800-tallets færøyske nasjonalbevegelse grindedrapet til en metafor for den nasjonale kulturen som helhet. Ideen om denne tross alt ganske ubehagelige og praktiske matauken som en vikingsport holdt stand opp gjennom hele første del av forrige århundre. Det er vel dokumentert at det her var samsvar mellom færøysk og utenlandsk oppfatning av saken. Men i løpet av det seine 70-tallet og særlig på begynnelsen av 80-tallet ble alt annerledes. Grindedrapet ble ”oppdaget” av miljøbevegelsen. Og dermed ble nasjonalsymbolet dratt inn i en offentlig debatt om naturen og naturbruk som færingene på mange måter var uforberedt på. For det første ble altså selve fangstmåten massivt og ensidig dømt som uøkologisk og som dyreplageri. For det andre viste det seg nytteløst å argumentere med samme nyromantiske mynt. Det ble foretatt en grundig oppgradering av reglene og praksisen rundt grindedrapet på Færøyene, blant annet med sikte på å redusere lidelsen for hvalene. Det ble fra færøysk side argumentert for at dette var en institusjon med lange tradisjoner og stor betydning for et lite samfunn. Det være seg kulturelt, økonomisk eller til og med ernæringsmessig – det har blitt anslått at grindekjøttet står for 15 % av det totale kjøttinntaket på Færøyene (Nauerby 1996:166). Og man argumenterte for at det ikke på langt nær var en utrydningstruet art det var snakk om, snarere tvert i mot. Det hjalp ikke. Man innvendte også at man ut fra en tanke om dyrs beste heller burde spise hvalkjøtt enn kjøtt fra burhøns og andre etisk forkastelige kjøttproduksjonsmetoder. Men problemet her var at det i bunn og grunn i det internasjonale samfunnets øyne ikke er etisk akseptabelt å ta livet av hval overhodet.

Den mest intense perioden med organiserte kampanjer fra miljøorganisasjonene sin side var høsten 1985 og tidlig i 1986. I den perioden mottok de færøyske myndighetene 1000 brev i uka, noe som vakte stor oppmerksomhet og uro også internt på Færøyene, i media og mer generelt blant folk. Miljøorganisasjonene brukte effektivt det sterke visuelle inntrykket store, blodige hvalkropper gir i markedsføring, og færingene fant seg plutselig i den situasjonen at de ikke lenger ble ansett som barske vikinger, men som grusomme barbarer. To sider av samme sak, ja vel, men den siste med et mye mer ubehagelig tilsnitt.

På grunn av denne massive internasjonale motstanden har også det færøyske språket knyttet til grindefangsten endret seg. Man kan for så vidt argumentere for at holdningen til dyr og til natur, og dermed til menneskets plass i det hele, fra før av var i ferd med å endre seg på Færøyene, som i resten av den vestlige verden. Å opprettholde ideen om hvalfangst som nasjonalsport var uansett umulig i dette nye diskursive klimaet. Men grindedrapet mistet ikke sin karakter som nasjonalt symbol av den grunn. Selve hendelsene har på forskjellige måter blitt nedtonet som turistattraksjon. Grindabód (melding om at en flokk har blitt observert og at man er i ferd med å organisere drapet) blir ikke lenger annonsert i radioen, og utlendinger er ikke lenger uten videre velkomne. I nyere offisielle turistguider nevnes ikke hvalfangst overhodet (se f.eks.: Ferðaráð Føroya 2003). Marianna forteller om tausheten rundt grindefangsten:

M: Eh... jeg trur, at vi er litt redde, fordi den makt, som ligger i – måten vi har blevet utleveret for verden. Verdens øyne ser på oss, og vores grindedrap. Vi trur – uten at vi snakker så mye om det, så neglisjerer vi det bare, vi svarer ikke igjen. (8/15)

Like etter legger hun til:

M: Men altså, verden består ikke af – ehm... Verden går ikke til grunne om vi slutter å drepe grind, altså. (8/20)

Her antyder altså Marianna at det kan være en mulighet å slutte med fangsten. Det ville ikke være verdens ende av den grunn. En av de andre informantene mine hadde lignende tanker: Ebba bruker grindefangsten som eksempel på at man godt kan være færing uten å kjøpe hele ”pakka”: ”Så når jeg skal definere meg som færing, så er det ikke sånn at jeg spiser grind, altså, for det gjør jeg slett ikke” (4). Her peker Ebba på en ting som kan tyde på at grindefangsten er et utdøende nasjonalsymbol. I dag blir man blant annet frarådd å spise mer enn en viss mengde hvalkjøtt jevnlig, på grunn av den store mengden tungmetaller. Dette har vist seg å ha særlig effekt på hvor mye kvinner ønsker å spise av grind. På den andre siden er det mange som legger vekt på at den oppvoksende slekten ikke må miste denne tradisjonsrike delen av færøysk kultur. Man ser på grindefangst som et kulturelement som peker bakover og gir bånd til tidligere tider. Min informant Marianna forklarte at hennes sønner gjerne var med faren ved slike anledninger som grindefangst, og at dette var noe hun la stor vekt på i barneoppdragelsen. Dette samsvarer med det Tuula Kopsa-Schøn skriver om sigøynere i det finske samfunnet at en handling innad i

gruppen kan være svært forskjellig fra den som rettes utad mot ”de andre”. I tilfellet færinger og hvalfangst er det uttrykte holdninger som tydelig kan diskuteres innad, men som søkes uniformeres utad. Tuula Kopsa-Schön skriver: ”Ethnic groups may, despite inner, even destructive lack of coherence, display marked uniformity before another ethnic group.” (1986:179).

Til gjengjeld har grindedrapet fått ny kraft som et indre symbol på det naturlige, opprinnelige og ekte ved det færøyske. Ikke minst har metoden for fordeling av kjøttet etter eldgamle prinsipper fått mye vekt. Etter at en del kjøtt etter kompliserte brøker har blitt gitt til de som var direkte involvert i fangsten, blir nemlig resten gitt til alle beboerne i distriktet der grinden ble landet. I tillegg blir mye kjøtt videre distribuert ut over landet i form av gaver til slekt og venner. Bare en forsvinnende liten del blir lagt ut for kommersielt salg. Dette har blitt fremhevet som en del av det grunnleggende demokratiske og positivt likhetsorienterte ved den færøyske kulturen. Et eksempel på dette er Høgne Hoydal. Han er den færøyske politiker som i helt nyere tid har vært den fremste talsmannen for *loysing*, løsrivelse fra Danmark. I hans bok *Myten om rigsfællesskapet* omtaler han prinsippene for fordelingen av grinden som ”nærmest urkommunistisk” (Hoydal 2000:53).

Det interessante ved informantene mine sine uttalelser om grindefangst, er at det ser ut til at dette er et symbolsk tegn som man innad i nasjonen delvis oppjonerer mot. Grinden som symbol på det færøyske har blitt et sted for diskusjon, selv om man i prinsippet opprettholder en felles fasade utad. Det symbolske tegnet ”grindadráp” er på den ene siden en sterk grensemarkør. Det skiller diskursivt på hvem som er inne og hvem som er utafor nasjonen. Samtidig brukes tegnet som et sted for debatt rundt hva som skal være innholdet i det nasjonale og hva som skal til for å være et medlem av nasjonen Færøyene. Hvalfangsten på Færøyene er et eksempel på at grenser kan være symbolsk entydige utad selv om de samtidig er flertydige innad. Det er også et eksempel på at nasjonsbygging er en stadig pågående prosess. I dette tilfellet, som i mange andre, settes det ikke spørsmålsteget ved selve nasjonen, men på hva som er dens natur eller dens mest riktige representanter. Spørsmålsstillerne kommer her mest utenfra, men også på Færøyene er det uenighet om viktigheten av å fortsette grindefangsten.

Min informant Jóannes bruker tegnet hvalfangst til å markere uenighet overfor utenfrablikket på det færøyske. Han understreker det at man har klart å stå i mot presset utenfra: ”og vi har klart å stå i mot Greenpeace og Paul Watson og de gærningene der – og hele Hollywood” (Jóannes (4)). Her blir Hollywood et symbol på den generelle tåpeligheten som han mener å finne ute i verden. Han snakker i den forbindelse om hvalfangsten som et felt der danskene sitter ”på begge sider av bordet” i forhandlinger, og derfor er Danmark ute av stand til å beskytte Færøyene mot angrep. Det er en vanlig tenkemåte at angrepene på den færøyske hvalfangsten er et angrep på den nasjonale selvbestemmelsesretten, og på Færøyenes nasjonale integritet. Jóannes mener at det faktum at man har holdt fram med hvalfangsten i seg selv er et hedersmerke på færingene som folk. Man har stått ved det man mener er rett. En liten nasjon har klart å stå i mot massivt press. Dette er den politiske siden av grindefangsten. For Jóannes blir forvaltning av hval et ledd i en større argumentasjon for Færøysk selvstyre.

Andre av mine informanter trekker fram grindefangsten som eksempel på hva de oppfatter at er en del av det stereotype bildet av færing. Christian definerer her denne stereotypien, og deretter avviser han den:

C: Jeg vet godt, at noen har den oppfattelse, måske, mange utlandinger, at en færing er en, der dreper grind, og spiser spek, du vet – og – går i færøske nationaldrakter, på – til Olaifesten. Alt det gjør jeg også, jeg har – men jeg har – Men jeg tror det er et litt latterlig eller forkvaklet billede af en færing, altså, den der, hva? Nei, jeg tror, en færing er en, som finner seg til pass her, og ikke kunne tenke seg at bo andre steder. (7)

Han mener altså at noen, kanskje særlig de som ser det hele utenfra, tror at for å være færing må man ”drepe grind og spise spek”. Dette mener han er tøys. I stedet lanserer han altså en annen form for ideal for tilknytning. Dette er en mer individuell orientert tilhørighet, der det som ligger i grunnen er et valg. Man har valgt å bo her, og man liker seg godt her, altså er man en del av nasjonen Færøyene.

Den siste informanten jeg skal referere her er Bergtóra. Hun var 30 år gammel og hadde bodd i Danmark det meste av sitt voksne liv. Nylig hadde hun vendt tilbake til Færøyene med sin familie. Mye av grunnen var av hensyn til barna, som hun blant annet gjerne ville at skulle vokse

opp med et fornuftigere syn på naturen enn det hun mente å se i København:

I: Men – eh – så er det ingenting positivt med det færøyske?

B: Hmm! Altså, det positive ved at flytte tilbake til Færøerne, og at være her, det er selvfølgelig at familien er her, hva? Ehm.. Pst! Ja, og så er det primært barnene. At de får – altså en – måske – en mere fri oppvekst, på en eller annen måte – man ikke hele tiden skal med utenfor, for ellers kommer det en morder, eller – man tror i Danmark faktisk, hva? At man hele tiden skal passe på barnene, så de ikke blir kidnappet eller forsvinder eller et eller andet.. Det skal man så ikke tenke på på Færøerne. Så plus, det, at de også – blir vant med naturen, hva? Det er ikke sådan at –. Foreksempel, hvis man har en hund, i Danmark, så bliver den faktisk som en – en del av familien, den blir ophøjet på en eller annen måte, den blir ligesom et barn, hva? Jeg tror ikke man har det forholdet til dyr på Færøerne. Altså, en hund, er bare en hund, altså det er ikke et barn, det er selvfølgelig noen der har det sådan, men –

I: Ja

Og så er det det at man slakter får, og man – fanger fugle, de får sådanne ting de får naturen så tett på seg, det synes jeg er rett viktig. For man saktens være en forkemper for ikke drepe hvalen, og for ikke drepe dem – og – dem og dem, når man ikke aner hva det drejer seg om. De har faktisk aldri set den, i det virkelige liv, altså. På den måte – hva? Og danskerne, de kemper meget for hvalfangst, og hvordan vi slakter får her på Færøerne og sådant noget, men – tenker ikke på hvordan de oppdretter deres høns, for eksempel, og deres grise, hva? Det er jo lige så slemt at tenke på hvis man skal tenke i de baner. (4)

Her går Bergtóra i dialog med den større internasjonale diskursen omkring hvalfangsten på Færøyene, og tar det ”korrekte” færøyske standpunktet. Å beskatte hvalbestanden for å skaffe seg mat er ”naturlig” og derfor riktig. Folk som påstår noe annet har ikke greie på hva de snakker om, for de bor i byer og har fjernet seg fra naturen. De tar feil, vi har rett. Bergtóra står ikke alene om å ha et slikt standpunkt. Lignende meninger har for eksempel blitt ytret i leserbrev i færøyske aviser, og også fra færøysk akademisk hold (Nauerby 1996:161).

Hvalfangst er altså et sentralt tema for mine informanter. Jeg mener det her er et konkret eksempel på at nasjonale symboler både brukes som interne samlingspunkter og som ytre grensemarkører. Hvalfangsten er på godt og vondt hva utlendinger assosierer med Færøyene, og preger sterkt hvordan omverdenen ser på nasjonen og dermed folket. Samtidig er grindefangsten betydningsfull for hvordan medlemmene av nasjonen ser både på nasjonen som helhet og på seg selv. I dette tilfellet er det som informantene mine har forklart ikke egentlig snakk om et kulturelement der man må delta for å være innenfor gruppen. Det som her er viktig, er at man er

innforstått med et spesielt syn på grindefangsten. Å fordømme spising av grind i seg selv ville sannsynligvis ha blitt oppfattet som en overgang til et Hollywoodsk, forkvaklet verdenssyn. Sanderson (1990:201) påpeker at det på Færøyene i dag er en generell holdning at man må unngå uttalelser og hendelser som kan gi negativ publisitet og støtte hvalmotstanderne. Mitt materiale viser at man gjerne kan avvise grindefangst som en sentral del av sin egen identitet, eller velge å ikke spise hvalkjøtt selv. Poenget er at man deler en forståelse av grindefangsten som en del av færingenes tradisjonsrike, opprinnelige og naturlige liv. Dette bringer meg til et annet poeng som har sammenheng med ”naturlighet”.

Subsistensøkonomi

Et tema som tydelig har en plass i den samme dimensjonen av det kulturelle landskapet som grindefangst for informantene mine, er den uformelle økonomien eller subsistensøkonomien. De to tingene ble gjerne nevnt i samme åndedrag.

På overflaten er det færøyske samfunnet organisert økonomisk som alle de andre nordiske landene. Økonomien er basert på moderne næringer, lønnsarbeid, kapital, kjøp og salg. Men i tillegg har man også et stort innslag av subsistensøkonomi. Denne sektoren er basert på resiprositet, på bytte og på uformelle bånd mellom menneskene. Som tidligere nevnt har det blitt anslått at grindefangsten står for så mye som 15 prosent av færingenes totale kjøttforbruk. I tillegg kommer fugl, fisk og får som også skaffes privat. Familie og venner deler gjensidig av sitt overskudd.

Jeg tror at her ligger det noe som er helt sentralt for konstitueringen av en færøysk identitet. Den delvise subsistensøkonomien er en institusjon som er konsoliderende innad. Samtidig har den symbolske virkninger på grensedynamikken i nasjonens kulturelle og sosiale ytterpunkter. Å følge naturens rytme var noe flere av informantene mine nevnte som typisk færøysk. I følge dem er det å være selvberga med mat en viktig del av dette. Femogtjue år gamle Jóannes beskrev det slik:

I: Ja. Gjør du noe, har du noen interesser, eller er det noen spesielle karaktertrekk kanskje, som du føler er færøysk?

J: Ja, altså, jeg har stor interesse for... Ja, for færøysk politikk, og det som... Ja, for

færøysk natur og, ja, i det hele tatt... Sånne spesielle færøyske trekk, er naturen, og, ja, det som er ved gammelt kultur som, ja... grindedrap, og – sau og alt det som er med det å gjøre, og

I: Kommer du fra en gård, egentlig?

J: Nei, men vi har et par sauer.

I: Et par?

J: Ja, vi har kanskje tjue. Så det, har jeg interesse for, det som, den kulturen som det bringer med seg. Slakt og... den rytmen, den årsrytmen som det følger med seg, sauebruk og sånn... (4)

Å være en del av selvforsyning og matauk, direkte eller indirekte, er en helt sentral verdi som settes veldig høyt på Færøyene. Og det er ikke nødvendigvis enkelt å være med hvis man kommer utenfra. Da jeg og min familie bodde i Tórshavn høsten 2003, viste det seg faktisk vanskelig å få tak i fersk fisk (!). Den eneste gangen vi fikk slik mat på bordet var da paret vi leide leiligheten vår av ga oss selv fisket fisk i gave. Fersk fisk er altså en vare som først og fremst utveksles i den uformelle økonomien. Mange produserer litt mat selv, om det er i kjøkkenhagen, ved småfiske eller ved sauehold. Og de som ikke gjør det, kan likevel ta del gjennom slekt og venner som gir overskuddet sitt i gaver. I dette er det sjelden penger involvert. De som har noe gir til de som ikke har. Til gjengjeld kan mottakeren kanskje ved en seinere anledning gi noe tilbake. Det virker som om denne resiprositeten, denne gjensidigheten, har en sterk assosiasjon til medmenneskelighet. Man deler, og man er sammen om noe. Kontrasten blir pengeøkonomien, som gjerne beskrives som upersonlig og kald.

Uten at jeg har omfattende data på dette, vil jeg nevne her at jeg har inntrykk av at utveksling av forskjellige typer matvarer følger noenlunde samme mønster som de Marianne Lien har observert i Båtsfjord i Norge. Hun skriver: "Gavebytterelasjoner i Båtsfjord forutsetter *ikke* nødvendigvis gjensyntelse, men en anerkjennelse av den andre parts verdighet som giver eller som mottaker." (Lien 2001:97). De som har tilgang til båt, til sau eller til hval på Færøyene, deler sitt utbytte med folk som ikke har det. Slike gaver utveksles innen familier, og mellom venner. Dette har jo som tidligere nevnt som følge at selv grindadráp som har foregått langt nord på Færøyene kan få konsekvenser for hva som står på middagsbordet til folk i Tórshavn.

Subsistensøkonomien slik den praktiseres på Færøyene er altså både et ideal som involverer det

enkelte husholds daglige virke, slik det arter seg ved siden av, og supplerende, det vanlige lønnsarbeidet. Det er også en ordning som har konsekvenser for familie- og vennskapsbånd. For en utenforstående, eller for en tilfeldig innflyttende på Færøyene, kan denne økonomien være usynlig, og i alle fall vanskelig å få del i. Slik har det helt direkte innflytelse på de grensene som settes opp mellom de som står utenfor og de som er innenfor samfunnet.

Mine informanter beskrev på forskjellige måter færingenes levemåte som opprinnelig og naturlig. Ingen av dem var da jeg intervjuet dem heltids fiskere eller bønder, men enkelte hadde sauer ”til husbruk”, som man kaller det på Færøyene. Andre hadde familie som forsynte dem med denne delen av det typisk færøyske:

E: Jeg bor her i Tórshavn sammen med min mann, men min manns familie, de bor i Litlabýgd, og de har får, og har en båt, og fisker, og slikt. Og vi skal bare kjøre en halv time, så er vi midt i det, altså. Og så er dét også naturligt. Men det er ikke sånn som det er to verdener likevel, det vil jeg ikke si. Men likevel er det ikke min dagligdag, altså.
(4)

Å spise egenprodusert mat, eller mat som noen andre har egenprodusert, anses å ha en helt egen verdi på Færøyene. Súsan, urban i klesdrakt, yrke og væremåte, nevnte dette som en av de fremste positive sider ved å være færing og ved å bo på Færøyene. ”Vi står med ett ben i det tradisjonelle liv, og ett ben i det moderne”, sa hun. Hennes mann fisker, og de har får. Dette lar dem ta del i naturens rytmiske skiftninger – mens de samtidig får nyte godt av det moderne livet i byen Tórshavn. Dette er helt tydelig noe som færing generelt er stolte av at er mulig i dagens moderne færøyske samfunn.

Tradisjonell færøysk kost er forskjellige varianter av lagret sau, fisk og grind – som man altså har blitt skaffet til veie på egen hånd. Disse settes til stadighet opp mot det som oppfattes som det dårlige alternativet man har i storbyene i utlandet. Klasse 1HHa påpeker at livet i Tórshavn er mer som i utlandet nå: ”Mann gongur á gongubreytum og etur pizza og stress, stress, stress” (1999:12). Man går på fortau og spiser pizza og stress, stress, stress. Pizzaspising blir her et eksempel på det som er galt med det storbylivet som man forestiller seg at utlendinger lever. Pizza blir ikke bare en italiensk matrett, men et symbol som knyttes sammen med andre symboler (fortau og stressing) som alle – i hvert fall i kombinasjon – konnoterer en viss livsstil. Denne

livsstilen er helt motsatt av hva man forbinder med det typisk færøyske, noe som 1HHa blant annet eksemplifiserer med at ute på bygdene går man hjem og spiser varm mat midt på dagen (:12). Den av informantene mine som kanskje hadde mest å si om forskjeller i livsstil, var Christian:

C: Så er det det, også, på Færøyene, og som jeg kan godt like – og det er at alle har på en eller annen måte – eller ikke alle, men mange – deres egne kartofler, rabarber, måske. Og – mange har båt, man er selvforsynede med fisk. Fugl. Og kjøtt, og så videre. Og vi har – også hjemme hos meg, en fryser, som er proppfull, så man er forsynet, hva.

Og det er noe, med den færøyske identitet også. At man ligesom, i stedet for at kjøpe i supermarkeder, så har man det her – hemme – sjælv. (3)

Jeg har allerede nevnt min informant Mariannas vekt på at barna burde få ta del i grindefangsten for å lære noe om sin egen kultur, og om naturen. Hvis ikke ville de jo ikke vite hvor maten kom fra. Da jeg snakket med henne, var fåreslaktingen i gang, og hun fortalte:

M: men det er gøy, det – Så er man igjen en typisk færing. Min mann altså, han er helt vekk. Når han får lov å gå i fjellet, og så er det masser av menn med ham, og så – jeg er hjemme og lager maten – og så drar jeg ut der hvor de samler sauene. Pannekaker og skerpikøt, det tørre køt. Sånn som – fast rutine ved det der, tradisjon, som betyr enormt mejet for min mann. Han snakker ikke om det, men det skal være nøyaktig på den samme måte, ikke komme med noe nytt. (latter) For de andre, de forventer at det er sådan og sådan, og så gjør man det. Og det er jo også et sådant fantastisk opplegg å se. I: men det er noe som kvinnene kanskje ikke tar så mye del i? for du er ikke med opp på fjellet, er du det?

M: Nei, det kan man godt, men det gjør jeg ikke. Jeg er hjemme og lager maten. Og det er jo også et kjempearbeid. For så skal de også ha middag når de kommer hjem og

I: Og så tar du deg kanskje av fårene når de erslaktert?

M: Ja, jeg tar meg av innmaten

I: Ja

M: og jeg tar meg av – jeg lager blodpølse – heter det blodpølse?

I: Ja

M: Ja. Og renser magen. Vommen. Hva mere gjør jeg? Jeg gjør ikke så mye. Jeg salter skinnet, som skal selges. Det er ikke det tunge, fysiske arbeid. Men så har jeg også en sønn, han er tretten. Og sist, da – slaket han et får selv. Da var han helt – da var han bare så stolt. Han skal gjøre det igjen i dag.

I: Åh! Så spennende!

M: Så står han ved siden av sin far. Faren har en stor sau, og så får han en så der – mindre

I: (latter)

M: men dyret er det samme. For når den er så stor, så er det så tungt. Så han på tolv –

han er så – og han på ni år, han har noen bestemte oppgaver, som han får lov til at gjøre. Ja. Så det er sånn som min mann synes er utrolig viktig, at holde ved like. For det får mindre og mindre betydning. For dem som bor i Tórshavn og ikke har noen kjennskap til det, det betyr ikke noe for dem. De går bare ned i butikken, og kjøper kjøttet eller hva det skal være. Det er noe færøysk, syns vi – (7)

Mariannas siste kommentarer er viktig. Hun har her beskrevet et praktisk arbeid som man må gjennom når man driver med får – også når man som Marianna har det som en forholdsvis liten sidegeskjeft. Hun har beskrevet arbeidsfordelingen, og at det er gøy. Men til sist legger hun moralsk verdi i det hele. Dette arbeidet er i ferd med å få mindre betydning, og det synes Marianna er synd. Hun og mannen synes det er viktig at barna blir opplært i dette slik at det ikke blir borte. For blir det borte, blir det slik som i Tórshavn, der man bare går på butikken og får tak i hva som helst.

Dette er noe mange færingar fremhever som galt med det moderne storbylivet. Når alt kjøtt man spiser kommer vakuumpakket fra en kjøledisk, mister menneskene kontakten med virkeligheten. Igjen ser man at enkeltelementer i kulturen fremheves spesielt og gis symbolsk verdi som grensemarkører mellom det færøyske og det danske. Den stereotype dansken handler på supermarkeder, mens den stereotype færingen spiser mat han har skaffet selv. Han lever i enhet med naturen. Og gjennom dette lever han også i fellesskap og gjensidighet med sin familie og sine venner. I dette lyset er det typisk færøyske altså ikke bare en levemåte blant mange andre nasjoners levemåter. Det typisk færøyske blir også det moralsk eneste riktige.

Så langt om menneskers forhold til naturen. Jeg vil nå ta for meg et tema som har mer å gjøre med menneskers forhold til mennesker.

Væremåte: selvbeherskelse og rukka

Et nordisk munnhell sier at når en islending blir spurt om hvor han er fra svarer han ”ISLAND!”, med stolthet i stemmen, mens når en færing blir spurt om det samme, så svarer han ”bare... Færøyene”. Denne stereotypen i vitsens form nevnte flere av de jeg snakket med. De tok også tak i det samme temaet fra andre synsvinkler:

I: Kan du si noe om hvordan du er færøysk?

E: Hvordan? Eh... på hvilken måte, hva tenker du på?

I: Altså, hva er spesielt færøysk med deg?

E: Med meg? Altså... Færingar er jo veldig forskjellige også, men det er kanskje noen typisk trekk, som man har, selv om man også har andre trekk, altså.. Hva skal jeg si? Jeg synes jeg er en sånn ... stille person, det synes jeg tit vi er. Hvertfall, det tenker man ikke på når vi er sammen, men når vi kommer ut blant dansker, for eksempel, da synes jeg tit vi er litt.. stille... uten at jeg egentlig kan forklare det..hva det er, men.. (...) Fordi... færingar de... setter kanskje ikke spørsmål hele tiden, og... Føler kanskje ikke sånn trang til at markere hele tiden, og... Jeg vet ikke hvorfor det er sådan. (...) Ja, en typisk københavner og en typisk færing, det vil jeg si at det er en meget stor forskjell på. Færingen er mer sånn... tar det som det kommer, som man sier... Ikke så utålmodig, og... Og ikke så meget... ikke så stort behov for å uttrykke seg hele tiden. (2)

Oddvør mente at:

Færingar er ikke så fri til å snakke som andre, som danskene. Men det gjelder for begge kjønn. De er ikke så åpne som dansker, mer reserverte. (N)

Stereotypene sier altså at færingene er mer stille og avdempet av natur enn danskene. Det er klart at denne stereotypen føles anvendbar i mange sammenhenger. Informantene mine trakk på den både når de snakket om de politiske beslutningsprosessene i forbindelse med løsrivelsesforhandlingene (Ebba: "Likesom, jeg føler at det mangler sånn respekt") og når de snakket om personlige forhold til dansk familie (Ruth: "de klager fra det minuttet de setter fot på land"). Súsán mente som tidligere nevnt at denne beskjedenheten hadde historiske røtter: at man har blitt passive og dukknakkete av å gjennom århundrene å bli motarbeidet – om ikke rett ut undertrykt – av de danske embetsmenn på øyene. Hun gikk så langt tilbake som til brannen i 1673²⁰. Denne stillheten og beskjedenheten ble noen ganger framstilt som uønsket, et negativt karaktertrekk, og andre ganger som et hedersmerke. Det er i alle fall tydelig at dette må regnes som en grunnleggende dikotomi mellom hva som oppfattes å være færøysk og hva som oppfattes å være dansk.

Klasse 1HHa uttrykker seg slik om dette temaet på side 23 i sitt hefte:

Ein typiskur føringur er ein, ið
(...)
finnir seg í ov nógvum
er viniligar og beinasamur
men einsini lítillátin og loypur ikki framav

finner seg i alt for mye
er vennlig og hjelpsom
men også tilbakeholdende og
avventende

²⁰ I følge Súsán en brann som sannsynligvis var påsatt for å få fjernet papirbevisene da en delegasjon ble sendt til Kongen i København for å klage på forholdene.

er myndugleikatrúgvur og ósjalvstøðugur

hevur ein spakføran kropsburð

er autoritetstro og

uselvstendig

har et avdempet kroppsspråk

Noen ganger kan denne dikotomien mellom stille og utadvendt få sitt uttrykk i historier der en stille færing får sin hevn over brautende danskers undervurdering. En variant er når en færøysk studerende blir oppfattet som taus og dermed litt dum av studiekameratene på et dansk studiested. Fortellingen, slik den ble fortalt til meg, slutter triumferende når karakterene blir kunngjort og danskene ser at færingen var smart allikevel. Akkurat denne utgaven fikk jeg faktisk fortalt tre ganger i løpet av feltarbeidet mitt. Noe jeg vil si er en variant over samme tema er Ruths utsagn om at færingene ofte går foran danskene i jobbkøene nede på fastlandet. Danskene kan ifølge henne ikke tro det er sant, for de tror alltid at færingene er late og bortskjemte. Men arbeidsgiverne vet bedre, nemlig at færingene er de mest hardtarbeidende hendene de kan finne. Her blir hardtarbeidende / nedlatende en dikotomi rent situasjonelt.

I samme genre er motsetningsparet sinne / sinnsro. Et interessant fenomen som bør nevnes i denne sammenhengen, er den færøyske institusjonen *rukka*. Antropologen Daniel Gaffin gjorde i 1983-1984 feltarbeid i Færøyenes sydligste bygd, Sumba på Suduroy. Han skriver om den populære sporten med erting (arging) av en utvalgt person for å se om han²¹ klarer å forbli rolig. Å bli sint i en slik situasjon gjør deg til en *rukka*. Det er opplagt at dette er et veldig lite heldig stempel å få.

A salient, if not primary, feature of social differentiation in the community – perhaps second only to kinship – is along the lines of who is good or bad at controlling their anger. Faroese male personality, as I demonstrate below, is very much conceptualized as the degree of one's equanimity. (Gaffin 1995: 150)

Gaffin konkluderer med at “Not becoming angry is top priority in Faroese social life” (1995: 155). Fenomenet arging nevnes også av klasse 1HHA i deres rikholdige og mangfoldige oppramsing av det typisk færøyske: ”Hetta er tann føroyska tjóðaritróttin” – dette er den færøyske nasjonalidretten (1999:13), riktignok i parentes bemerket etter kapproing og fotball. Ingen av mine informanter nevnte arging spesielt, men så kom heller ingen av dem fra Suðuroy. Likevel mener jeg at Gaffins analyse av det færøyske samfunnet kan være brukbar i denne sammenhengen.

²¹ Det er visstnok alltid en han.

Ebba fortalte meg en historie der sinne tematiseres:

I: Du har snakket litt om at en typisk færing, det er en litt stille person, og det er det mange som har sagt til meg, at man har sånn en kontrast til danskene som man oppfatter som en mer pratsomme, og mer –

E: Mhm

I: Men jeg har litt vanskelig for å få tak i, syns man det er positivt eller negativt, å være stille og rolig? For det kan være begge deler. Hva synes du?

E: Noen gange er det positivt.

I: Ja

E: Jeg har faktisk lige kommet hjem fra ferie, nå i forgårs, minn mann og jeg, vi var på de kanariske øer, Fuerte Ventura, det ligger lige ved siden av Lanzarote. Der var det også mange dansker i det der rejseselskab som vi var. Og så var det en episode hvor vi sku– først, da vi kom, som var det en bil vi skulle leie, for vi skulle være der i syv dager, så vi kunne kjøre litt rundt. Og så kom der en mand til hotellet og hentede oss, og kørte oss til den der plass hvor, til det her utlejningsfirma, hvor det lå. Og så kom det to dansker med også, for de hadde også leiet en bil – skulle ha sin bil. Så kom vi der til, de snakket ikke så godt engelsk, så de snakket spansk. Og så blev vi da klar over, at vi skulle ha et eller annet papir, der vi hadde fået av guiden, lige før vi kom, for at de kunne se at vi var oss, og hvor vi boede, og sånt noe. Og vi, vi hadde tilfeldigvis vores med, ikke at vi hadde tenkt over det, for vi hadde slet ikke fået vite av guiden, at vi skulle ha det med. Nå... Vi var så glade, vi hadde det med. Men, spesielt den ene av de her dansker, han blev så fullstendig rasende, og flippet helt ut der, og skelte den her span –

I: spanske

E: Ja. Arbejder ud, for ingen hadde sagt det til dem, at de skulle ha det der papir, og om det her ikke var Hertz, du ved – utlejeservicen, og hva det her var for en standard, og bla bla bla. Og de tog – ikke to minutter, de blev kørt tilbage til hotellet, det tok ikke to minutter, det her lå i samme gade, å komme tilbake til hotellet, og da blev jeg – Jeg tenkte på det baktefter, jeg blev litt flov, og tenkte – bare de ik – ”nå tror de vi er dansker vi også”, og –

I: (latter)

E: Og så tenkte jeg så også, men hva er – hva er meningen i at nå kommer man ned på ferie bare for en uke, og så skal man til at få højt blodtrykk bare for en sånn lille –

I: Liten ting

E: Ja, som nok skjer fordi, det er en annen kultur, de har en annen levevis enn vi, og danskerne, det hele er meget organiseret og – De er kanskje litt mer la-la, spanjolerne, ik? Og så tenkte jeg at – Det var skide irriterende, det ville også vært irriterende for oss, hvis vi ikke hadde hatt det der papir, men – jeg synes ikke det var noe å – det var ikke all verdens undergang, altså. Da syntes jeg det er mejet stor kontrast kommer opp, altså. Da tenkte jeg nemlig at det er mejet stor kontrast mellom færingar og dansker. (8)

Ebbas brukte denne fortellingen dels for å illustrere med en situasjon der hun hadde blitt klar over sin egen etniske identitet ved å få den stilt i kontrast med andres. Dels fortalte hun for å

understreke det uønskete ved å assosieres med dansker og deres altså tidvis uheldige oppførsel. Den danske turistens raseri opplevdes som unødvendig og upassende av Ebba. Det fikk henne til å føle at det var en grunnleggende forskjell på henne som færing og den sinte mannen som danske. Hun ble så og si mint på stereotypene om hvordan de to folkene er og ikke er. Ebba kunne ikke se hva i situasjonen det skulle være å ta sånn på vei over. Som hun formulerer det var det ikke noe å få høyt blodtrykk av i alle fall. Den danske hissigheten ble særlig malplassert når den ble satt i kontrast til den spanske lokalbefolkningen, som min informant oppfattet som mer avslappete ("de er kanskje litt mer la-la, spanjolerne, ik?"). Episoden får ekstra dybde i ettertid ved at min informant bekymrer seg for om spanjolene setter henne i samme bås som de andre turistene. Hun vil ikke skjæres over samme kam som de hissige danskene.

En annen av mine informanter forteller en lignende historie for å illustrere at hun tross all sin danskhet (etter å ha bodd det meste av sitt liv i fastlands-Danmark), noen ganger kan føle forskjellen.

B: Fordi at – altså, hvis jeg skal klassifisere en dansker, hvis man sitter og snakker om dansker, så sier jeg alltid at dansker, de er alltid stressede, og de alltid – brokker seg alltid, og det er intet – selv om de får serveret ... alt i hoved og røv, de får alt, hva? Så beklager de seg likevel. Og, det – intet går hurtig nok. Og står man i køen nede i indkøbssenteret i Danmark, og har måske et lille barn med, der måske sier en lyd, eller et eller annet, så blir de straks sure, de brokker seg: "humfhumfhumf". Og det er i alle fall ikke meg. Nei, hva? Det sier jeg faktisk er dansk. Og så når jeg sitter her, så sier jeg faktisk at jeg er dansk, men jeg er slet ikke så dansk. Hva?! Det er faktisk litt underlig! Det henger ikke riktig sammen! (5)

Flere av informantene brukte det danske begrepet å brokke seg for å forklare hvordan dansker oppfører seg. Dette oversettes sannsynligvis best med det norske å klage, eller å mase. Det assosieres noe grunnleggende negativt i det færøyske samfunnet ved å vise slike følelser. Som Gaffin har vist er idealet å være avbalansert i alle sammenhenger. Opphisselse er usosialt. Helt sentralt i mine informanternes framstillinger av det danske ligger det en form for forestilling om dansker som støyende. De er utadvendte, de er arrogante, de "brokker seg", og de til og med "flipper helt ut". Alle disse egenskaper må sies å være egenskaper som i vil passe dårlig inn i det færøyske samfunnets fokus på likhet og likevekt både på et personlig og et sosialt plan. Særlig sinne er en "hypercognized" (Gaffin 1995:150) emosjon i den færøyske diskursen. Sinne egner

seg dermed svært godt som grensemarkør mellom de to gruppene færinger og dansker. Sinthet blir på en litt annen måte enn hvalfangsten et symbolsk tegn som holdes opp som eksempel på de store forskjellene informantene føler det er på færinger og dansker.

Min informant Ruth fortalte om sine slektninger som hadde flyttet til Danmark at de kunne være ufordragelige å ha på besøk²². Hun mente at slike som hadde gjort dansker av seg nesten var verre enn danskene selv. De ”brokker seg” fra første skritt de tar på land, over at alt er så dyrt og at alt er så dårlig. Ruth beskrev at hun hadde sittet og svelget alt for mye, men på dette hadde hun måttet ta bladet fra munnen: ”Prisene stiger da her som alle andre steder!”. Ruths indignasjon skriver seg fra en ide om at man skal være ydmyk og ganske bokstavelig talt stille når man er gjest i et land. Det gjelder da tydeligvis også færinger som på noe vis ikke er færinger lenger. Å klage over det som tidligere var ens landsmenn – på ”utlendingevis”, det var tydelig provoserende for Ruth.

Færøysk og dansk

Avslutningsvis i dette kapittelet vil jeg nå prøve å sette opp et foreløpig skjema over hva færinger oppfatter å være innenfor og utenfor færøysk kultur, altså hva de anser å være typisk færøysk og typisk dansk.

Færinger	Dansker
lever i nærhet til naturen	lever et urbant liv
lever i pakt med naturens rytme	stresser
spiser tradisjonskost	spiser fast-food
har naturaliehusholdning	handler på supermarkeder
stille	støyende
beskjedne	selvhevdende
hardtarbeidende	nedlatende

²² Historien må sies å tilhøre gruppe 2 i fortellingene om de utflyttede færinger – se side 34.

beherskede

sinte

tålmodige

utålmodige

Det som umiddelbart faller en i øynene når man setter opp en slik liste, er at skillet mellom færøysk og dansk like gjerne kan illustreres med bildet av ruralt liv satt opp mot urbant. Man kan se det som en kontrast mellom bygdelivet som står i kontakt med tidligere tiders levesett, og det moderne storbylivet. Danmark er den linsa færinger ser resten av Vesten gjennom (Andreassen 1996:81), og København er det færinger flest forbinder med Danmark. Den danske anonymiteten og upersonligheten som informantene ofte refererer til ser ut til å komme fra en idé om storbylivet. Intervjuet med Ebba ble avsluttet på denne måten:

I: Men du synes det er positivt å være færing, likevel?

Ebba: Ja, jeg synes det er positivt at vær færing, vi har noen gode verdier, med familie og sånt der, med familiebånd, og – man holder meget på sine venner, også de man hadde da man var barn, selv om jeg også har fått nye venner. Ja – jeg har en søster, jeg er meget tet knyttet til henne. Det er ikke sånn som – man bor der – i storbyen, og man er ikke så tett – som man ser i amerikanske filmer, det tror jeg lett blir ensomt. Det er godt at ha noen at bekymre seg for. Man tenker på hver dag og sånt noe. (11)

Marianna fortalte om et familiemedlem, som etter at hennes mann døde var blitt sittende alene igjen i København. Denne kvinnen hadde plutselig innsett at det å bo i en by betyr at man ikke er kjent som helt individ for sine omgivelser. Hun hadde fortalt Marianna at det hadde vært forferdelig å oppdage, at hennes naboer jo selvfølgelig ikke visste om hennes mor i en annen Københavnsk bydel, som også døde.

Marianna: (...) Og plutselig, så gikk det så klart opp for henne, hva det betyr, hvor aleine, man kan bli. Når man opplever at ens identitet ikke er kjennede for noen andre. (8/30)

Mange informanter snakket om det på en gang positive og negative ved at alle kjenner alle – både på Færøyene generelt, og mer spesifikt i for eksempel Tórshavn. De tette sosiale båndene ble debattert, og funnet problematiske. Men alltid ble også trygghetsaspektet fremhevet, og gjerne

framhevet som en av grunnene til at informantene hadde valgt å bli boende på Færøyene.

Dikotomien mellom færøysk og dansk blir altså særlig sterk av at det stereotypisk danske oppfattes som urbant. Flere av informantene mine så dette, som tidligere nevnt, selv, og kommenterte det:

Ebba: Men du har jo også vestkysten i Danmark, som er meget forskjellig, og som jeg tror er like meget forskjellig fra København som Færøerne. (...)Ja, det er måske fordi jeg har boet i Ålborg, på Nord-Jylland, og jeg har også arbeidet som sykepleierske der. Og når man arbeider som sy – så kommer man jo også inn i hjemmene til gamle mennesker, som er like så – alminnelige som – som kanskje har de samme verdier som gamle mennesker på Færøerne. (10)

Man kan argumentere for at et slikt skille også er et moralsk skille, der færingene blant annet ser på seg selv som forvaltere av gamle, verdifulle skikker. Det er de som står nærmest naturen, og sine egne familier. Det er de som representerer det avbalanserte og fornuftige. Danskheten representerer fart, frihet og kreativitet, mens det færøyske representerer avslappethet, trygghet og vane. Begge deler kan tolkes både positivt og negativt. Sikkert er det i hvert fall at danskene kommer dårlig ut når stereotypen om deres folkepersonlighet blir satt opp mot ideen om den typiske færingen. Bildet av den typiske færingen er ikke unyansert, men i alle fall hakket mer sympatisk. Identitetskonstruksjoner er forenklinger av kompleksitet, og det er naturlig at forenklingen er sterkere jo lenger unna selvet man kommer.

Jeg har inntrykk av at dette også får mer vidtrekkende konsekvenser enn at færingene har generelle fordommer mot sitt broderfolk i sør. For disse dikotomiene ble like gjerne nevnt når samtalen kom inn på politikk som når informantene og jeg snakket om familieforhold og de nære ting. Informantene mine understreket gjerne at "alle er forskjellige" eller lignende, nærmest for å dempe det uvennlige inntrykket det kan gi å snakke i stereotyper. Like etter kunne de servere meg ganske detaljerte beskrivelser av hva det danske "er". Jeg mener at disse forestillingene er høyst virksomme, selv om brukerne vet at de er forenklinger. Motsetningsparene er så tydelige og sentrale at jeg tror de vil være betydningsfulle også for generelt verdenssyn og for eksempel for politiske valg. Jeg vil anta at bruken av slike stereotyper og symboler som de jeg har skissert her også sannsynligvis vil ha konsekvenser for den enkelte færingens selvilde. Jeg vil også anta at

disse dikotomiene sannsynligvis vil ha konsekvenser for løsrivelsesdebatten på Færøyene. Grensemarkørene, som ”rolig” og ”sint” kan rett og slett ha effekt på hvorvidt færinger ønsker å beholde det såkalte riksfellesskapet med Danmark eller ikke. De symbolske tegnene gjøres i høyeste grad politiske, i og med at den (positive) færøyske levemåten oppfattes å bli behandlet dårlig, og dermed anses å ha behov for beskyttelse fra, den (negativt ladete) danske kulturen.

I dag har de betydning for opprettholdelse av nasjonene som grupper, mens i morgen kan de få konsekvenser for opprettelsen av nasjonene som to ulike stater.

Konklusjoner

Det er helt tydelig at forståelsen av danskhet er sentral for forståelsen av færøyskhet for mine informanter. Det er vanskelig å si om dette kan være et kulturelt trekk som kommer av at Færøyene er et lite land, eller om det kommer av at kontakten med dansker og ”danskhet” er så sterk. Jonathan Wylie skriver i boka ”Ring of dancers”:

Faroese self-recognition has always been complicated. On the one hand, it is of an immediate, unreflecting sort: how do we know our homeland, and how do we know each other? But it has also depended on recognizing others – principally Danes – not only as different from Faroese but also as members of the Faroese world. Thus to be Faroese has entailed a reflected sort of self-recognition – a trick of seeing oneself in outsiders’ eyes, or through outsiders’ institutions. (Wylie og Margolin 1981: 131)

Nasjonalitet og nasjonalisme handler både om inkludering og ekskludering. I mitt materiale ser det ut til at ”de andre” i det færøyske kulturelle landskapet først og fremst er dansker. De tjener som eksempel både på hva ”vi” ikke er, men også som eksempel på hva ”vi” ikke *bør* være.

Å være færing er å være meg

I de to foregående kapitlene har jeg tatt for meg mine informanternes forhold til nasjonsbegrepet, og deres forhold til kontrasten mellom det å være færøysk og det å være dansk. I dette siste analysekapittelet skal jeg prøve å beskrive en tredje side ved informantenes skildringer av seg selv som færing: Forestillinger om individualitet, og om den motsetningen som oppstår når en slik individualisme skal kombineres med gruppetilhørighet. Med termen individualisme mener jeg et teoretisk eller praktisk fokus på det individuelle, altså på det enkelte menneske. Et slikt fokus vil i denne sammenhengen stå i opposisjon til å vektlegge gruppa.

I intervjusituasjonen virket det som om den helt reelle opplevelsen av å tilhøre en gruppe, ikke var noe informantene hadde et uproblematisk forhold til. Mange av informantene svarte på spørsmålet ”hva er det som er typisk færøysk?” med å understreke at man ikke kan skjære alle over en kam. De innvendte for eksempel at alle mennesker er forskjellige, eller at det ikke var alt færøysk de kjente seg igjen i. Flere av informantene mine ga altså uttrykk for at de følte seg ubekvemme med å settes eller å sette andre i en bås av ”færing”. Dette til tross for at de nettopp hadde uttalt som en selvfølgelighet at de var akkurat det. Et typisk eksempel er Ebba:

I: Kan du si noe om hvordan du er færøysk? På hvilken måte?

E: Hvordan? Eh... på hvilken måte, eller?

I: Ja, hva er spesielt færøysk med deg?

E: Med meg? Altså... Færing er jo veldig forskjellige også, men det er kanskje noen typisk trekk, som man har, selv om man også har andre trekk, altså... (3)

Jeg ser denne innledende vegringen, og de nærmest prinsipielle protestene, som uttrykk for at informantene i utgangspunktet ikke synes det er riktig å kategorisere individer så enkelt som etter nasjonalitet. Respekt for enkeltmennesker tilsier jo at man skal møte dem som mer enn deler av ei gruppe. Det er også mulig at dette er en semi-obligatorisk del av den talegenren som aktiveres når det er snakk om nasjonalitet. Det kan hende at selve det nasjonale i dagens færøyske kulturelle landskap rett og slett har en problematisk klang. Om det er slik at å beskrive en nasjons egenart har blitt en belastet talegenre, kan en løsning på problemet bli at unnskyldninger av selve genren blir en genrekjennetegn.

På den andre siden var det ingen som verken benektet at de var færøyske, eller benektet at det fantes noe typisk færøysk. Et annet eksempel er Marianna:

I: Den forrige informanten jeg hadde, jeg spurte om det var noen forskjell, på for eksempel dansker og færing. Og han svarte, at ja, det var det. Og så hva er det – men det var vanskeligere å si!

M: Jeg tror også det er vanskeligere å si, for jeg har ikke vært danskere. Jeg har boet i Danmark, men jeg har vært en færing i Danmark. Jeg har aldri vært Danmark. Jeg kjenner ikke de kulturelle måter. Ka betyder kulturen for meg, hva den betyder for en dansker, det kan aldri sammenlignes. Det tror jeg ikke.

I: Nei. Det har ikke noe stoff.

M: Nei, det har ikke noe matematisk stykke, det kan man ikke. Selv ikke mellom meg, og en ung mann, som er færing. Det er ikke en som er ens. To som er ens. Så det er alltid forskjellig, ut fra den bakgrunn som man kommer fra. Trur eg. Da kommer man også inn på identiteter. Hva identiteter betyder. Den er jo så forskjellig. Som den vil være. Og den er også foranderlig, hvor vi er. (1)

Poenget for de av informantene som kommenterte det typisk færøyske på denne måten, var å understreke at de ikke virkelig tror alle færing er alltid er slik eller slik. Men at *mange, oftest* er sånn eller sånn. Det er mulig at det er lett å plassere fremmede mennesker med slike enkle beskrivelser som nasjonalitetsstereotypene gir, mens man når man skal beskrive seg selv føler behov for mer nyanserte begreper, flere gråtoner. I alle fall ble innvendingene mot stereotypene sterkere jo nærmere samtalen kom individnivå.

Informantene mine prøver å passe inn sitt eget jeg i en gruppe som de vet, eller tror, at de skal ha noe til felles med. De har en ide om det færøyske, og de anser seg selv som færøyske. Men de må også få dette til å fungere i samsvar med et videre selvilde og verdensilde. Å tilhøre en gruppe, er å hevde en viss grad av likhet med andre i gruppa (Oring 1986:24). Nasjonal tilhørighet er basert på at man, i det minste på et ideplan, anser seg å ha en god del til felles med andre som hevder samme nasjonalitet. Dette innebærer til en viss grad en midlertidig ignorerings, eller i det minste en situasjonell underkommunisering, av ulikheter. Individets unike egenskaper blir underspilt til fordel for de egenskaper som regnes for å høre hjemme i gruppa. Dette kan oppleves som en kontrast til det som oppfattes som individets prinsipielle unikheter og ens personlige egenart.

Jeg møtte flere forskjellige strategier for å overkomme det motsetningsfylte i at man skal være et

individ, og at man føler seg som grunnleggende tilhørende en stor gruppe mennesker. Jeg skal her prøve å presentere noen av dem.

Hans Andrias

Hans Andrias har arbeidet som maskinmester på trålere hele sitt liv. Han har reist på mange hav, og har jobbet sammen med arbeidskollegaer av mange forskjellige nasjonaliteter. Jeg spurte:

I: Kan du si noe om hvorfor du er færøysk? Hvorfor er det du er færøysk?

Hans Andrias: Hvorfor jeg er færøysk! Altså, jeg er – hvorfor, Jeg tror at – Jeg er færøysk, altså, nå kan jeg godt lide at bo på Færøerne, og vi har det med – og kulturen. Jeg er sådan innstillet, og jeg har reist mejet. Og nå har jeg mitt arbejde her, og familien. Men jeg jeg kunne godt, for eksempel, jeg sto i land nu: Hvis jeg hadde fått et godt arbejde i Norge eller Danmark, eller i Canada – jeg har været mejet i Canada også, sejlet mejet, det glemte jeg at sige, i New Foundland også. Det kunne jeg sagtens også, nå blev jeg bare færøysk – nå kan jeg lige, meget med vores mentan, og det her med at kunne ta ut og fiske – det kan man sikkert i Norge også, men, på den annen – jeg har mine venner og kamerater og jeg har mine børn her, og det der, ik? Selvfølgelig, jeg har en datter, der bor i Danmark, også, men – Det er derfor man bliver Færøysk, ik? (sukker). Nå går jeg mejet og fisker laks og sånt noget i min fritid, fjellfiskeri, og, gå i naturen, det kan jeg sikkert også gjøre i Norge, men – du har dine kamerater, og sånt noget, det er ligesom, du skal bygge deg et – Jeg kunne sagtens boet i ethvert annet land.

I: Ja.

H: Det er inget problem. Jeg har boet syv år i Grønland. Fra jeg tok ut fra Færøerne og til jeg kom hjem igjen, hva. Syv år på en gang på Grønland. Og så flyttet jeg til Færøerne igjen, hva, det er et stort problem. For alle mine kamerater, de var gifte, og de var væk, og – Jeg tror, fra man tok til Gr og til bake igjen, så tror man det er det samme, det er det ikke, det er ikke det samme.

I: Nei, det er det ikke.

H: De hadde fået børn, de var blevet gifte, og noen sat uten arbeid, og –. Men jeg er færing, altså. Det vet jeg ikke om er lige – tsk! Dra ut og fiske båt, og – som jeg også kunne gjøre andre steder, og jeg har, som man sier – min familje, og – det er svært at sige det på den annen måte. På noen annen måte kan jeg ikke si det – derfor er jeg færing. For det annet kunne jeg godt ha været nordmand, altså, elller måske New Founlender. Men det er fordi, jeg har det som ska være her, det som er mit behov, det har jeg her hva. Så bliver man lige færing. Det er liksom, en annen færing, han kan ikke lige at bo i Tórshavn. En som bor i en lille bygd, en som bor i en småbygd, hvorfor bor i den lille bygd, hvorfor? Det er fordi han har *sitt*, i den lille bygd, han vil gjerne være der, ik?

I: Ja

I: – kommer du fra Tórshavn?

H: Ja, jeg kommer fra Tórshavn, jeg kunne heller ikke tenke meg at bo noget annet sted i

Færøyene uten Tórshavn

I: Nei

H: Sann er det også, hvis jeg snakker med en som kommer fra en lille bygd, hvis jeg snakker med en som kommer fra Gøta, hvorfor er han Gøtamann, det er fordi han har *sitt*, sin familie og sånt der. Derfor tror jeg også det er man blir færing, ik? (2)

Hans Andrias mener altså at det er litt tilfeldig at han er færing: ” For det annet kunne jeg godt ha været nordmand, altså, elller måske New Founlender.”. Riktignok kommer han opprinnelig fra Færøyene, men det virker som om Hans Andrias ser nasjonal tilhørighet som en åpen kategori, og at det burde være mulig for ham å bytte underveis om det skulle passe seg slik. Altså, at det ideelt sett er hans eget valg at han er færing. Jeg spurte ham om han følte at den færøyske identiteten hans ble tydeligere når han var blant mennesker av så mange andre nasjonaliteter. Dette svarte han sterkt benektende på. Ute på havet tenker man i følge Hans Andrias ikke over hvor folk kommer fra. Der er det arbeidet som står i fokus:

Hans Andrias: Men arbeidsmessig sett, er det – Jeg har arbeidet sammen med mange dansker, særlig på Grønland. Det er masse av dem her, og også på Grønland. Jeg har været sammen med mange av dem. Og – så – det – eneste, som vi er forskjellig er kulturen, men da vi arbeidet sammen, da er vi – på like fot, alle sammen. Det har jeg – visst det, på Grønland, jeg arbejdede sammen med dem på Grønland.

I: Mhm.

H: Det var flere nordmenn der oppe, jeg arbeidede sammen med dem, det var i ni og halv treds. Jeg arbeidet sammen med dem, enkelte nordmenn. Men det er nå det. Så er det – vi kommer, nordmenn kommer sammen, de har jo en felles holdn – altså, de kommer sammen, og færingar og dansker kommer sammen. Det er like det vi har at færingar, vi skal spise, og nordmenn skal spise deres mat og islendinger. Men når vi kommer sammen på arbeide, da tror jeg vi er nøyaktig samme – ens. (15)

Hans Andrias mener at det kanskje kunne være mulig å bo på Jylland eller på Vestlandet i Norge. Dette fordi det er områder han tror naturen har noe av det samme å by på som han synes er verdifullt i den Færøyske naturen. Det gjelder fiskevann, fjell og fjorder. Han medga også med et smil at han var på god vei til å bli Grønlender da han bodde der så lenge. Likevel konkluderer han til slutt med at det ikke kunne gått:

H: ja – jeg har aldri blevet (smiler) Ja, det var like ved – det var like ved at – jeg kan godt sige, måske – jeg bliver aldri Grønlender, men det var like ved. Altså, jeg kan godt like at være der oppe, hvis det ikke var for – familien, jeg kan godt like å være der, drive med jakt, og det der. (2/10)

Familien er altså det som til syvende og sist holder ham igjen. Det gjelder både den praktiske siden med hvor han velger å bosette seg, og det gjelder det mer vagt emosjonelle ved å tilhøre landet sitt og å velge å være færing. Det er tydelig at Hans Andrias har et ideal om at man skal være et fritt individ, og at livet er noe man velger hvordan og hvor man skal leve. Han mener at han velger den færøyske gruppetilhørigheten på individuelt grunnlag.

Det kan se ut som om Hans Andrias i løpet av intervjuet med meg prøver å argumentere seg selv løs fra sitt eget nasjonsbegrep for å kunne hevde sin eksistens som et selvstendig velgende, fritt individ. Tilsynelatende går han i ring, i det han til slutt lander i en innrømmelse: Han kunne vanskelig ha klart seg uten den færøyske naturen – eller en tilsvarende natur. Men et annet lands natur ville ikke ha kunne gitt han den ønskede nærheten til familien og venner som jo bor på Færøyene. Så hvor fritt er da Hans Andrias' valg? På den andre siden, han er tydelig fornøyd med det valget han føler han har gjort. Om det er reelt eller mer på det diskursive plan, ser det ut til at Hans Andrias' forståelse av sin nasjonalitet gir han det nødvendige rommet for individualitet.

Ebba

Ebba er 30 år gammel. Hun er bosatt på Færøyene med sin familie, men har studert både i Danmark og i Latin-Amerika. Hun sier hun er glad i å reise, og er opptatt av at man skal benytte anledningen til å reise mens man er ung. Det kan virke som om dette er en kjerneverdi for henne, og at det selvutviklende aspektet ved å reise er det som gjør det verdt anstrengelsen og pengene.

I: Er det noe du tror, at når man reiser mer rundt i verden, så blir man da likere hverandre? Rundt om i verden, etter som man får mer kontakt? Eller beholder man de forskjellene som har vært?

E: Ehm... Likere... Man kommer vel til å forstå hinannen litt bedre, og så til at.. se at det er okei å være forskjellige, altså... Men om man fullstendig bliver likere, det vil jeg ikke si at man bliver, likevel, fordi du... selv om man reiser, så bor man jo her, med de mennesker som er her, og de vilkår som er her, og...

I: Ja.

E: Den måte vi lever på her –

I: Så du synes ikke at du har blitt dansk, av å være i Danmark

E: Nei, det synes jeg ikke at jeg har blitt. Måske... det er kanskje noen ting jeg har blitt bedre til. Sånn kanskje blitt litt bedre til å uttrykke meg, kanskje har jeg blitt litt mere åpen, og så der... Men jeg synes ikke at jeg har blitt dansk, nei. Det synes jeg ikke.

I: Ja.

E: Jeg har boet i Sydamerika et år også, da jeg var sytten, atten år. De er også meget

forskjellige, de uttrykker seg med meget mere varme, og –

I: Mm. Så spennende. Hvorfor var du der, egentlig?

E: Jeg var utvekslingsstudent.

(...)

E: Eh... De er sådan mere spontane, og... men så er de også måske litt mere overfladiske. Mejet – De er mejet utfarende. Men jeg synes heller ikke man bliver som dem, selv om man bor der en tid. Men man tager måske noen ting med seg. (4)

Eller som Herder ville ha sagt det: ”Grækeren tilegner sig så meget fra ægypteren, romeren fra grækeren, som han har brug for; han er *mæt*, det øvrige *falder til jorden* og han eferstræber det ikke!” (Herder 1991:91, kursivering fra original). Identitet er ikke noe som er fastslått en gang for alle. Selvfølelse og selvoppfatning vil endres over tid, med sted og situasjon. Ebba kommenterer at hun kanskje kunne ha blitt annerledes:

I: Jeg trenger å komme vekk, det gjør jeg

E: Det gjør jeg også. Men jeg vet ikke hvorfor det har været sånn. Hvis jeg hadde valgt noe annet, da jeg var 17 år, hvis jeg hadde jeg hadde valgt tatt en eller annen utdannelse som hadde gjort at jeg hadde blevet der, jeg tror... Noen ganger har det noe med at... første gang du reiser, så. Enten så.. får du nok, eller så får du blod på tann, som man sier. Og jeg tror, det at jeg valgte å ta til (?) den gang, det er je... Jeg tror det formet meg mejet. I hvert fall noen verdier jeg skulle ha får at kunne leve her og ha et godt liv. Jeg husker at jeg ville snart ut å reise igjen, og så sa min mormor, at ”nå har du jo været der. For henne, så var det det, og så var det nok, altså. Men sådan var det slet ikke for meg, jeg ville gjerne se mer og. (7)

Det moderne ses hos Ebba som flokkmentalitet. Det er mulig hun rett og slett assosierer det moderne med for eksempel det å følge trender eller moter. Dette vil jo da stå i opposisjon til den ønskede individualisme. Individualisme er å ta et selvstendig fundert valg, og ikke følge strømmen. I Ebbas tilfelle er individualisme å dra ut, for så å ta sitt helt egne valg om å bli hjemme.

Bergtóra

Bergtóra er en ung og energisk kvinne. Hun har nylig flyttet ”hjem” til Færøyene med mann og barn for å starte sin egen bedrift, etter å ha bodd i Danmark i flere år. For Bergtóra er det viktig å være individualist. Dette uttrykkes ganske overraskende ved at hun karakteriserer seg selv som dansk i begynnelsen av intervjuet med meg:

I: Er du færøysk?

B: Ja.

I: Hvorfor er du færøysk, kan du si noe om det?

B: Altså, om jeg er færøysk som person, eller om jeg bare er færing?

I: Om du bare er færing

B: Jeg er faktisk mere dansk, end jeg er færing, vil jeg sige.

I: Som person, eller?

B: Ja. Mhm

I: Men dine foreldre er færøyske?

b: Ja, mhm

I: Men hvorfor er du mer dansk?

B: Fordi, at jeg er individualist.

I: Ja

B: Jeg tenker ikke sånn – jeg behøver ikke at eksistere i kraft av en gruppe. Jeg har ikke den der gruppementalitet som de har på færøerne. Men jeg synes det er svært at være individualist på Færøerne.

I: Ja

B: Ja, absolut. Derfor mener jeg at jeg skiller meg ut, fra mange færing.

I: Ja.

B: Mhm (3)

Bergtóra føler seg dansk når hun skiller seg ut fra andre færing på Færøene. Hun mener at hun er annerledes, i positiv forstand, fordi hun har mer selvstendige meninger og tanker enn andre. Færøene karakteriserer hun som stivt, trangt og begrensende:

B: Og jeg synes at den tyske kultur, som den var før hen i Øst-Tyskland, den passer nøyaktig på færøerne.

I: (ler)

B: Sempelthen. Ja! Ja, fordi at du skal helst tenke som de andre, og du skal helst ha det samme på, som de andre – og ehm.. Hvis du ikke gjør det, så får det konsekvenser, som det alltid gjør i sådane små samfund. Og det er simpelthen så hårdt at skille seg ut.

I: Hva slags konsekvenser kan det være, da?

B: Ja altså, at folk snakker om en, eller utstøter en eller – sier hun, er bare for mejet – hva? Og spesielt hvis man tror, noget om seg selv, så er man alvorlig galt på den, hva? Sånn mener jeg det er på Færøerne. Derfor synes jeg, at det er svært. (3)

Den individualismen som Bergtóra omtaler som danskhet kan karakteriseres som en form for fritenking eller kreativitet. Bergtóra mener at det færøyske næringslivet er for gammeldags og lite nyskapende. Her ser hun at hun kan komme med noe positivt. Hun nevnte flere ganger at hun ønsket å bruke den utdannelsen hun hadde fått og de erfaringene hun hadde gjort i Danmark til

noe positivt ”hjemme” på Færøyene. Men Bergtóras danskhet har også grenser:

I: Men er det – nå er det jo på en måte litt annerledes, for du er jo både dansk og færøysk. Men er det – for det er jo noe færøysk med deg også, du er jo ikke bare dansk?
 B: nei, det merkelige ved det, er at når man bor i Danmark, så er man færing, Så er man så mejet færing, hva?! Så er man slet ikke, overhodet ikke dansk, neineinei, og alt det der, hva? Så er man kommet tilbake til Færøerne så føler man slet ikke at man er så færøysk, som man troede at man var. B: Fordi at – altså, hvis jeg skal klassifisere en dansker, hvis man sitter og snakker om dansker, så sier jeg alltid at dansker, de er alltid stressede, og de alltid – brokker seg alltid, og det er intet – selv om de får serveret ... alt i hoved og røv, de får alt, hva? Så beklager de seg likevel. Og, det – intet går hurtig nok. Og står man i køen nede i indkøbssenteret i Danmark, og har måske et lille barn med, der måske sier en lyd, eller et eller annet, så blir de straks sure, de brokker seg: ”humfhumfhumf”. Og det er i alle fall ikke meg. Nei, hva? Det sier jeg faktisk er dansk. Og så når jeg sitter her, så sier jeg faktisk at jeg er dansk, men jeg er slet ikke *så* dansk. Hva?! Det er faktisk litt underlig! Det henger ikke riktig sammen! (5)

Det kan se ut som om Bergtóra bruker beskrivelsen av seg selv som både dansk og færøysk som en strategi for å kunne se seg selv som et sammensatt menneske. Nasjonalitetsstereotyper er fleksible, men vil ikke alltid strekke til, kanskje særlig i beskrivelsen av en selv. Da tar altså Bergtóra og Ebba begge fatt i en annen nasjonalitet de kjenner godt til, for å forklare at de er litt på den ene måten, litt på den andre.

Jeg tolker Bergtóras vurderinger av hvorvidt hun er dansk eller færøysk som et uttrykk for i hvert fall to ting:

For det første har Bergtóra levd en stor bolk av sitt liv i Danmark. Det er ikke overraskende at man i en slik situasjon opplever å ta til seg nye og ”fremmede” vaner, ideer og væremåter. Bergtóra opplever det klassiske sjømannsdilemmaet: mennesker som reiser mye opplever å føle seg litt utenfor alle steder, både der man opprinnelig hadde sitt hjem, og på de nye stedene. Når hun kommer ”hjem” oppdager hun at utenlandsoppholdet har forandret henne. Hjemme er ikke så hjemlig lenger.

For det andre er det tydelig viktig for Bergtóra å være individualist. Hun er selvstendig næringsdrivende og ei dame med ”bein i nesa”. Noen ville kanskje i en slik situasjon velge å stille seg utenfor gruppa. Bergtóra kunne ha hevdet at det færøyske ikke var viktig for henne,

eller at det at hun er færøysk er en formalitet. Hun velger en annen strategi, som jeg vil anta at kan ligge en del færing og dansk-færing nær. Hun velger å bruke sitt i overført betydning dobbelte statsborgerskap til å få fram et mer nyansert bilde av seg selv enn det som hadde vært mulig som "bare" færing. Det at hun er færøysk beskriver det ved henne som er nært naturen og familien. Dette er egenskaper som gjerne assosieres med tradisjonelle verdier og gamle – til og med "opprinnelige" samfunnsforhold. Det hun kaller dansk ved seg selv er egenskaper som jeg vil karakterisere som "moderne".

Disse forskjellige sidene ved Bergtóra kan virke motsetningsfylte, noe hun også selv kommenterer ("Det er faktisk litt underlig! Det henger ikke helt sammen!"). Tross dette: for meg ser det ikke ut som om dette resulterer i noen stor konflikt. En identitet kan ha mange nivåer, og enkelte selvmotsigelser vil vel heller være regelen enn unntaket.

En nasjonal "Gjør-det-selv"-pakke?

Orvar Löfgren har i en artikkel kalt "The cultural grammar of nation-building" beskrevet nasjonalismen som en gigantisk "Gjør-det-selv"-pakke (Löfgren 1993:217). Det kan være fristende å ta denne karakteristikken ned på et individplan også. Det kan faktisk virke som om informantene mine tenker seg sin nasjonalitet som en "pakke", der de velger å forkaste visse deler (som for eksempel hvalspising eller sjenethet), underkommunisere andre (som pietistisk barnetro) og framheve de delene av nasjonaliteten som passer på dem selv og som passer dem selv best.

Et eksempel på at informantene mine kunne ta det nasjonale byggesettet i bruk på de forskjelligste måter, finner vi i en pussig motsetning mellom Ebba og Bergtóras selvbeskrivelser.

Ofte legger offisielle nasjonale selvbeskrivelser vekt på ting som kan framstilles som eldgamle "tradisjoner". Slike selvbeskrivelser kan man finne i så forskjellige sammenhenger som i turistbrosjyrer, grunnskolepensja og konstitusjoner. Man vil for eksempel framheve mattradisjoner, litterær kanon, kunsthåndverk og lignende. Uansett, det er oftest nettopp tradisjonen som er poenget, altså at man (les: nasjonen som folk) har holdt på med noe i mange, mange år, og derfor har vunnet hevd på ekspertise – og / eller på et territorie. Unntak kan man

kanskje finne i reklameframstøt som Cool Britannia, eller finnenes turistsatsing på moderne design, selv om man kan argumentere for at også disse spiller på tradisjon, om enn mer skjult. Færøyene har i alle fall utvilsomt valgt å ha en aura av historie og av slekters gang ved seg, noe turistbrosjyrene klart vitner om. Om færøysk klesdesign skriver Ferðaráð Føroya på sin turistguide-nettside:

Færøsk tøjdesign er med på udstillinger i andre lande, og færøske unika er nået så langt som til modens nye hovedstad, New York. Traditionen er blevet tilbage i festdragterne med alle deres farver. Det spændende er, at færøske design er ved at bryde igennem på egne, frie betingelser, men som en ny og levende fortsættelse af en meget gammel erfaring²³.

Her vektlegges altså det flotte ved at det gamle får være med i det nye. Den offisielle færøyske turistinformasjonen legger svært mye vekt på natur og naturopplevelser, men skriver ellers mye om historie og historiske tradisjoner. Det er informasjon om gamle kirker²⁴ og bilder som viser tradisjonelle folkedrakter²⁵.

Men Ebba og Bergtóra vil ikke være tradisjonelle, kanskje selv ikke på denne måten. De vil være *moderne*. Hvordan løser så Bergtóra og Ebba problemet med å være både færingar og moderne unge kvinner? Løsningene deres har faktisk helt motsatt fortegn. Bergtóra ser danskhet som den moderne motsatsen til det gammeldagse færøyske, og velger derfor å kalle seg dansk, eller rettere, å karakterisere deler av sitt jeg og sin personlighet som dansk. Ebba derimot, ser sitt valg om å bli på Færøyene som det mest selvstendige – i motsetning til dansker hun har møtt som bare går i flokk, som ikke klarer å se ut over seg selv, og som dermed ikke er individualister. Ebba kaller seg verdensborger og færing på samme tid, og avviser danskhet som et moderne valg. Bergtóra ser sitt tradisjonelle, familiebundne jeg som færøysk, og sitt energiske, moderne jeg som dansk. For Bergtóra åpner det nasjonale byggesettet overraskende nok for å skjøte på fra andre ”pakker”. Ebba avviser først prinsipielt denne tanken, men innrømmer at det er mulig at man kanskje kan ta med seg det som er verdifullt i andres nasjonaliteter.

Ebba: Men jeg synes heller ikke man bliver som dem, selv om man bor der. Men man tager måske noen ting med seg. (4)

²³ <http://www.faroeislands.com/Default.asp?sida=707>, 10.09.05

²⁴ <http://www.faroeislands.com/Default.asp?sida=702>, 10.09.05

²⁵ <http://www.faroeislands.com/Default.asp?sida=699>, 10.09.05

En tredje informant valgte en selvdefinering som ligger nærmere turistbrosjyrens tekst. Súsan er 45 år gammel, og lever sammen med sin pensjonerte mann i Tórshavn. Hun arbeider på kontor, men tar også del i mannens fiske og fangst – først og fremst på kjøkkenet. Hun er opptatt av kunst og litteratur, men også – eller nettopp derfor – av gamle tradisjoner. Hun forklarte som sagt for meg at det hun ser som det beste ved å være færing, er nettopp det at man kan stå med ett bein i det tradisjonelle og ett bein i det moderne samfunnet. I Tórshavn syntes hun at hun fikk både storbyliv og enhet med naturens skiftninger. Det var for henne nettopp ambivalensen mellom det hun kalte to forskjellige verdener som gjorde det attraktivt å være færing og å bo på Færøyene.

En typisk færing, det er meg

Ikke alle informantene gikk inn i lange diskusjoner om hva de syntes om å være færing, slik som for eksempel Bergtóra. Noen problematiserte ikke dette faktumet overhodet. En slik rett fram selvbeskrivelse som færing fikk jeg for eksempel fra Oddvør. Hun beskrev en typisk færøysk kvinne som en som drakk lite, strikket mye, og var familiekjær – akkurat som henne selv. Dette kan ha noe med hennes generasjon å gjøre. Mange av de yngre jeg snakket med brukte sine foreldre eller besteforeldre (eller slekt ute på de små øyene) som eksempler på typisk færøyskhet. På den andre siden spurte jeg 30-åringen William om hva som var typisk færøysk:

I: Hva er en typisk færing, egentlig? Hva synes du, er typisk?

W: En typisk færing? Nei... .. det var svært [vanskelig]. En som går i arbejde hver dag, og så kommer hjem og slapper av, og så... går i byen en gang i mellom, og sånt noe også... (2)

Seinere fortalte William meg at han selv var en fyr som likte å ha det stille og rolig, men som også gikk ”i byen en gang i mellom”...

William og Oddvør er altså to fullstendig forskjellige mennesker, som begge ser seg selv som den typiske færing. Riktignok kommer Oddvør med et forbehold basert på kjønn – det er tydelig at hun synes at færøyske kvinner er noe helt annet enn færøyske menn. Det er fullt mulig at begge disse informantene ville godtatt hverandre som typiske representanter for færøyskhet. Likevel er det altså hos seg selv de henter karakteristikkene sine. En mulig tolkning av denne tilsynelatende lite oppfinnsomme nasjonalitetsoppfatningen, er at de har avvist individualitetskravet, og slått seg

til ro med å være det de anser å være ”vanlige”. Det er mulig å se dette som en førmoderne livsholdning. En annen variant ville være å det som en postmoderne individualitet. Om alle valg er åpne, vil alltid et av valgene være å gjøre det samme som sine foreldre (eller som ”alle andre”).

Begge disse informantene var ordknappe og nøkterne i intervjuet. Alle tolkninger av dem vil være synsing. Jeg vil likevel forsøke meg på en tolkning til. Jeg ser nemlig Oddvør og William som representanter nettopp for den frihet-i-bundethet som også de tre foregående eksemplene mine viser. Gruppetilhørighet er begrensende, men også frigjørende i den forstand at man innenfor rammene kan leve ut de sidene av seg selv som er relevante og ”passer inn”. William og Oddvør ser seg selv som fullstendig færøyske – faktisk nettopp helt typisk færøyske. Dette er de fornøyd med, og de lever derfor helt fint opp til det postmoderne kravet om selvrealisering. Det går an å være bare færing, og ikke føle at man går glipp av noe fordett.

Selvbilder kan sees som generaliseringer av opplevelse, og enkeltindividene her bruker altså seg selv, som færing, når de skal beskrive hva som er færøysk. Jeg tror ikke dette bare kommer av at de bruker det mest nærliggende eksempelet. For valget av eksempel gjør også noe med ”utvalget” av stereotyper som blir brukt. Det er en grunn til at sjømannskona Oddvør ikke snakker om alkohol som en sentral del av det superfærøyske. Det er ikke en del av hennes dagligliv. Men dette betyr på ingen måte at hun ikke er klar over det generelle kulturelle landskapet. Hun vet at det færøyske drikkemønsteret regnes for å være spesielt, og for eksempel svært annerledes enn det danske. Hun visste godt at mange regner dette for å være typisk færøysk. Jeg opplevde mange ganger at når de jeg snakket med gikk ”tom” for flere stereotyper i sin egen oppramsing, så kunne vedkommende nikke gjenkjennende til mine tillegg.

Individualisering

Med bakgrunn i mitt materiale, ser det ut til at et sentralt ideal i den færøyske kulturen i dag er å være individualist. Dette hevdes ofte å være et moderne trekk. Med moderne vil jeg da blant annet mene sosiokulturell tilstand av løsrivelse fra tradisjoner, tid/rom-kompresjon, økt mobilitet og spesialisering både økonomisk, sosialt og kulturelt, og et fokus på selvets realisering av sine muligheter (se for eksempel Johansson 1994:12). Jeg mener at det er lite fruktbart å se moderne mennesker som grunnleggende forskjellige fra førmoderne. Jeg mener en slik dikotomi

sannsynligvis vil tilsløre mer enn den vil opplyse. Det er kanskje snarere snakk om gradsforskjeller av fellesskap som gjør at dagens Færøyene sosialt sett ser annerledes ut enn et mer kollektivistisk orientert samfunn.

Individualisering har vært et stort tema for flere teoretikere som sysler med modernitet og postmodernitet. Jeg tenker her da særlig på Anthony Giddens og Zygmunt Bauman. De mener at individet har fått en helt ny rolle i det nye, postmoderne samfunnet²⁶ som er i ferd med å oppstå. Elementer som økonomisk globalisering, et mer åpent utdannings- og arbeidsmarked, og minsket betydning av gamle institusjoner som kjernefamilien, religionen og nasjonalstaten, fører til grunnleggende endringer i hvordan enkeltmennesker må forholde seg til verden. Det kan gi radikal tvil og eksistensiell angst (Giddens 1991:35ff) – eller mer positivt ladede fenomener, som en sterk grad av selvrefleksivitet. Moderniteten frambrakte individet, mens det postmoderne legger til en helt ny grad av autonomi for enkeltmennesket.

Individualisering i postmodernistisk forstand innebærer en utvikling mot et menneske som er helt løsrevet fra tradisjoner, fra stedbundethet og sosiale strukturer. Bauman og Giddens er på mange måter metateoretikere og framtidsprofeter, og deres teorier er muligens lite anvendelige til analyse av konkret folkloristisk empiri. Grunnen til at jeg tar dem fram her, er fordi deres ideer om hvor vår moderne verden er på vei, også har konsekvenser for den alminnelige oppfatning av hvordan verden utvikler seg. Det som blir viktig i min sammenheng, er at selve ideen om individualiseringen er levende i mine informanternes forestillingsverden. Individualisering er en del av det kulturelle landskapet informantene mine står innenfor. Individualismen kan kanskje ses som en forestilling i informantenes kulturelle landskap som på noe vis er dominerende, eller har forrang. Om individualisering faktisk finner sted i det økonomiske eller politisk-organisatoriske liv blir underordnet.

Grenser for individualisering?

Ideen om at folk er ubundet av sosiale strukturer og at individuelle valg og individuelt ansvar har større betydning i dag enn før, finnes uansett i vår kultur²⁷. (Krange 2004:61)

²⁶ Også kjent som late modernity, risikosamfunnet eller den flytende moderniteten.

²⁷ Norden ses ofte som en relativt enhetlig kulturregion. Jeg mener Kranges argumentasjon kan overføres på Færøyske forhold.

Olve Krange er en sosiolog som har forsøkt å bygge bro mellom postmodernisme og empirisk forskning. I sin doktorgradsavhandling *Grenser for individualisering* (2004) ser han postmodernistene Beck, Giddens og Baumans ideer om individualisering under ett, og diskuterer deres relevans for ungdomsforskning. Krange setter den postmoderne tankegangen opp som en kontrast mot tenkere som Pierre Bourdieu. Bourdieus begrepsapparat, som blant annet omfatter habitus og sosial kapital, har blitt kritisert for å være lite egnet for å forstå endring. På den andre siden kritiseres den postmoderne tesen om individualisering for å ha problemer med å forklare kontinuitet (Krange 2004:65). Krange ser ut til å velge et slags mellomstandpunkt for sin egen forskning: Han avviser det han kaller et voluntaristisk perspektiv (altså det postmoderne perspektivet) på selvet og identiteten, men foreslår å se på om individualiseringen kan fungere som en kulturell ressurs som ungdom kan ta i bruk i overgangen mellom barndom og voksen alder (Krange 2004:66). Tilsvarende påstår jeg altså at det er individualiseringstanken som ligger til grunn for mine informanternes selvbeskrivelser.

Individualisering kan både være et ideal og et skrekksenario. Ella Johansson skriver:

”Individualism kan stå för egoism, småborgerlighet, utarming och alienation såväl som för frihet, humanism och ett fullkommande av människans latent natur.” (1994:57). I forrige kapittel presenterte jeg en del tanker informantene har om det positive i at færingar holder fast på familieliv og andre tradisjoner som kan oppfattes som kollektivistiske. Det at enkeltmennesker har øket bestemmelsesrett over egne livsvalg, kan i slike sammenhenger oppfattes som svært negativt. Lokalsamfunn oppløses når unge mennesker flytter ut av bygdene i søken etter et mer komfortabelt liv for seg selv. En del av dette kulturelle landskapet er også en idé som etter hvert har fått lange tradisjoner i vår del av verden, en versjon av ideen om ”gode gamle dager”: ”Vårt århundrade har ymnigt bygg upp idealiserade fantasier om livet i traditionsbundna småstäder” (Berman 1990:57).

Tross disse tingene, som flere av informantene snakket om, mener jeg likevel at individualiseringen først og fremst må ses som et ideal, altså noe informantene opplever som positivt og noe å strekke seg etter. Informantene ønsket stort sett klart å framstille seg selv som individualister.

Krange skiller mellom tre nivåer av individualisering (Krange 2004:52). Det er det institusjonelle nivået, individnivået og sist men ikke minst selve forestillingen om individualiseringen. Mitt materiale er av natur ikke egnet til å påvise noen tendens ut over sistnevnte, individualisering på et idénivå. Som Krange og andre har vist, er det ikke nødvendigvis noen sammenheng mellom individualisering på et nivå og et annet (Krange 2004:57). Individualitet er en sterk og aktiv forestilling i mine informanternes kulturelle landskap. Det er et begrep som informantene mine sjelden bruker selv, men som kan være karakteriserende på flere forskjellige fenomener i deres verden. Det gjelder holdninger til politikk, synet på hvordan verden utvikler seg, på verdien av familie og av venner, og på egen utvikling. Man kan si at det må være en form for nøkkelforestilling for deres forestillingsverden og selvforståelse. Med nøkkelforestilling mener jeg da et begrep som kan tas i bruk i mange ulike sammenhenger, og som er grunnleggende for hvordan man ser på andre fenomener.

Dette behøver ikke nødvendigvis å bety at individualisering finner sted på det institusjonelle nivået. Det behøver heller ikke nødvendigvis å bety at individualiseringsidealet gjør spesielt mye ut av seg i informantenes faktiske livsløp. Eksempelvis har både Hans Andrias og Ebba, to svært forskjellige mennesker som begge holder individualitet høyt og har reist mye, begge valgt å bosette seg ”for godt” hjemme på Færøyene.

På den andre siden kan ikke de tre nivåene skilles helt. Jeg vil tro at det at individualitet kan være et ideal, blant annet springer ut av at Færøyene i dag er en industrialisert velferdsstat med en levestandard som kan sammenlignes med de andre nordiske landene. Dette avskaffer mange gamle bånd på individet. Klassebakgrunn skal for eksempel i (den sosialdemokratiske) teorien ikke lenger ha noe å si for en persons livsløp. Man har en samfunnsorganisering som legger vekt på at alle skal ha like muligheter. Paradoksalt nok kan et slikt likhetsideal resultere i individualiserte enkeltmennesker, i betydningen mennesker som bruker sin frihet til å investere i personlig vekst.

Et element som sannsynligvis er med på å trekke i samme retning, er kravet om selvrealisering. Både angloamerikansk massemediekultur og de såkalte alternative bevegelsene, legger sterk vekt på dette. Dette er ingen grunn til å anta at disse kulturelementene har mindre innflytelse på

Færøyene enn i andre deler av verden. Det kan i denne sammenhengen være verdt å legge merke til at i et individorientert samfunn vil rettigheten til å være seg selv lett kunne gli over i en plikt til å vise eller leve ut sin unikhhet.

Nasjonalismens individualisme

Det kan altså synes som om nasjonalisme og individualisme er to idesystemer som kolliderer for informantene mine. Dette gjelder særlig når de prøver å leve opp til idealet om selvrealisering i samtale med meg. Selvrealisering fundert på individets egne valg kan ses både som individualismens grunnlag og dens praktiske konsekvens. Men realisering av enkeltmenneskers evner og behov kan prinsipielt sett ikke stå i fokus for en ideologi som nasjonalismen, som jo fokuserer på fellesskap og kollektiv tankegang. Å tilhøre en nasjon er som sagt å underkommunisere ulikhet. Enkeltindividers selvhevdelse har plass i det nasjonale, men da først og fremst som representerende nasjonen – som i sport og på andre arenaer der konkurranse mellom nasjoner (som enheter) blir satt i scene.

På den andre siden kan individualisme ha sterkere forbindelse med nasjonalisme enn det som umiddelbart er tydelig. Ideen om nasjonalstaten slik vi kjenner den i dag, har røtter i (nasjonal)romantikken. I den perioden var man opptatt av individuelle særegenheter. Individualitet var viktig både når det gjaldt kunstnergenier, enkeltmennesker og nasjoner. Nasjonalisme kan sees som en slags individualisme på nasjonsplan. Nasjonalromantikken er også moderne. Man antar at enhver enhet har noe unikt.

Den uunngåelige nasjonaliteten

Flere av informantene mine ga uttrykk for at grunnen til at de syntes at det var vanskelig å beskrive det færøyske ved seg selv, eller hva som var en typisk færing, var at det var så selvfølgelig og naturlig (eller naturgitt, biologisk) at det var vanskelig å sette ord på. En konsekvens av at man tenker på sin nasjonalitet som noe man blir født med, er at den ikke er til å unngå:

I: (...) Er det en positiv ting å være færøysk, eller er det mer nøytralt?

Guðrið: det er noe som man ikke kan skille fra seg selv, altså, det er liksom, det er den måte man eksisterer på. Joda, man kan kanskje forestille seg at man var en helt annen,

med forestillingskraften, men det er liksom noe helt teoretisk altså, hva? (N)

Janus tok dette poenget enda lenger:

I: Men det å være færing, er det en viktig del av din identitet?

J: Ja, det er veldig viktig, jeg tror det er et av de viktigste – papirer, jeg har i mitt liv, det er mit pass, for det forteller hvem jeg er. Og det forteller også hva som gir meg noen ting, gir meg noen rettigheter, et sted at være på jorden. Hvis jeg ikke er en færing, eller noen annen, hvor skal jeg så være? Så kan jeg ikke være på jorden. For hvis jeg skal være på jorden så må jeg være en del av det som er – et miljø, eller det som er – Det må jeg være. For det handler med menneskje, og kontakt, med andre menneskje. (5/60)

Konklusjoner

Gjør-det-selv-pakka som færøyskhet er, føles ikke moderne for informantene. Den er ikke spesielt tilpasset unge, utdanna kvinner som reiser flere ganger i året, eller for den saks skyld de tusener av færingar som tilbringer store deler av sine utdannelses- eller arbeids- år i utlandet. Likevel blir den altså ikke forkastet.

Det virker som om færingene jeg snakket med, syntes nasjonalitet var et brukbart redskap til selvbeskrivelser. Med eller uten forhandling, med eller uten innvendinger, kunne færøyskhet være et fruktbart utgangspunkt for selvrefleksivitet. Men viktigst var alltid individet. Kanskje er det det å være seg selv som er å være færing? Eller føles det som om å være færing er å være seg selv?

For Hans Andrias sin del kan man si at han har en forsøksvis postmoderne begrunnelse for sin ("bare") moderne nasjonale tilhørighet. Han har gjort et valg blant en uendelighet av andre mulige valg. En litt annen nyanse av det postmoderne selvrealiseringskravet finner jeg hos Ebba og Bergtóra. Mens Ebba løser konflikten mellom postmodernitet og nasjonalitet ved å ta et kritisk standpunkt til det valget hun oppfatter at en klassisk individualitet krever at hun skal ta, løser Bergtóra det ved å ha en kreativ forståelse av sin nasjonalitet.

I det kulturelle landskapet der ytringene om nasjonen finner sted, er det flere konkurrerende og likestilte debatter som tar plass. For flere av informantene mine blir deres nasjonale identitet en kontrast til et ideal om et moderne liv. De er altså fullt klar over den kampen om hegemoni mellom det gamle, moderne samfunnet og det nye, postmoderne som enkelte teoretikerne peker

på. Det interessante er at de fleste ser ut til å velge en både/og -løsning. Ingen av informantene forkaster sin nasjonalitet, selv om det er klart at mange av dem ser at en slik mulighet teoretisk eksisterer.

Det kan tenkes minst tre forklaringer på dette. Den ene er at man kan forestille seg at intervjuene mine er et uttrykk for en overgangsperiode til den nye tiden, den postmoderne, der nasjonene og nasjonalitetsbegrepet vil kastes på historiens skraphaug. De mellomløsningene noen av informantene mine bruker, vil da måtte ses på som midlertidige. Deres barn vil kanskje gå over til den andre siden.

Den andre tolkningsmuligheten er at nasjonalitet faktisk føles så sterk og så viktig at den ikke er mulig å forkaste. Tvungne mellomløsninger mellom individualitet og nasjonalitet kommer da av at det nye ses som ideal, men rett og slett ikke er mulig å oppnå der man har en sterk identitet knyttet til nasjonen. Nasjonen vil overleve individualiteten fordi den er nødvendig for selvforståelsen på en mer grunnleggende måte enn det individualiteten kan være. Ideen om nasjonstilhørighet kan tenkes å være så altomfattende og så grunnleggende at det kan virke som om selv oppriktige forsøk på å løsrive seg automatisk vil mislykkes: individet kan ikke unnslippe sin nasjonalitet.

Den tredje tolkningsmuligheten nevner jeg sist fordi det er den jeg føler er mest sann i forhold til mitt begrensede materiale. Det kan tenkes at den nasjonale identiteten overlever fordi den av natur er fleksibel. Den har kanskje aldri vært en definitiv og sluttet ide. Kanskje er det nasjonale og nasjonaliteten heller en tankeform og et kulturelt landskap som gir rom for mange stemmer, både nye og gamle. Nasjonalisme bør kanskje ikke analyseres som sammenhengende eller fast ideologi, men som en løsere idéverden, en verden av hverdagsliv og handling. Og nasjonalitet som forestilling opprettholder sitt hegemoni nettopp på grunn av et fravær av intellektualisering. Dette bringer meg over på noen konkluderende eller oppsummerende kommentarer til slutt.

Å være færing

Problemstillingen for denne hovedfagsoppgaven har vært å se på hvordan færing uttrykker seg om sin nasjonale identitet. Et kvalitativt orientert materiale, i form av personlige intervjuer med mennesker som klassifiserer seg selv som færing, har gitt et sammensatt bilde av disse uttrykkene. Den kvalitative tilnærmingen har gitt mulighet for å avdekke at den enkelte færing er en aktiv deltaker i sin egen identitetsbygging. Min hensikt med å benytte meg av kvalitativ metode og personlige intervjuer som materiale for avhandlingen, var å kunne se nasjonal identitet ”nedenfra”, fra et individuelt nivå. Dette har vist seg å være fruktbart, i og med at analysen har fått fram flere forskjellige nyanser i hva som oppleves færøysk, og hvordan og på hvilken måte nasjonaliteten blir viktig for identitetsarbeidet til den enkelte.

Nasjonalitet er en overordnet, politisk-ideologisk kategori. Informantene er ikke passive mottagere av den kategorien de er plassert i. De plasserer seg selv ganske bevisst i kategorien, og fyller den med egen mening. Identiteten som færing er riktignok langt på vei en tildelt kategori, som informantene ser ut til å mene at ikke har store muligheter for å slippe bort fra. De jeg intervjuet går likevel selv inn for å gjøre den meningsfull også i sin egen verden.

Bakhtins idé om ytringens dialogiske natur har gitt et godt arbeids- og tankeredskap i denne avhandlingen. Det har gitt forståelse for hvordan færing kan leve med de til tider motstridende og tvetydige ideene om hva det færøyske er og hva en færing er. Metaforen det kulturelle landskapet har også bidratt til å vise hvordan færingene som er omtalt i avhandlingen har oversikt og kunnskap om alternative forestillinger og meninger. Informantene tar denne kunnskapen i bruk på flere måter. De svarer, både indirekte og direkte, i sine utsagn på tidligere ytringer i talekommunikasjonskjeden.

Jeg mener å ha vist at det er meningsfullt å operere med tre dimensjoner i nasjonalitetens kulturelle landskap. Avhandlingen ser disse tre som selve nasjonsbegrepet, den stadig pågående løsrivelsesdebatten, og det man kaller det moderne samfunnets tendens til å idealisere individualisering. De tre dimensjonene skaper rom for tre hovednivåer av identifikasjon med det nasjonale. Disse har jeg kalt det begrepsmessige nivået, det relasjonelle nivået og det personlige

nivået. Det var en del nøling i informantenes svar på det øverste nivået, men mye likheter informantene i mellom. Dette ble omtalt i kapittelet ”Å være fra Færøyene”. På det relasjonelle nivået, som skildres i kapittelet ”Å være færing er å ikke være dansk”, var beskrivelsene mer impulsive og også mer detaljerte – og dermed mer varierende fra informant til informant. På det personlige nivået, som ble skildret i forrige kapittel, var beskrivelsene av det færøyske svært detaljrike, og helt individuelle, selv om materialet har gjennomgående temaer og poenger også her.

Nasjonal identitet på begrepsnivå

Kapittelet ”Å være fra Færøyene”, som omhandler identifikasjonsnivået på begrepsplan, viser altså en viss vaghet i hva informantene forbinder med begrepet nasjon. Det er ikke helt klart hva informantene ”krever” for at man skal kunne regne noen som medlem av nasjonen. Dette ser jeg som uttrykk for begrepet nasjons iboende tvetydighet eller ambivalens. Tvetydigheten kommer her til syne på individnivå. Det som i utgangspunktet gir seg ut for å være klare grenser mellom en færing og en utlending, viser seg å være overskridelig og foranderlig. Anthony D. Smiths nasjonsdefinisjon er et godt utgangspunkt for analyse, selv om den ikke er direkte overførbare på ideene til informantene i denne avhandlingen. Definisjonen er rett og slett ikke skarp nok for analyse av så individorientert empiri. Den kan være utgangspunkt, men er langt fra en fasit. For informantene i denne avhandlingen holder det med noen av Smiths punkter for at Færøyene skal oppleves som en nasjon. Jeg har identifisert de viktigste attributtene ved nasjonen Færøyene for mine informanter til å være et sted, et opphav og et språk. Man kan innvende at Smiths teorier ikke er ment for denne typen studier. Men nasjonsbegrepets styrke i vår verden, og nasjonalismens levende kraft i moderne politikk kan ikke forklares uten gjennom nasjonens relevans for enkeltindividet. Hvordan enkeltmennesket konkret tar i bruk de til tider abstrakte ideene om nasjonalitet, er det som gir nasjonaliteten som kategoriseringssystem innhold og styrke.

Jeg har hevdet i denne avhandlingen at nettopp nasjonsbegrepets vaghet, mangesidighet og tøyelighet gjør det sterkt. Likevel er det noen sentrale ideer som står fast. Færøyene er for informantene mine et sted, et opphav og et språkfelleskap. Dette er nok for dem til å danne et

grunnlag for et både nyansert og tydelig bilde av en færing og av seg selv som færing.

Nasjonalitet ser ut til å være en basiskategori for informantene mine. Den er basal, grunnleggende i den forstand at de er født med den, og aldri har opplevd å være den foruten. Det er mulig at det er nettopp derfor den nasjonale identiteten blir så mangetydig og mangfoldig. Når en identitetskategori er uunngåelig, må den fylles med en selv. Den kan i teorien og som bilde være konkret og synlig, men må i praksis vendes etter den enkelte. Barbro Blehr skriver at "(...) den egna nationella identiteten förefaller också kunne erfaras som en betydlig mindre bastant kategori, som ett faktum vars följsatser inte är givna." (Blehr 2000:175).

Analytisk er begrepet nasjonal identitet en forenkling. Den nasjonale identiteten er bare en av flere sider ved individets identitet. Denne oppgaven har fokusert på denne ene siden, og søkt å forklare informantenes individuelle syn på seg denne ene delen av sin identitet: den nasjonale. Det gjør selvfølgelig at mange andre viktige sider ved informantene ikke blir belyst i det hele tatt. På en måte har oppgaven drevet et reduksjonistisk prosjekt hva gjelder den enkeltes identitet. Det er likevel tydelig ut fra informantenes selvfølgelige omgang med temaet, og reflekterte svar, at nasjonalitet er en meningsfull kategori for deres identitetserkjennelse.

Nasjonal identitet på relasjonelt nivå

Kapittelet kalt "Å være færing er å ikke være dansk" viser at danskhets er en viktig kontrast for å skape et bilde av det færøyske. Både ideene om danskenes utenfrablikk og ideene om hva en danske typisk er, er ganske entydige for alle informantene, selv om de i varierende grad søker å modifisere sine mer bastante uttalelser om "de andre". En typisk færing er en langt mer nyansert stereotipe. Selv om det er grunnleggende enighet om hva folk, turister eller andres synes at er typisk, må bildet justeres når man setter det opp mot det virkelige livet.

Når det gjelder nasjonalitet som en relasjonell kategori, har Fredrik Barths ideer vært nyttige som analyseverktøy. Han hevder at forestilte fellesskap er basert på aktive konstruksjoner av grenser. Visse tegn, som prinsipielt sett er tilfeldig valgt, vil fremheves for å lage et skille mellom to grupper. Slike grensemarkører er uttrykt i mitt materiale på en slik måte at de dreier seg om både de to gruppenes forhold til natur, og til kulturfenomener. Blant de symboler som sterkest er med

på å markere grensen mellom ”oss”, færingene, og ”dem”, utlendingene, er holdninger til grindhvalfangsten, idealet om subsistensøkonomi og idealet om sosial selvbeherskelse. Disse grensemarkørene brukes av informantene mine for å beskrive og forklare både likhet innad i gruppa, og forskjellighet utad.

Jeg har vist at dikotomien færøysk / dansk er det tydeligste motsetningsparet i informantenes oppfatninger av nasjonal identitet. Det er danskene og det danske som vanligvis settes opp som kontrast til færing og færøyskhets. Dette har sannsynligvis konsekvenser for hvordan informantene ser på utlendinger mer generelt. Det har i alle fall konsekvenser for hvordan det er mulig å beskrive og å se på en typisk færing. Dikotomien kan også være med på å farge løsrivelsesdebatten i seg selv.

Nasjonal identitet på individuelt nivå

Kapittelet ”Å være færing er å være meg” oppsummerer langt på vei hva de to tidligere kapitlene antyder. Nasjonal identifikasjon er bare en av mange sterkt tilstedeværende identiteter for informantene, og må derfor tilpasses den enkeltes allsidige selvoppfatning og livshistorie. Jeg antyder avslutningsvis at det er mulig at nasjonalitet passer inn i det såkalt (post)moderne samfunnet nettopp fordi sistnevnte krever individets frie valg av livsløp, selvforståelse og identitet. Nasjonalitet som identifikasjon kan muligens være en akkurat så fleksibel kategori at den nettopp fungerer godt som styrende prinsipp i identitetsbygging også i det man påstår / opplever at er en stadig mer omskiftelig verden.

I dette kapittelet viser jeg at et kulturelt ideal om selvstendighet og individualisme med litt arbeid lar seg kombinere med en sterk nasjonal tilhørighet. Informantene velger ulike veier for å få det til, men ingen ender opp med å fullt ut forkaste noen av sine idealer.

Ideen om ideologien nasjonalisme som en ”Gjør-det-selv-pakke”, er nyttig her. Blant andre Orvar Löfgren har vist at nasjonalisme – som en ”international ideology which is imported for national ends” – er mulig å tilpasse og transformere i stadig nye settinger (Löfgren 1993:217). Jeg har overført gjør-det-selv-begrepet på informantenes forvandling av det litt uhåndterbare, diffuse og

abstrakte nasjonalitetsbegrepet til en meningsfull og viktig del av sin egen identitet.

Ut i fra denne avhandlingens materiale kan det se ut som om også nasjonaliteten eller nasjonstilhørigheten som idé har blitt så vid – eller alltid har vært så vid – at den kan anvendes meningsfullt i de forskjelligste identitetsdanningsprosjekter. Bjarne Hodne har sett på anvendbarheten av Smiths nasjonsdefinisjon, og har i den forbindelse foretatt en komparativ undersøkelse av forskjellige perioder i italiensk nasjonsbygging. Hodne konkluderer blant annet:

Den komparative analysen som skissert ovenfor viser oss at begrepsinnholdet i ”nasjon” nødvendigvis ikke er statisk, men i stadig endring innenfor en gitt ramme og definert av de prosesser som former innholdet og vektlegger forholdet mellom de elementer som konstituerer nasjonen.[I Smiths nasjonsdefinisjon] ligger ikke disse modifikasjonene og spesifikasjonene inne (Hodne 2005:51).

Bjarne Hodne påpeker at nasjonsbegrepet historisk sett slett ikke er statisk, men i stadig forandring. Han konkluderer med andre ord at Smiths nasjonsdefinisjon ikke er presis nok for et anakront studium av en nasjons utvikling over tid. Jeg vil med utgangspunkt i mitt materiale påstå at nasjonen som begrep heller ikke er entydig i samtiden. Smiths definisjon er dermed heller ikke helt anvendbar på et synkront studium. Flere og til dels motstridende definisjoner kan eksistere side om side. Hvordan informantene kobler sitt eget ideal om individualitet til det nasjonale, er et godt eksempel på dette. Nasjonsbegrepet er for informantene mine forholdsvis diffust, men de viser stor kreativitet når det gjelder å opprettholde sin nasjonalitet som meningsfull i forhold til seg selv. Nasjonaliteten blir en integrert og betydningsfull del av den enkeltes identitet.

Avhandlingens konklusjoner

På tross av de felles linjene som avhandlingen har avdekket, er materialet som helhet mer preget av mangfold enn av enhet. Det er store forskjeller i hvordan mine informanter knytter seg til nasjonen – noen sentimentalt og klisjépreget nasjonalromantisk eller nasjonalistisk, noen aggressivt politisk med mye vekt på kontrastering med det danske, noen svakt og ambivalent i forhold til et fellesskap de står i delvis opposisjon til. Det er også store forskjeller i hvordan en ”typisk færing” beskrives. Nasjonale stereotyper, fordi de er enkeltmenneskers generaliseringer over egne og andre nasjonsmedlemmers opplevelser og atferd, vil alltid være varierte, og ofte innbyrdes motstridende og inkonsekvente. Dette er en selvmotsigelse, for hele poenget med en

stereotypi er jo å klassifisere, å sette i bås, å fastholde noe. Sosialantropologen Ladislav Holy skriver:

The most obvious expression of the search for the essence of national identity is the images people have of themselves and other nations (...) differ considerably. This raises the question of why this should be so and how this can be cognitively tolerated and managed. (Holy 1996: 72).

Holy spør altså hvordan et slikt mangfold av motstridende forestillinger om egen og andres gruppe kan eksistere i en gruppe som jo faktisk oppleves som et enhetlig samfunn. Hvordan kan en slik pluralitet kognitivt tolereres og ordnes? En forklaring på dette er at identitetsopplevelse ikke nødvendigvis trenger å være koherent til enhver tid. Man har mange ulike roller, og kan til en viss grad benytte seg av eller i alle fall hovedsakelig betone forskjellige identitetsopplevelser i forskjellige situasjoner. En annen forklaring er at i det kulturelle landskapet er det rom for å se andres forestillinger, og akseptere dem, uten at man dermed benytter seg av dem selv. Man kan også avvise disse andre forestillingene, eller bruke dem til å posisjonere seg selv og tydeliggjøre egne standpunkter for seg selv eller andre. Kulturelle forestillinger og ytringer er alltid i dialog i det kulturelle landskapet. Det ene standpunktet både forutsetter og svarer på andre.

Den franske filosofen Paul Ricoeur skriver om *acquired identifications*, der elementer utenfra – som samfunnets normer, idealer og verdier – inkorporeres i selvet. Han mener at disse identifikasjonene er med på å opprettholde individets likhet med seg selv over tid:

... the identification with values (...) make us place a "cause" above our own survival. An element of loyalty is thus incorporated into character and makes it turn toward fidelity, hence toward maintaining the self. (Ricoeur 1992:121)

Nasjonal identitet vil slik kunne ses som et av de elementer som gir personligheten stabilitet over tid, og muliggjør identitetsfølelse. Nasjonal identitet er med på å koble de to sidene ved identitetsbegrepet: *idem*, selv, som *ipse*, likhet. Enkeltindividet er avhengig av en viss følelse av likhet over tid for å oppleve selvidentitet. Jeg mener dette er i overensstemmelse med konklusjonene for denne avhandlingen. Den nasjonale identiteten er så sammenbundet med informantenes øvrige identitet at den enkelte opplever den som grunnleggende.

Denne avhandlingen har pekt på tre nivåer av nasjonal identifisering. Det er selve idégrunnlaget, det er gruppedannelsen og det er den personlige identifikasjonen. Disse tre nivåene har vist seg å

kunne være svært forskjelligartede, men likevel samtidig håndterbare i identitetsarbeidet til informantene jeg har snakket med. Det er her jeg finner min konklusjon på denne avhandlingen: nasjonalitet er en viktig, levende og meningsfull kategori for mine informanter. Fordi – å være færøysk, det er å være seg selv.

Litteraturliste

Anderson, Benedict 1991: *Imagined Communities – Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 2nd revised edition.

Andreassen, Eydun 1996: "Ordinary Europeans from Northern Norway to the Mediterranean? On gender and Identity in the Faroe Islands", ss 77-103, i: Pertti J. Anttonen. (red.): *Making Europe in Nordic Contexts*, NIF Turku

Archer og Joenniemi (red.) 2003: *The Nordic Peace*. Ashgate

Arnbjerg, Holger, ved Altjóða Skrivstovan: epost 30.8.2005

Bakhtin, Mikhail M. 1998: "Spørsmålet om talegenrene"[1979], oversatt av Rasmus T. Slaattelid, i Rasmus T. Slaattelid (red.): *Spørsmålet om talegenrene*, Ariadne Forlag

Bakhtin, Mikhail M. 2004: "Response to a question from the *Novy Mir* editorial staff"[1970], ss 1-9, i: Caryl Emerson og Michael Holquist (red.): *Speech genres and other late essays - M.M. Bakhtin*, oversatt av Vern W. McGee, University of Texas Press

Barth, Fredrik 1994: *Manifestasjon og prosess*. Universitetsforlaget, Oslo.

Berman, Marshall 1990: *Alt som är fast förflyktigas. Modernism och modernitet* [1983], oversatt av Gunnar Sandin, Arkiv förlag, Lund

Bjørnhaug Johansen, Liv og Ane Sara Holan Fossum (ikke publisert): *Kjønn, makt og nærhet – å feltarbeide om magedans i Norge. Metodeoppgave KIS 4010 mai 2004*

Blehr, Barbro 2000: *En norsk besvärjelse. 17 maj-firande vid 1900-talets slut*, Bokförlaget Nya Doxa, Nora

Brunstad 1995: *Nasjonalisme som språkpolitisk ideologi. Om nynorsk, frisisk og færøysk målreising*, KULTs skriftserie nr 36, Norges forskningsråd, Oslo

Debes, Hans Jacob (ikke publisert): *Omkring formationen af en nation. Færøerne som unikt og komparabelt eksempel. Et forsøg*.

Debes, Hans Jacob 2001: *Færingernes land – historien om den færøske nutids oprindelse*, Multivers

Dundes, Alan 1989: *Folklore matters*. The University of Tennessee Press, Knoxville

Eley, Geoff og Ronald Grigor Suny 1996: "Introduction: from the moment of social history to the work of cultural representation, ss 3-37, i: Geoff Eley og Ronald Grigor Suny (red.): *Becoming National. A reader*, Oxford University Press, New York

Eriksen, Anne og Birgit Herzberg Johnsen 1993: "Individ og samfunn. Bjarne Hodnes arbeid med muntlige kilder og autobiografisk materiale, ss 5-14, i: *Norveg: Tidsskrift for Etnologi og folkloristikk*, nr 36 (2) 1993, Universitetsforlaget

Frykman, Jonas 1995: "Nationell och annan kulturell identitet", ss 17-30, i: *Tradisjon* 25, 1/1995

Frykman, Jonas og Löfgren Orvar 1994: *Det kultiverte mennesket*, Pax Forlag, Oslo

Gaffin, Dennis 1995: "The production of emotion and social control: taunting, anger and the Rukka in the Faeroe Islands", i: *Ethos*, Vol. 23, No. 2. (Jun., 1995), ss 149-172, i: JSTOR, <http://links.jstor.org/sici?sici=0091-2131%28199506%2923%3A2%3C149%3ATPOEAS%3E2.0.CO%3B2-3>

Gellner, Ernest 1997: *Nationalism*, New York University Press, New York

Giddens, Anthony 1991: *Modernity and self-identity*, Stanford University Press, Stanford, California

Giddens, Anthony 1996: *Modernitet og selvidentitet: selvet og samfundet under sen-moderniteten* [1991], oversatt av Søren Schultz Jørgensen, Hans Reitzels Forlag, København

Glazer, Nathan og Daniel P. Moynihan (red) 1974: *Ethnicity. Theory and Experience*. Harvard University Press, Cambridge

Guibernau, Montserrat 1996: *Nationalism. The nation-state and nationalism in the twentieth century*, Polity Press, Cambridge

Guibernau, Montserrat 1999: *Nations without states. Political communities in a global age*, Polity Press, Oxford

Hedetoft, Ulf 1990: "Det nationale fremmedbilde som kulturelt tegn eller: Om at sætte forskelle i verden", ss 29-57, i: Gentikof Agger og Ulf Hedetoft (red.) 1990: *Stereotyper i Europa*, Aarhus universitetsforlag

Heltøft, Jakob 2004: *Nationalstat i Nordatlanten? Færøernes politiske fremtid og Rigsfællesskabet*, Speciale ved Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter.

Herder, Johann Gottfried 1991: "Også en historiefilosofi til menneskehedens dannelse"[1774], ss 87-93, i: *Slagmark. Tidsskrift for idéhistorie*, nr18.

Den færøyske Hjemmestyrelsen av 1948:

<http://www.logir.fo/foldb/kunfo/1948/0000011.htm> (på Løgmannaskrivstovan sine sider, 10.09.05)

<http://www.retsinfo.dk/GETDOC/ACCN/A19480013730-REGL> (på Retsinformation, den danske stats juridiske informasjonssider, 10.09.05)

Hroch, Miroslav 1996: "From national movement to the fully-formed nation: the nation-building process in Europe", ss 60-77, i: Geoff Eley og Ronald Grigor Suny (red.) 1996: *Becoming National. A reader*, Oxford University Press, New York

Hodne, Bjarne 1983: "Autobiografier som folkloristisk kilde", ss 5-40, i *Norveg* 26, 1983

Hodne, Bjarne 2002: *Norsk nasjonalkultur. En kulturpolitisk oversikt*, Universitetsforlaget

Hodne, Bjarne 2005: " "NASJON" – et begrep med skiftende innhold", ss 29-54, i: *Tidsskrift for kulturforskning*, Volum 4, nr. 1-2

Holy, Ladislav 1996: *The little Czech and the Great Czech nation: national identity and the post-communist transformation of society*, Cambridge University Press, Cambridge

Hoydal, Høgne 2000: *Myten om rigsfællesskabet*, Lindhardt og Ringhof

Johannesen, Urd: epost 11.8.2005

Johansson, Ella 1994: *Skogarnas fria söner*, Nordiska museets handlingar, Nordiska museets förlag

Jonas, Tore 2002: *Færøyenes valg: Fortsatt hjemmestyre, eller suveren stat? En diskursanalyse av færøysk selvstyrebatt*. Hovedoppgave i samfunnsgeografi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO

Kopsa-Schön, Tuula 1988: "The gypsy identity and tradition in cultural interaction", ss 175-194, i: Lauri Honko (red): *Tradition and cultural identity*, Nordic Institute of Folklore, Turku

Krange, Olve 2004: *Grenser for individualisering. Ungdom mellom gammel og ny modernitet*. NOVA Rapport 4/04

Lien, Marianne 2001: "Likhet og verdighet. Gavebytter og integrasjon i Båtsfjord", ss 86-109, i: Lien, Lidén og Vike (red): *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Universitetsforlaget, Oslo

Lyck, Lise 2003: "The Faroe Islands: the birth of a new microstate?" ss 66-80, i: Archer og Joenniemi (red.) 2003: *The Nordic Peace*. Ashgate

Löfgren, Orvar 1993: "The cultural grammar of nation-building. The nationalization of nationalism, i: Pertti Anttonen og Reimund Kvideland: *Nordic frontiers: recent issues in the study of modern traditional culture in the Nordic countries*, Nordic Institute of Folklore, Turku

Löfgren, Orvar 1997: "Att ta plats: Rummets och rörelsens pedagogik", i Gunnar Alsmark (red.): *Skjorta eller själ? : kulturella identiteter i tid och rum*, Lund

Mikkelsen, Richard 2001: *Færøerne i bankkrisens tegn*, Handelshøyskolens forlag, København

Nairn, Tom 1977: "The modern Janus", i: Tom Nairn (red.): *Faces of nationalism – Janus revisited*, Verso, London

Nauerby, Tom 1996: *No Nation is an Island. Language, Culture and national Identity in the Faroe Islands*, SNAI – North Atlantic Publications, Aarhus University Press

Oring, Elliott 1986: "Ethnic Groups and Ethnic Folklore", i: Elliott Oring (red.): *Folk Groups and Folklore Genres*, Utah State University Press, Logan, Utah

Palmenfelt, Ulf 1991: "Stereotyper om de nordiska grannfolken", i Ronald Grambo et al. (red.) *Norveg. Folkelivsgransking, nr 34 1991* Universitetsforlaget.

Pomorska, Krystyna 1984, "Foreword", i: Mikhail Bakhtin 1984: *Rabelais and his world*, Indiana University Press, Bloomington

Renan, Ernest 1996: "What is a nation?"[1882], ss 42-55, i: Geoff Eley og Ronald Grigor Suny (red.): *Becoming National. A reader*, Oxford University Press

Ricoeur, Paul 1992: *Oneself as another*, The University of Chicago Press, Chicago og London

Rubin, Herbert J. og Irene S. Rubin 1995: *Qualitative interviewing: the art of hearing data*, Sage Publications

Sanderson, Kate 1990: "Grindadráp. The discourse of drama", ss 196-204, i: Elisabeth Vestergaard (red.): *North Atlantic Studies Vol 2 No. 1-2: Whaling Communities*, Aarhus

- Sigurðardóttir, Turið 1993: "Färöisk Litteratur", i: Hasse Schröder: *Färøerna: mer enn fåglar*, Foreningen Norden, Stockholm
- Smith, Anthony D. 1991: *National Identity*, University of Nevada Press, Reno
- Smith, Anthony D. 2001: *Nationalism*, Polity Press
- Spencer, Philip og Howard Wollman (red.) 2002: *Nationalism. A critical introduction*, SAGE Publications, London
- Tägil, Sven 1995: "Ethnic and national minorities in the Nordic nation-building process: theoretical and conceptual premises, i: Sven Tägil (red.): *Ethnicity and nation building in the Nordic world*, Hurst & Company, London
- Vasenkari, Maria 1999: "A dialogical notion of field research", ss 51-72, i: Ulrika Wolf-Knuts (red.): *ARV. Nordic Yearbook of folklore*, The royal Gustavus Adolphus Academy
- Vedeld, Geir 2005: *Skoletid. En analyse av makt, disipliner og motstand i ungdomsskolen*, Hovedoppgave i sosialantropologi, Sosialantropologisk institutt, UiO
- Velure, Magne 1979: "Rykter og vitsar om innvandrargrupper", ss 144-154, i: Nils-Arvid Bringeus og Göran Rosander (red.): 1979: *Kulturell Kommunikation*, Lund
- Wadel, Cato 1991: *Feltarbeid i egen kultur*, SEEK, Flekkefjord
- Wiggen, G. 1996: "Majoritetsspråk og minoritetsspråk i et nordisk perspektiv", ss 137-174, i: *Sprog i Norden*, Novus, Oslo
- Wylie, Jonathan og David Margolin 1981: *The ring of dancers: images of Faroese culture*, University of Pennsylvania Press
- Østergaard, Uffe 2002: "Den danske stat – territorielt betragtet", kap 2, i: Jørgensen og Klaudi (red.): *Territorial dynamik – streger på landkort, billeder i våre hoveder*, Aarhus Universitetsforlag

Informantene

Navn	Kjønn	Alder
Bergtóra	k	30
Christian	m	50
Ebba	k	30
Guðrið	k	50
Hans Andrias	m	50
Janus	m	30
Jóannes	m	25
Marianna	k	40
Oddvør	k	60
Ruth	k	70
Súsan	k	40
William	m	30

Annet primærmateriale

1HHa á Handilsskúlanum í Kambsdali 1999: *Føroysk mentan – sum vit siggja hana*, Ferðaráð Føroya, Tórshavn

Ferðaráð Føroyas nettsider 2005: <http://www.faroeislands.com/Default.asp?sida=695>, 10.09.05

Hoydal, Gunnar, Steinbjørn B. Jacobsen m.fl. 2003: *Turistguide Færøerne*, Ferðaráð Føroya, Pf. Sansir, Tórshavn

Johannessen, Steen Ulrik 2000: *Turen går til Færøerne*, 3.utgave, 2.opplag, Politikens forlag, København

Sammendrag

Færøyene er en delvis selvstyrt øygruppe i det nordlige Atlanterhavet, hvor det i de senere år har vært snakk om å løsrive seg helt fra Danmark.

Denne avhandlingen tar for seg sider ved hvorfor færinger i dag oppfatter seg som en nasjon, og hvordan dette forstås av enkeltmennesker på Færøyene. Problemstillingen er *hvordan uttrykker færinger seg om sin nasjonale identitet?* Gjennom kvalitative intervjuer med 12 mennesker som definerer seg selv som færinger, undersøkes ulike sider ved nasjonal identitet på Færøyene.

Det er mulig å påstå at nasjonalismen som ideologi på overflaten ser ut til å passe dårlig inn i dagens vestlige samfunn, der mye av fokuset ligger på individet og dets valgmuligheter. Likevel viser denne avhandlingen at informantene ser sin nasjonalitet som en viktig, og nesten uunngåelig del av sine egne identiteter. Dette står ikke i motsetning til at enkelte har individualitet som et sterkt ideal. Nasjonaliteten brukes aktivt og kreativt for å på ulike måter å bygge opp under den enkeltes egen selvforståelse. Nasjonalismens ideer danner også grunnlaget for sterke nasjonale stereotypier, som på Færøyene for en stor del dreier seg om forskjellen mellom dansker og færinger. Forskjellene oppleves som svært store, og avhandlingen mener å kunne påstå at dette har sammenheng med, og kanskje også er noe av bakgrunnen for det sterke ønsket om løsrivelse fra Danmark.

Det teoretiske bakteppet i avhandlingen dannes av Mikhail Bakhtins teorier om at alle ytringer er et ledd i en større kjede av kommunikasjon. Denne større sammenhengen kalles i avhandlingen et kulturelt landskap. Poenget med bildet kulturelt landskap er å vise at ulike meninger er synlige for alle, og at dette er med i beregningen når den enkelte uttaler seg. Avhandlingen mener å påvise at det kan identifiseres tre hoveddimensjoner i det færøyske kulturelle landskapet når det er snakk om nasjonal identitet. Det er selve nasjonsbegrepet, løsrivelsesdebatten og det moderne individualiserte samfunnet.

Avhandlingen konkluderer med at nasjonalitet er en viktig, levende og meningsfull kategori for alle de menneskene som har blitt intervjuet. Å være færinger er å være seg selv.